

การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ของรณัญชัยเศรษฐีเพื่อ
เสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

AN APPLICATION OF TEN INSTRUCTIONS OF THE MILLIONAIRE
TANONDCHAI FOR BUILDING PEACEFUL FAMILY

นางสาวนันทมน แก้วแดง

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์เพื่อ
เสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

นางสาวนันทมน แก้วแดง

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

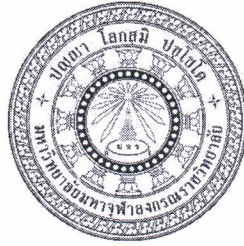
An Application of Ten Instructions of the Millionaire Tanondchai
For Building Peaceful Family

Miss Nuttamon Kaewdang

A Thematic Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirement of the Degree of
Master of Arts
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, รศ.ดร.

ชื่อผู้วิจัย

นางสาวนัทธมน แก้วแดง

ชื่อสารนิพนธ์	: การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข
ผู้วิจัย	: นางสาวนัทธมน แก้วแดง
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สันติศึกษา)
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	: พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ป.ธ.๖, พ.ม., พธ.บ., ศศ.ม., พธ.ด.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว ๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓. เพื่อประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการเพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

ผลการวิจัยพบว่า ความขัดแย้งในครอบครัวโดยทั่วไปเป็นสภาวะของการไม่ลงรอยกัน ไม่เข้าใจกัน มีความผูกโกรธหรือไม่พอใจเป็นพื้นฐาน มูลเหตุของความขัดแย้งมาจากทั้งภายในและภายนอก ภายในได้แก่ความโลภ ความโกรธ และความหลง ส่วนภายนอกได้แก่ สภาพความสัมพันธ์ทางครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและสังคม เป็นต้น ความขัดแย้งได้สะท้อนออกมาในรูปลักษณะของการดำ การทำร้ายซึ่งกันและกัน สำหรับแนวทางแก้ไขความขัดแย้งตามหลักวิชาการ คือ การมีความรักและความเท่าเทียม การรื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่น ส่วนในทางพระพุทธศาสนาจะยึดหลักศีลธรรม คือ ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ ขรรวาสธรรม ๔ เป็นต้น

ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างครอบครัวสันติสุขตามหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ มีนัยยะคือ อย่านำความไม่ดีของพ่อแม่พี่และสามีออกไปพูด เมื่อคนภายนอกตำหนิพ่อแม่พี่และสามี อย่านำมาพูดให้คนในบ้าน ควรให้แก่คนที่ส่งคืน ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ส่งคืน ญาติมิตรขอความช่วยเหลือควรให้ ไม่นั่งในที่กีดขวาง ควรนอนที่หลัง ควรบริโภคที่หลัง ควรเลี้ยงดูคนในบ้าน และควรเคารพบิดามารดาและสามี

จากการวิเคราะห์พบว่า แนวคิดการสร้างครอบครัวสันติสุขตามหลักโอวาท ๑๐ นั้น คือ การปฏิบัติตามกรอบแนวคิด ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง, ด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ, ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งได้ปรากฏเป็นหลักการหรือแนวทางปฏิบัติ ได้แก่ หลักศีล, หลักทิวฐัมมิกัตสังวัตตนิกรธรรม กุลจิริฐฐิติธรรม โภควิภาค พลักรม, หลักทิศเบื้องหลังและทิศเบื้องหน้า, และ หลักหลักพรหมวิหาร ๔ หลักขรรวาสธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔

Thematic Paper Title : An Application of Ten Instructions of The millionaire Tanondchai for Building Peaceful Family
Researcher : Miss Nuttamon Kaewdang
Degree : Master of Arts (Peace Studies)
Thematic Paper Supervisor
 : Assoc. Prof. Dr. Phramahā Hansa Dhammhaso (Nitibunyakorn), Assistant to Rector for Academic Affairs, Pali vi, B.A., M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)
Date of Graduation : 23 March 2015

Abstract

This thematic paper is of 3 objectives, i.e. (1) to study the problems and the causes of family conflicts; (2) to study the concepts of the Ten Ov da or advice of Tanondchai, the millionaire, in Buddhist Scripture; and (3) to apply the principles of the Ten Ov da or advice to build or enhance peaceful families.

The research is found that the conflicts in general families are the states of dissonance, not understanding one another, and having hatred and displeasure as the bases. The causes of conflicts are from both inside and outside factors; for instance, the inside are greediness, hatred, and delusion while the outside are the states of family relationship, economy, cultures and societies, etc. Such conflicts have reflected in the forms of abusive speaking, and hurting one another. The ways to solve conflicts according to academic principles are, i.e. having love and equality, and the withdrawing and disintegration of attachments while in Buddhim are, i.e. having the Five Precepts, the Four Brahmavih ra, and the Four Ghar v sa-dhamma, etc.

In solving conflicts for enhancing peaceful families according to the Ten Ov da or advice of Tanondchai, the millionaire, it has the following implications to the wife: do not bring the wrong doings of husband's parents and the husband out for gossiping; when the outsiders blame all of them, do not bring it to talk with the household family members; giving should be done to the one who returned; giving should not be done to the one who did not return; when relatives request for help, it should be complied with; do not sit at the obstructed area; should go to bed later; should eat later; should take good care of the household family members; and should pay respect to husband's parents and the husband.

From the analysis, it is found that the concepts of enhancing peaceful families according to the Ten Ov da or advice are in the four aspects of practices: societies; economy and security; duties and responsibilities; and virtues and ethics, all of which are evident as the principles or the ways for practicing. Those are; for examples, the principles of precepts; the principles of Ditthadhammikatta, Samvattanikadham, Kulciratthitidham, Bhogavibhak and the ritual ceremony; the principles of the back and the front directions; the principles of the Four Brahmavih ra, the Four Ghar v sa-Dhamma, and the Four Sa gahavatthu, etc.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เรื่อง การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข เขียนขึ้นจากแรงบันดาลใจจากการมุ่งหวังเห็นสังคม มีความ สันติสุขสงบ ชั้นดี เมตตาต่อกัน และกันโดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการจัดการความขัดแย้ง ในครอบครัว เมื่อเกิดขึ้น ดังนั้น สารนิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้เลย ถ้าหาก ไม่ได้ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ การชี้แนะ การช่วยเหลือและการอุปถัมภ์สนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ซึ่งท่านเมตตาอนุเคราะห์ ชี้แนะและแก้ไขตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี และได้เปิดโอกาสให้ครอบครัวสันติศึกษา รุ่นที่ ๑ ได้มีพื้นที่ของการแสดงออกและศึกษาในอุดมการณ์สันติสุข และขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่โครงการสันติศึกษา ไม่ว่าจะเป็น พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร. พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, ดร.อุทัย สติมัน, ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม ซึ่งได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ การตรวจทานรูปเล่ม และการอำนวยความสะดวกต่างๆ

ขอกราบขอบพระคุณ และขออนุโมทนาขอบคุณผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ดูแลให้สารนิพนธ์เล่มนี้ออกมาได้โดยตรงตามที่นิสิตทุกท่านได้ร่ำเรียนวิชาการตามหลักสูตร สันติศึกษา รุ่นที่ ๑ ได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือการนำสันติสุข มาสู่สังคม โดยใช้หลักธรรมเป็นตัวชี้นำในการดำเนินชีวิต

อาณิสสแห่งคุณงามความดีอันใดที่เกิดจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ข้าพเจ้าขอมอบเป็นเกียรติเพื่อตอบแทนหรือบูชาคุณแก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ญาติมิตร คณาจารย์ และนักวิชาการ ผู้เป็นเจ้าของผลงานที่อ้างอิงทุกชิ้น ส่วนข้อบกพร่องหรือผิดพลาดใดๆ ข้าพเจ้าขอน้อมรับคำติชมและขออภัยมา ณ โอกาสนี้ ขออำนวยการพรให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

นางสาวนัทธมน แก้วแดง

๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตารางภาพ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ ศึกษาปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว	๑๑
๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง	๑๑
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในครอบครัว	๑๒
๒.๓ มूलเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว	๑๓
๒.๔ สภาพปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๒๑
๒.๕ แรงจูงใจของความขัดแย้งในครอบครัว	๒๖
๒.๖ วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว	๒๗
๒.๗ สรุป	๓๓

บทที่ ๓ ศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์	
พระพุทธศาสนา	๓๔
๓.๑ ครอบครัวยุคใหม่ในพระพุทธศาสนา	๓๔
๓.๒ แหล่งที่มาของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์	๓๕
๓.๓ องค์ประกอบของโอวาท ๑๐ ประการ	๓๗
๓.๔ ประเด็นเนื้อหาของหลักโอวาท ๑๐ ประการ	๓๘
๓.๕ คุณค่าและความสำคัญของหลักโอวาท ๑๐ ประการ	๓๙
๓.๖ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการส่งเสริมความเป็นแม่ศรีเรือน	๔๐
๓.๗ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนความมั่งคั่งของครอบครัว	๔๑
๓.๘ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม	๔๔
๓.๙ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการหน้าที่ความรับผิดชอบ	๔๗
๓.๑๐ สรุปศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์	
พระพุทธศาสนา	๕๐
บทที่ ๔ ประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข	๕๑
๔.๑ บริบทของหลักโอวาท ๑๐ ประการ	๕๑
๔.๒ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม	๕๒
๔.๓ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง	๕๕
๔.๔ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ	๕๘
๔.๕ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม	๖๖
๔.๖ อิทธิพลของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ประการเพื่อเสริมสร้างครอบครัว	
สันติสุข	๗๑
๔.๗ สรุปการวิเคราะห์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัว	
สันติสุข	๗๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๐
บรรณานุกรม	๘๑
ประวัติผู้วิจัย	๘๕

สารบัญตารางภาพ

แผนภูมิที่		หน้า
ตารางภาพที่ ๒.๑	ภาพมูลเหตุธาตุแท้ของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๒๗
ตารางภาพที่ ๔.๑	ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านสังคมด้วยหลักศีล	๕๓
ตารางภาพที่ ๔.๒	ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจด้วยหลักธรรม	๕๖
ตารางภาพที่ ๔.๓	ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านความรับผิดชอบตามหลักทศ ๖	๖๑
ตารางภาพที่ ๔.๔	ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม	๖๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในสารนิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระวินัยปิฎก

วิ.จ. (ไทย) = วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค		(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค		(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต		(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต		(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต		(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต		(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎกอรรถกถา

ขุ.ธ.อ.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย	ธมมปทอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก	วิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธัมมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

มงคล.	(ไทย) =	มงคลทีปนี	(ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ.	(ไทย) =	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ มักจะได้ยินคำว่าลัทธิบริโภคนิยมและลัทธิวัตถุนิยมอยู่บ่อยๆ กล่าวคือ ลัทธิบริโภคนิยม ให้ความสำคัญแก่วัตถุสิ่งของที่จะนำมาบริโภคและอุปโภคทำนองเดียวกัน ลัทธิวัตถุนิยมก็ให้ความสำคัญแก่วัตถุ กำหนดคุณค่าของวัตถุสูงกว่าคุณค่าของสิ่งที่เป็นนามธรรม สังคมที่ยึดถือลัทธิทั้งสองอย่างนี้จะให้เกิดภัยก่อบุคคลที่ครอบครองวัตถุสิ่งของ (มีทรัพย์สิน) ตรงกันข้าม คนที่ไม่มีวัตถุจะไม่ได้รับเกียรติ ในสังคมบริโภค สถานภาพทางสังคมของบุคคลได้ถูกกำหนดว่า สูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับวัตถุที่ครอบครอง^๑ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างรวดเร็ว นโยบายการพัฒนาประเทศ ได้มุ่งเน้นทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจทำให้สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นแบบทุนนิยมเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุเพียงด้านเดียว^๒ จึงมีการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุอย่างมากมาย แต่การพัฒนาทางด้านจิตใจกลับมีน้อยลงเรื่อยๆ ทำให้ขาดความสมดุลหรือความพอดีในการพัฒนาบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในสังคมอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

การพัฒนาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาซึ่งมุ่งสร้างความเจริญรุ่งเรืองพร้อมทางด้านวัตถุ โดยเน้นความเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดปัญหามากมายร้ายแรงทั้งแก่ชีวิตมนุษย์ไม่ว่าด้านสุขภาพร่างกายหรือด้านจิตใจ ทั้งแก่สังคม และทั้งแก่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นับว่าเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด ดังที่สรุปกันว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงจำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนากันใหม่ ให้เป็นการพัฒนาที่ทั้งเศรษฐกิจก็เจริญได้ และสิ่งแวดล้อมก็อยู่ดี หรือทั้งเศรษฐกิจก็เจริญดี และสิ่งแวดล้อมก็อยู่ดี ซึ่งอาจจะขยายให้มีความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้นว่า ให้เป็นการพัฒนาที่โลกมนุษย์ดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางโลกธรรมชาติที่ยังคงอยู่ด้วยดี ฟังเข้าใจว่า การพัฒนาคนนั้นมีความหมายสำคัญ ๒ อย่าง คือ การพัฒนาคนในฐานะผู้ความเป็นมนุษย์ และการพัฒนาคนในฐานะทรัพยากรมนุษย์^๓

---

^๑จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๕.

^๒พระราชบัญญัติฯ, “การศึกษาแบบและกระบวนการเสริมสร้างความดีของชุมชนภายใต้แนวคิดธนาคารความดี”, สารนิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๖.

ความประพฤติที่เหมาะสมในยุคที่สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าเป็นห่วง โดยเฉพาะคุณธรรมพื้นฐานของคนในสังคม เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ก็ดูเหมือนจะเลื่อนไปจากวิถีชีวิตที่เคยมี โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว แม้จะเป็นหน่วยขนาดเล็กที่สุดของสังคม แต่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าครอบครัวอบอุ่น มีความรัก ความสามัคคีกันในครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่ดี ก็ย่อมจะทำให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติบ้านเมืองเจริญดีพัฒนาพร้อมกันไปด้วย

อย่างไรก็ตามสภาพการณ์สังคมในปัจจุบันพบว่า สถาบันครอบครัวในสังคมไทยเริ่มอ่อนแอลง จากสภาพครอบครัวใหญ่กลายมาเป็นครอบครัวเล็ก และมีครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างสามีกับภรรยา รวมถึงปัญหาระหว่างแม่ผัวกับลูกสะใภ้ เป็นต้น ก็ล้วนเป็นปัญหาที่ทำให้สถาบันครอบครัวเกิดความร้ายแฉิบ ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อลูก ผลกระทบดังกล่าว ได้โยงโยให้หนุ่มสาวในปัจจุบันที่แต่งงานกัน มีแนวโน้มของการเกิดปัญหาการหย่าร้างมากยิ่งขึ้น การหย่าร้างของคู่สมรสในต่างสังคมกันย่อมมีอัตราแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะความแตกต่างเรื่องศาสนา วัฒนธรรมค่านิยม ความเชื่อ เช่น คนที่อยู่ชนบทมีอาชีพการเกษตร มีการหย่าร้างน้อยกว่าคนในเมือง สคาร์พิตตี (Scarpitti) พบว่าในปี ๑๙๗๑ ในสหรัฐอเมริกา มีอัตราการหย่าร้างของชาวชนบทมี ๑.๘ ต่อ ๑,๐๐๐ คน ในขณะที่การหย่าร้างในเมือง มีอัตรา ๕.๓ ต่อ ๑,๐๐๐ คน^๕

สังคมไทยกับปัญหาการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก มีสถิติเพิ่มขึ้นทุกปี มีเด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า ปัญหาโรคจิต โรคประสาท ที่มีสาเหตุมาจากครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ยากจะแก้ไข สภาพปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันขาดภูมิคุ้มกันอย่างหนัก สามีและภรรยาขาดคุณธรรมประจำใจในการประคับประคองครอบครัวให้ยั่งยืน ทั้งที่สังคมไทยเป็นสังคมของชาวพุทธ ที่สตรีและบุรุษได้รับการอบรมสั่งสอนตามพุทธธรรมในการครองเรือนมาแต่โบราณกาล ให้ทุกคนพึงปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสามีภรรยาที่ดี แต่จริยธรรมจรรยาในเรื่องดังกล่าวดูเหมือนจะถูกเลอะเลื่อยอย่างมากในปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตการครองเรือนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ภาวะที่สังคมเกิดปัญหารอบด้าน โดยเฉพาะปัญหาระดับครอบครัวหรือการครองเรือนฆราวาสย่อมจะมีการกระทบไปด้วย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรมวัฒนธรรมอันดีของประเทศชาติ

ชีวิตของคนเราล้วนมีปัญหาเกิดขึ้น และต้องเรียนรู้ที่จะต้องแก้ไขเรื่องที่คาใจนั้นให้ได้อยู่ตลอดเวลา อาจเป็นปัญหาเรื่องเล็กน้อยกระทั่งเป็นปัญหาที่ใหญ่ขึ้น แต่เราผู้เกี่ยวข้องกับปัญหา ก็ควรรู้จักอย่างผู้รู้จักปล่อยวางและเข้าใจ แม้จะไม่สามารถละวางได้ทั้งหมดก็ตาม แต่ก็ควรรู้จักวางใจให้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยความรู้เท่าทัน แล้วปัญหาที่มีอยู่ย่อมมีทางคลี่คลายลงได้ในสักวัน^๕

^๕ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปัญหาครอบครัว**, (อัคราเนนา), ๒๕๕๑.

^๕ สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, **ธรรมะเยียวยาใจ**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ส., ๒๕๔๗), หน้า ๕๘.

แบบอย่างคำสอนที่นำไปใช้ในการครองเรือนแล้ว มีความประสบความสำเร็จ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นเป็นปึกแผ่น เกิดความรักความสามัคคีของคนในครอบครัว ได้แก่โอวาท ๑๐ ประการ ที่ธัญชัยเศรษฐีได้สอน “นางวิสาขามิคารมารดา” เพื่อนำไปใช้ในการครองเรือน เมื่อนางได้นำไปปฏิบัติก็ทำให้เกิดความสุขสงบขึ้นภายในครอบครัว จึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ทราบว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดในการครองเรือนของฆราวาสอย่างไร คำสอนเรื่องการครองเรือนครั้งพุทธกาลเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมเพื่อการครองเรือนให้เกิดความเข้มแข็งมีมากน้อยเพียงใด มีเนื้อหาสาระที่มีนัยอันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นการวิเคราะห์ถึงหลักธรรมในการครองเรือนของพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้เหมาะสมกับสังคมในยุคปัจจุบัน และเพื่อเป็นการยกย่อง “นางวิสาขามิคารมารดา” ผู้เป็นสตรีที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากมายมหาศาลสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโอวาท ๑๐ ของ ธัญชัยเศรษฐีในคัมภีร์

พระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อต้องการทราบปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวมีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ เพื่อต้องการทราบแนวคิดเรื่องโอวาท ๑๐ ของ ธัญชัยเศรษฐี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เพื่อต้องการทราบแนวทางการประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขว่าเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทางเอกสาร (Documentary research) มีขอบเขตการวิจัยดังนี้ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างสังคมครอบครัวตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ฆราวาสธรรม เบญจศีล เบญจธรรม สังคหวัตถุ ทิศ ๖ เป็นต้น และศึกษาโอวาท ๑๐ ประการ ของธัญชัยเศรษฐี ที่ใช้สอนนางวิสาขาก่อนที่จะออกเรือนไปอยู่ที่บ้านสามี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การครองเรือน หมายถึง การใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัวอย่างมีคุณธรรม มีความอบอุ่น และมีชีวิตที่ดีร่วมกัน

๑.๕.๒ แนวคิดในการครองเรือน หมายถึง การนำธรรมะในทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในชีวิตประจำวัน และการนำโอวาท ๑๐ มาใช้ในการครองเรือน

๑.๕.๓ โอวาท ๑๐ หมายถึง คำสอนของธรรมาจารย์ศรีธรรมไตรปิฎก ที่ได้สอนนางวิสาขา ก่อนที่จะออกเรือนมาอยู่บ้านสามี เพื่อให้นางได้ใช้ในการดำเนินชีวิตในการครองเรือน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

๑.๕.๔ คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง พระไตรปิฎก และอรรถกถา

๑.๕.๕ เสริมสร้าง หมายถึง การนำธรรมะของพระพุทธเจ้าหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการครองเรือน เพื่อให้ครอบครัวเกิดเสถียรภาพ และความมั่นคงแก่หมู่สมาชิกในครัวเรือน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑.๑ จ้านง อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงยกย่องบุคคลผู้แสวงหาทรัพย์ในทางสุจริต ในหนังสือ “ศาสนา ชีวิต และสังคม” ไว้ว่า ความจริงศาสนาสอนให้ใช้วิธีสุจริตในการแสวงหาทรัพย์และทรัพย์ใดๆ ก็ตามที่ได้มาโดยวิธีสุจริตชอบธรรม และไม่ผิดจากหลักศีลธรรมของศาสนา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าไม่ใช่เป็นสิ่งที่เลวทราม ดังปรากฏในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก ผู้ที่ใช้วิธีสุจริตประกอบอาชีพจนได้ทรัพย์เป็นจำนวนมาก แต่เศรษฐีที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่อง จะเป็นผู้มีศีลธรรมไม่เบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ส่วนตัวและแก่ส่วนรวม จึงได้รับการยกย่อง และพระพุทธเจ้าก็ไม่ปฏิเสธการบริโภค แต่ขอให้มีการบริโภคพอประมาณ (มัตตัญญูตา) อย่าบริโภคมากเกินไป จนทำให้หมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาวัตถุสิ่งของที่จะนำบริโภคอย่างเดียว จนลืมนึกถึงด้านอื่นของชีวิต^๖

๑.๖.๑.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ ไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” ว่า การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้สังคมมีทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม หรือเรียกง่ายๆ ว่าพัฒนาให้เป็นนักผลิต ซึ่งพร้อมที่จะนำเสนอความต้องการของสังคม ส่วนการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความ

^๖จ้านง อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, หน้า ๑๖.

เป็นมนุษย์ จะช่วยให้บุคคลมีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตแห่งปัญญาเพื่อความดีงาม หรือจะเรียกสั้นๆ ว่า พัฒนาให้เป็นบัณฑิต ผู้สามารถนำชีวิตและสังคม^๗

๑.๖.๑.๓ สุชีพ ปุญญาณาภาพ ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลสามารถตั้งตัวได้ในโลก ในหนังสือ “รู้จักชีวิตรู้จักตัวเอง” ว่า พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมะเพื่อสงบความยุ่งยาก คือตั้งตัวได้ในโลกกันเสียที แปลว่า การที่ยังตั้งตัวทางโลกไม่ได้ ยังไม่มีทรัพย์ ยังไม่มีหลักฐาน พระองค์ก็ทรงสอนให้เป็นผู้หมั่นขยันหาทรัพย์ รู้จักรักษาทรัพย์ รู้จักคบเพื่อนที่ดีงาม รู้จักใช้จ่ายแต่พอสมควร คนทุกวันนี้ที่บ่นว่า เป็นอยู่ไม่ค่อยจะสมบูรณ์พูนสุขได้ไม่พอยังนั้น ถ้าได้ตั้งอยู่ในหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนขึ้นต้นคือ ขยันหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ คบเพื่อนที่ดี และใช้หลักจ่ายพอสมควรแล้ว ก็จะเป็นผู้อยู่สบาย^๘

๑.๖.๑.๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการบูชาคนที่เหมือนไฟ ไว้ในหนังสือ “ธรรมบุญชีวิต” ว่า บุคคลต่อไปนี้เปรียบเหมือนไฟ ถ้าปฏิบัติถูกต้องย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว จึงควรปฏิบัติดูจงหนักนบถบูชาไฟในสมัยโบราณ บำเรอไฟที่คนบูชาด้วยความเอาใจใส่ระมัดระวังตั้งใจทำให้ถูกต้อง เพราะมีความเคารพยำเกรง เรียกว่า อัคคิปาริจริยา (ไฟที่ควรบำรุง หรือบุคคลที่ควรบูชาด้วยการเอาใจใส่บำรุงเลี้ยง และให้ความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะ ดุจไฟบูชาของผู้บูชาไฟ) มี ๓ อย่างคือ

อาหุไนยัคคิ ไฟที่ควรแก่ของค่านับ ได้แก่ บิดามารดา

คหปตัคคิ ไฟประจำตัวเจ้าบ้าน ได้แก่ บุตร ภรรยา และคนในปกครอง

ทักษิณัยัคคิ ไฟทักษิณัย ได้แก่ บรรพชิต หรือพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ผดุงธรรม ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ไม่ประมาทหมัวเมา^๙

๑.๖.๑.๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้สรุปสังคาลสูตรไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” เป็นเรื่องกฎระเบียบที่เรียกว่า วินัยของคฤหัสถ์ ว่าคือศีลสำหรับชาวบ้านหรือศีลสำหรับประชาชน สรุปได้ดังนี้

ละกรรมกิเลส คือ ข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ ๔ ประการ ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจารา และมุสาวาหา

ไม่กระทำบาปกรรมโดย ๔ สถาน คือ ไม่ทำกรรมชั่วด้วยลูกแก้วลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะเขลา ลำเอียงเพราะกลัว

ไม่เสพอบายมุขแห่งโลก ๔ ติดสุราและของมีนเมา ติดเที่ยวกลางคืน ติดเที่ยวดูการละเล่น ติดการพนัน ติดเพื่อนชั่ว เกียจคร้านการงาน

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, หน้า ๒.

^๘สุชีพ ปุญญาณาภาพ, รู้จักชีวิตรู้จักตนเอง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

^๙พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓-๕๔.

ให้รู้จักมิตรแท้ มิตรเทียม ซึ่งควรคบหรือไม่ควรคบ ได้แก่ มิตรเทียม ๔ จำพวกและ มิตรแท้ ๔ จำพวก คือ มิตรอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรณะประโยชน์ มิตรมีน้ำใจ และ ให้รวบรวมเก็บรักษาทรัพย์ เหมือนตั้งฝั่งขยันรวบรวมน้ำเกสรดอกไม้สร้างรัง หรือเหมือนปลวก ก่อสร้างจอมปลวก แล้วถึงจัดสรรทรัพย์ใช้สอยและผูกมิตรโดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ กิน ใช้เลี้ยง ดูทำประโยชน์ส่วนหนึ่ง ทำทุนประกอบการงานสองส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นส่วนหนึ่ง

ปกแผ่ทิศทั้ง ๖ และบำเพ็ญสังคหวัตถุ คือหลักการสงเคราะห์ เพื่อยึดเหนี่ยวคนและ ประสานสังคมไว้ ๔ ประการ คือ ทาน เผื่อแผ่แบ่งปัน ปิยวาจา พูดอย่างน่ารัก อุตถจริยาทำ ประโยชน์แก่เขา สมานัตตา เอาตัวเข้าสมาน^{๑๐}

๑.๖.๑.๖ พุทธทาสภิกขุ ได้จำแนกความสุขของผู้ครองเรือนไว้ในหนังสือ “ฆราวาส ธรรม” ดังนี้

ความสุขของผู้ครองเรือน ๒ ชั้น คือ

๑. ชั้นสามัญที่ปฏิบัติอยู่ในทิศหก ฆราวาสต่ำๆ ธรรมดาสามัญ หรือเมื่อแยกเอา เฉพาะส่วนที่เป็นธรรมดาสามัญ ฆราวาสก็ปฏิบัติฆราวาสธรรมชั้นต่ำๆ เช่นทิศ ๖ ก็ได้รับความ สุขอย่างที่ว่านี้ : มีเงินใช้ก็มีความสุข แล้วก็ใช้เงินก็มีความสุข มีความสบายเพราะไม่มี หนี้สิน แล้วก็ไม่มีโทษอะไรที่จะมาพ้องพานเกี่ยวกับความเป็นฆราวาสในโลกนี้ ก็สบายแล้ว

๒. ชั้นกลางที่ปฏิบัติตัวอยู่ในปญญาภิสันตะ ที่นี้ ฆราวาสชั้นกลางๆ ขึ้นมา มั่นคงใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีศีลดี เขาก็มีความสุขไปด้วยความสุขที่สูงขึ้นมา คือ ความสุข จากบุญกุศล หรือความดีมีค่าสูงไปกว่าพวกแรก

๓. ชั้นสูงที่ปฏิบัติขั้นสุญญตา ที่นี้ ฆราวาสชั้นสูงๆ ที่สามารถรับเอาสุญญาของ พระพุทธเจ้าไปปฏิบัติได้ฆราวาสพวกนี้มีโอกาสที่จะมีจิตใจว่างโปร่งสบายแบบพระอริยเจ้า สงเคราะห์เป็นพวกอริยะเจ้าไปก็ได้ แล้วถ้าเขาเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อยู่ในรูป อกุศลไม่ได้บวช ก็อยู่ในพวกนี้เต็มตัว^{๑๑}

๑.๖.๑.๗ ศ.นพ. อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกี่ยวกับการครองเรือน ไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัญหาสำคัญแต่เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยมีใครพูดกันก็คือว่า กามารมณ์ในชีวิต สมรสนั้นมีมากน้อยแค่ไหน ส่งผลสะท้อนกับการทำให้ชีวิตคู่อินยวและทำให้สุขหรือทุกข์ หรือไม่ เพียงไร สามภรรยาที่อยู่กันไม่ได้และต้องเลิกรากันไป เมื่อคนไปถามก็มักจะบอกว่า ความเห็นไม่ตรงกัน ทักษะต่างๆ ไม่ตรงกัน แต่จิตแพทย์เราไม่ยอมหยุดอยู่แค่นั้น เพราะเราไม่ พอใจเพียงคำตอบแค่นั้น จะเจาะลึกลงไปเข้าไปสัมภาษณ์อย่างจริงจังทั้งสองฝ่าย เราจึงพบว่า

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, **ฆราวาสธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุทธิต้องการอิงอนุสรณ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๕.

กว่า ๖๐ % ของคู่สมรสที่อยู่กันไม่ได้มีสาเหตุสำคัญที่สุด เพราะปัญหาทางกามารมณ์หรือทางเพศ^{๑๒}

๑.๖.๑.๘ ขวามาศ ชาวสะอาตได้ให้แนวทางด้านคุณธรรมในการครองเรือนว่า

การครองเรือน หรือ การใช้ชีวิตสมรส คือ การที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีความพอใจซึ่งกันและกัน ตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันพร้อมที่จะเผชิญปัญหาและมีความสุขร่วมกัน การมาอยู่ร่วมกันของคนสองคนจะต้องมีการปรับตัวเข้าหาซึ่งกันและกันจำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่ช่วยให้ทั้งสองฝ่ายได้ใช้ชีวิตคู่จนแก่เฒ่า . . . คู่สมรสเมื่อแต่งงานมาอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์ไม่ประพฤตินอกใจกัน ต้องรู้จักข่มใจรู้จักระงับอารมณ์ หรือความรู้สึกที่บกพร่องซึ่งกันและกัน ความสุขของชีวิตครอบครัวอยู่ที่การกระทำหรือความประพฤติของสามีภรรยา บุคคลทั้งสองต้องมีคุณธรรม และมีหน้าที่ที่ดีต้องปฏิบัติต่อกันฉันท์สามีภรรยา พอสรุปได้ดังนี้

ต้องมีความซื่อสัตย์ ช่วยกันสร้างฐานะครอบครัว การจัดการงานบ้าน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถนอมน้ำใจไม่ล่วงเกินสิทธิของแต่ละฝ่าย ให้ความสนใจและแสดงความชื่นชม การให้อภัยกัน การควบคุมอารมณ์ และการรักและนับถือญาติของคู่สมรส การครองเรือนในชีวิตคู่ต้องมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้ชีวิตการสมรสมีความสุข คุณธรรมในการครองเรือนที่สำคัญต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ดีต่อกันฉันท์สามีภรรยา จึงจะสมบูรณ์ตามหลักคุณธรรมในการครองเรือน^{๑๓}

๑.๖.๑.๙ เสถียรธรรมสถาน ได้ให้ความหมายของครอบครัว ไว้ในหนังสือ “มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู” ไว้ว่า

บ้านหรือครอบครัว หมายถึง การจัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ไม่เป็นพิษต่อตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พุดง่ายๆ ก็คือ การทำบรรยากาศของบ้านให้เป็นฐานของภาวานาเพื่อให้บ้านเป็นที่ที่ทุกคนในบ้านจะใช้พัฒนาสติปัญญาของตนเองได้อย่างมีความสุข มองไปทางไหนก็มีแต่สิ่งๆ ที่ช่วยพัฒนาสติปัญญาผ่านทางประสาทสัมผัสทางตา หันไปทางไหนก็ได้ยินเสียงที่ทำให้เกิดสมาธิ จมูกก็ได้กลิ่นที่สะอาดสะอาดอันโดยไม่ต้องเป็นกลิ่นหอม ส่วนกายก็ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติได้รับสัมผัสที่ทำให้รู้สึกสบายเนื้อสบายตัว รวมถึงการได้บริโภคอาหารที่ดีมีสุขภาพอนามัยเอื้อต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย และไม่ขัดขวางการพัฒนาทางจิต นอกจากการจัดบรรยากาศของบ้านให้เหมาะสมแล้ว ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวก็ต้องเป็นไปอย่างกุศลด้วย เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็ก^{๑๔}

^{๑๒} อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม, หนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันจันทร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒.

^{๑๓} ออนไลน์, แหล่งที่มา: <http://www.elib-online.com> [๑๐ มกราคม ๒๕๕๘].

^{๑๔} เสถียรธรรมสถาน, มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์เสียงธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๙.

๑.๖.๑.๑๐ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ในหนังสือ “คู่มือชีวิตคู่ที่มีคุณค่า” ไว้ว่า

ครอบครัว หมายถึง ชะตาของสังคม เพราะครอบครัวไม่ใช่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อยหรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัว ถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็จะดี เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือสังคมมนุษย์ทุกระดับต้องมีพรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของพระพรหม โลกของมนุษย์ก็คือสังคมมนุษย์นั่นเอง และโลกคือ สังคมมนุษย์นั้นต้องเกิดจากการสร้างของมนุษย์เอง มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีก็มาจากครอบครัวที่ดี เพราะฉะนั้นจึงต้องมองเห็นถึงความหมายนี้ด้วย^{๑๕}

๑.๖.๑.๑๑ จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการเลือกคู่ครองไว้ในหนังสือ “ศาสนา ชีวิต และสังคม” ไว้ว่า

การเลือกคู่ครอง มีใช้ทำได้ง่ายเหมือนกับการคบเพื่อน การเลือกคู่ครอง ควรใช้เวลาในการตัดสินใจคอนานพอสมควรจนแน่ใจว่าเป็นคนดีพร้อมทุกอย่างและสามารถเข้ากันได้ จึงค่อยตกลงปลงใจแต่งงานกัน การแต่งงานควรจะมีขึ้นเมื่อถึงวัย และเวลาอันสมควร เช่น เรียนหนังสือจบ มีงานทำเป็นหลักแหล่งแน่นอน สามารถมีรายได้มาช่วยเลี้ยงครอบครัวได้ ถ้าหากยังไม่พร้อมแล้วแต่งงานจะก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้น จำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนตัดสินใจแต่งงาน และข้อสำคัญ คือ ต้องปรึกษาผู้ใหญ่ฝ่ายตนเห็นสมควรจึงควรแต่งงาน แต่ถ้ายังไม่เห็นสมควรก็ควรรอไปก่อน เพราะตามปกติแล้วผู้ใหญ่ย่อมมีสายตาไกล มีประสบการณ์ดีกว่า การเชื่อฟังผู้ใหญ่ในเรื่องนี้ ย่อมจะให้ผลดีแก่เรามากกว่าผลเสียอย่างแน่นอน^{๑๖}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒.๑ พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า หญิงทั้งหลายไม่ว่าปัจจุบันหรืออนาคต ควรจะได้นำเอาคุณธรรมบางประการของนางมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น หลักของการอยู่ครองเรือนที่นางวิสาขาคเคยปฏิบัติต่อครอบครัวและสังคม ตลอดจนการเป็นอุบาสิกาที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งจะเห็นได้จากการปฏิบัติตนต่อ

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *ชีวิตคู่มือคุณค่า ๔*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๑๖} จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์, *ศาสนา ชีวิต และสังคม*, หน้า ๘๐.

พระพุทธศาสนา ดังคำที่นางพูดว่า ตลอดชีวิตของข้าพเจ้า จะว่างเว้นจากการ อุปถัมภ์บำรุง พระสงฆ์ไม่ได้^{๑๗}

๑.๖.๒.๒ พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา” พบว่า

แม้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ตรัสถึงความหมายของครอบครัวโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถกล่าวได้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันโดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ การมีสัมพันธภาพทางกาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือทางด้านสถานภาพทางสังคมด้วยการมีสถานภาพเป็นบิดา มารดา บุตร เป็นต้น และมีความสัมพันธ์ทางจิต ได้แก่ การมีสัมพันธภาพทางใจต่อกัน ด้วยการมีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน และมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม อันมีเป้าหมายในการสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุข^{๑๘}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม อันประกอบด้วยสมาชิกอย่างน้อยที่สุด คือ สามี ภรรยา และบุตร สามารถทำให้สังคมไทยโดยส่วนรวมดีหรือไม่ดีนั้น ก็อยู่ที่สมาชิกในครอบครัวมีคุณธรรมมากน้อยเพียงใด การพัฒนาครอบครัวให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพที่มั่นคง จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ไว้ ใช้จ่ายพอประมาณ คบเพื่อนที่ดี ละเว้นความชั่ว ประพฤติดี สร้างบรรยากาศของครอบครัวให้ร่มรื่น เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสติปัญญา มีความอบอุ่น เอื้อประโยชน์ที่จะทำความดีภายในครอบครัวทุกเมื่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีความแตกต่างจากเอกสารที่ทบทวนมาแล้ว คือ งานวิจัยนี้มุ่งไปที่ โอวาท ๑๐ ประการ ที่บิดาของนางวิสาขาใช้สอนนางวิสาขาในการออกเรือน เพื่อย้ายไปสู่เรือนของสามี พร้อมทั้งโยงไปถึงหลักธรรม และแนววิถีปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง และความสัมพันธ์อันดีให้แก่ครอบครัวอย่างยั่งยืน

^{๑๗} พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๘} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทั้งทางเอกสาร (Documentary Study) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Survey) ที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ศีลขาทฤษฎี และแนวคิดในตำรา ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ นำข้อมูลส่วนต่างๆ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย นำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องโอวาท ๑๐ ของ ธนัญชัยเศรษฐี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งในครอบครัว และในการสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและมีความสุข

๑.๘.๓ ทำให้รู้แนวทางการประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

บทที่ ๒

ปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว

การอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันในฐานะครอบครัว เดียวกันมีปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ มีความไม่เข้าใจกัน ทะเลาะกัน แยกแยกกัน ในบทนี้ผู้วิจัย จึงได้ทำการศึกษาทฤษฎีความขัดแย้งพร้อมทั้งศึกษาปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งจะได้อธิบายในลำดับต่อไป

๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน การมีความคิดเห็นและการกระทำที่ไม่เหมือนกันนี้ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของมวลมนุษยย์ทุกสังคมตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของความขัดแย้งต่าง ๆ นั้นล้วนแต่แสดงออกมาเป็นความทุกข์ทรมาน ความสงบสุขในชีวิต และความไร้ระเบียบของสังคมมนุษย์^๑

ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ที่มี ความหมายสอดคล้องกับคำต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ขัด: ให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก เช่น ขัดกระดูก ขัดกลอน ขัดคำสั่ง ไม่ลงรอยกัน

ขัดแย้ง: ไม่ลงรอยกัน

ขัดเคือง: โกรธเพราะถูกขัดใจเป็นต้น

ขัดใจ: โกรธเพราะทำไม่ถูกใจ ไม่ยอมให้ทำตามใจ

ขัดตา: ดูไม่ถูกตา ดูไม่เหมาะตา ขัดนัยน์ตา ขัดลูกตา หรือขัดลูกหูลูกตา^๒

แย้ง: ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน เช่น ความเห็นแย้งกัน ข้อความแย้งกัน^๓

โต้แย้ง: แสดงความเห็นแย้งกัน^๔

ความขัดแย้งแสดงให้เห็นถึงปัญหาหรือลักษณะของความขัดแย้ง เป็นไปเพื่อโทษหรือความไม่สงบสุขไม่ว่า ความคิด การพูดจาและการกระทำของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น เรื่อง การงาน การอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งถือเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความเจริญรุ่งเรืองและสันติภาพของมวลมนุษยชาติได้ หากมนุษย์ทุกครอบครัวทุกสังคมในโลกปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนและสังคมของตนแล้ว มนุษย์แต่ละคนต้องละเลิก ความขัดแย้งต่อกันไม่ว่า

---

^๑ พระครูนิภาธรรมามิตร (อำพร ปริมุตโต), การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖ - ๑๗๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๑.

^๔ อ้างแล้ว, หน้า ๖๕๒.

เรื่องใด ๆ พร้อมทั้งต้องมีแนวคิด การกระทำไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ต้องรู้จักสามัคคีกัน ภายในครอบครัว แล้วแผ่ขยายออกไปสู่สังคมโดยมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถเข้าถึงความเป็นครอบครัว สังคมมนุษย์ที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยความเจริญรุ่งเรือง ได้อย่างแท้จริง^๕

ส่วนในสภาพความขัดแย้ง (Conflict) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” อันประกอบด้วยคำสองคำ กล่าวคือ “ขัด” หมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้^๖ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้^๗ ดังนั้น รวมความได้ว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง การที่กลุ่มชนชั้นทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน^๘

จากความหมายของความขัดแย้ง ผู้วิจัยสามารถสรุปความหมายของความขัดแย้งได้ว่า ความขัดแย้ง เป็นภาวะความไม่ลงรอยกัน ไม่เข้าใจกัน มีความผูกโกรธ ไม่พอใจกัน มีความต้านทานไม่ทำตาม มีลักษณะของการฝ่าฝืน มีแนวคิดการกระทำที่ตรงข้ามกัน ไม่พร้อมเพรียงกัน ไม่สามัคคีกัน เป็นความขัดแย้งอันนำไปสู่ความเสื่อมมีชี้นำไปสู่ความเจริญ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในครอบครัว^๙

๒.๒.๑ ความหมายของความขัดแย้งในครอบครัว

จากการค้นคว้าข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับหนทางที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัวนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของความขัดแย้งในครอบครัวที่เป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

๑. การละเมิดหรือก้าวล่วงล้ำเขตแห่งสิทธิส่วนตัว หน้าที่และบทบาท ความสงบสันติสุขของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว^{๑๐}

คนในครอบครัวทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกต่างมีเขตแดนหรือเส้นแบ่งพื้นที่ (boundaries) ที่อยู่อาศัยภายใต้ชายคาเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทางการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือทางการตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และพร้อมใจกันสร้างสายเลือดร่วมกัน

^๕ พระครูนิภาธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๓๖.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๑๗.

^๘ อ้างแล้ว. หน้า ๑๗๖.

^๙ นางพูนสุข มาศรีงสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๑๐} ได้ฟ้าเดียวกัน : ‘สาระชีวิตคู่ เขตในครอบครัว’, (มจรส เอื้อนรัช แปลจาก Boundaries in the Family, ดิค เดอ คอนนิง ที่ปรึกษา New Community Service Centre, พฤษภาคม ๒๕๕๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thaifamilylink.net/>, [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๗].

คือบุตร ธิดา ทั้งนี้โดยมีความคาดหวังในสันติสุขร่วมกัน เมื่อใดก็ตามที่มีการล่วงละเมิดเขตของกันและกันทางด้านสิทธิในความเป็นส่วนตัว หน้าที่และบทบาท เช่น เขตของคู่สมรส เขตของพ่อแม่หรือเขตของลูก ความรุนแรงไม่ทางกายก็ใจ หรือทั้งทางกายและใจย่อมเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายตัวอย่างของการล่วงละเมิดเขต พ่อแม่ที่ดีจะไม่อนุญาตให้ลูกเข้ามาในห้องนอนของพ่อแม่ในเวลาพ่อแม่กำลังแสดงความรักซึ่งต่อกัน สมาชิกในครอบครัวต้องเรียนรู้และตกลงกันอย่างสันติในเรื่องเขตแดนของกันและกัน ไม่ล้ำเขตสิทธิของความเป็นส่วนตัวโดยไม่ขออนุญาตจากกันก่อน

๒. การใช้อำนาจในทางที่ผิดในครอบครัว^{๑๑}

อำนาจในครอบครัวโดยปกตินี้มีได้หมายถึงอำนาจที่ใช้ความรุนแรงป่าเถื่อน แต่เป็นอำนาจที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจด้วยความรักใคร่ผูกพัน หรือความไว้วางใจกันเป็นฐานรองรับ การแต่งงานในบางกรณีอาจมิได้มาจากความรักใคร่ผูกพันใจกันเองของคู่สมรส แต่มาจากความไว้นื้อเชื่อใจในพ่อแม่ที่ทำการเลือกคู่ครองให้ ซึ่งก็มีมากมายที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขความเจริญ ความยินยอมพร้อมใจหมายถึงการที่ภรรยายินยอมให้สามีปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และสามีก็ยินยอมให้ภรรยาปฏิบัติตนเป็นแม่บ้าน เป็นผู้อบรมสั่งสอน เลี้ยงดู พุ่มพักบุตร ธิดา ดูแลทรัพย์สินของครอบครัว หรือในบางกรณีภรรยาก็สามารถทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทนสามีก็ได้หากมีความสามารถเหนือกว่าสามี หรือทั้งสองฝ่ายแบ่งเบาภาระหน้าที่กันตามสมควร ซึ่งตามลักษณะแห่งอำนาจในครอบครัวที่เป็นปกติดังกล่าวนี้ อำนาจย่อมตกอยู่กับทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงแม้จะมีได้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ก็มีอำนาจในการปรึกษาหารือในเรื่องการดำรงชีวิตครอบครัวร่วมกันอย่างไรก็ดี เมื่อใดก็ตามที่มีการใช้อำนาจในครอบครัวไปในทางที่ผิด ไม่ถูกไม่ควรเช่นในหลายกรณีที่สามีกระทำตนเป็นผู้ผูกขาดอำนาจและแสดงอำนาจกับภรรยาและลูกๆ เกินความพอเหมาะพอดี ไม่ฟังเสียงสมาชิกคนใดในครอบครัว ก็กลายเป็นความรุนแรงในครอบครัวแทนที่ความสงบสุข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงอยู่ที่การจัดสรรอำนาจในทรัพย์สินและในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวอย่างผิดปกติ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว และแม้ตนเองก็ได้ผลประโยชน์มากกว่าทางบวกแม้จะได้ชื่อว่าเป็นการปรนเปรอกิเลสในการสนองความยิ่งใหญ่ของตนเองก็ตาม

๒.๓ มूलเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

ความรุนแรงเกิดจากความก้าวร้าวอันเป็นความจงใจทำร้ายผู้อื่นที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และรุนแรง ทั้งก้าวร้าวต่อตนเอง ต่อผู้อื่นแบบตัวต่อตัว และแบบกลุ่มหนึ่งต่ออีกกลุ่มหนึ่ง ความ

^{๑๑}ประมวล รุจนเสรี, การใช้อำนาจ เป็นธรรมชาติของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โดย สุเมธ รุจนเสรี, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐-๓๕, อ้างใน นางพูนสุข มาศรีธรรมรงค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, หน้า ๒๖-๕๐.

ก้าวร้าวระดับปกติเป็นเรื่องธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นกับใครก็ได้แต่ในงานวิจัยนี้หมายถึงระดับที่เป็นโทษเป็นภัยแก่ตัวผู้ก้าวร้าวเองและคนในครอบครัวเชิงเดี่ยว ดังมีนัยยะดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความรุนแรงเป็นผลพวงจากความก้าวร้าว : ในทางจิตวิทยาระบุไว้ถึงสภาพที่ทำให้เกิดความก้าวร้าวดังนี้^{๑๒}

๒.๓.๑.๑ การเสริมแรง (reinforcement) : เกิดขึ้นเมื่อมีการส่งเสริมให้ก้าวร้าวโดยการยกย่องหรือให้กำลังใจเวลาที่มีความก้าวร้าว หรือการกระทำก้าวร้าวทำให้เกิดผลดี

๒.๓.๑.๒ การเลียนแบบ (modeling) : เกิดจากการเห็นตัวอย่างที่ก้าวร้าวโดยเฉพาะจากคนที่ตนเองชื่นชอบ

๒.๓.๑.๓ ปทัสถาน หรือรูปแบบแห่งการเสนอสนอง (norm of reciprocity) : เช่นเกิดจากความเชื่อในสังคมที่ว่าความแค้นต้องมีการชำระแบบตาต่อตา ฟันต่อฟันซึ่งส่งเสริมให้คนในสังคมเกิดความก้าวร้าว

๒.๓.๑.๔ ความเครียด (stress) : อาทิ ความเครียดที่เกิดจากความยากจน การตกงาน การถูกสังคมรังเกียจ อากาศร้อน พ่อแม่รักลูกไม่เท่ากัน เสียงรบกวนโสตประสาท ความจู้จี้ขี้บ่นของบุคคลในครอบครัว ฯลฯ

๒.๓.๑.๕ สัญญาณความก้าวร้าว (aggressive cues) : อาทิ การดูความก้าวร้าวจากสื่อต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ รวมถึงการคลุกคลีกับอาวุธต่างๆ สามารถเป็นปัจจัยส่งเสริมความก้าวร้าวได้

๒.๓.๒ ความรุนแรงเป็นผลพวงจากความอิจฉาริษยา ความโกรธ และความหวาดระแวง : ในคัมภีร์กุรอ่านของศาสนาอิสลามมีกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ความอิจฉาริษยา ความเกลียดชังและความหลงกลวง เกิดมาจากการไม่มีความเคารพ ขาดความเมตตาและความรักเพื่อผู้อื่นคนที่อิจฉาริษยาไม่ชอบเห็นผู้อื่นมีความสุข ความสำเร็จหรือเจริญรุ่งเรือง บ่อยครั้งที่ความอิจฉาริษยานี้ได้นำไปสู่ความเกลียดชัง ความหลงกลวงและความรุนแรง^{๑๓}

๒.๓.๓ ปัจจัยประกอบอื่นๆ ที่ทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป

๒.๓.๓.๑ ประสบการณ์ในวัยเด็ก : ประสบการณ์ความรุนแรงที่บุคคลในครอบครัวได้รับในวัยเด็ก อาจหล่อหลอมให้กลายเป็นความกระด้างภายในจิตใจ และมีพฤติกรรมไปในทางก้าวร้าวรุนแรงได้

๒.๓.๓.๒ ความเจ็บป่วยทางจิตของบุคคลในครอบครัว : ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้สารเสพติดต่างๆ การดื่มสุรา หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ จนเกินขนาด ทำให้บุคคลนั้นลงมือกระทำการรุนแรงได้

^{๑๒} จูราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ, *จิตวิทยาทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน นางพูนสุข มาศรีธรรมรงค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, หน้า ๔๐-๔๓.

๒.๓.๓.๓ ความพอใจทางเพศต่างกัน : ความต่างในความพอใจในเรื่องของเพศระหว่างสามีภรรยา ทำให้ขาดความรักที่หวานชื่น สนิทแนบแน่น (intimacy) ต่อกัน และเมื่อไม่พยายามที่จะพูดคุย ปรับความเข้าใจกัน ก็ทำให้เกิดความห่างเหินกันยิ่งขึ้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจหาทางออกด้วยการแสวงหาความสัมพันธ์นอกสมรส นำสู่ความหึงหวงซึ่งจะก่อให้เกิดความรุนแรงได้ เป็นต้น

๒.๓.๓.๔ ความสัมพันธ์ห่างเหินเพราะขาดการใช้เวลาร่วมกัน : ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว คือ พ่อ แม่ และลูก ส่วนใหญ่เป็นเพราะต่างฝ่ายต่างไม่มีเวลาให้กันเพราะพ่อแม่ต่างต้องทำมาหากิน ทำให้ลูกขาดการดูแลเอาใจใส่ในการอบรมถึงพฤติกรรมที่ถูกต้องจึงส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบในทางผิดๆ จากผู้อื่นหรือสื่อต่างๆ หรือเป็นเพราะความไม่เข้าใจของพ่อแม่ในพฤติกรรมของลูกเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่ต้องความเป็นอิสระมากขึ้น เป็นต้น

๒.๓.๓.๕ อำนาจที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย : สังคมที่มีการยึดถือกันมาแต่อดีตว่าผู้ชายต้องเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้หญิงจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่หลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะสังคมไทยแต่โบราณ ชายเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว หญิงทำหน้าที่แม่บ้าน ดูแลการงานในบ้าน และอบรมดูแลลูกๆ และแม่เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและกลายเป็นสังคมยุคเทคโนโลยี ก็ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัวในแง่ของการมีศักยภาพ และความชำนาญในทางเทคโนโลยีที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย ทั้งจากสังคมรอบนอก ลูกหลานเข้าสู่ครอบครัว ฝ่ายหญิงในฐานะภรรยา และแม่ของลูก ยังคงด้อยกว่าสามี หรือลูกชายวัยรุ่น ที่มีความเชี่ยวชาญคล่องตัวกว่ามากในด้านความเจริญทางเทคโนโลยี แม้ฝ่ายหญิงจะมีอาชีพนอกบ้านและสามารถหารายได้จุนเจือครอบครัวได้ด้วยก็ตาม ภาพสะท้อนยังคงปรากฏให้เห็นอำนาจที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย

๒.๓.๓.๖ ความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในสังคม : ทำให้เกิดปัญหาการขาด ความซื่อสัตย์สุจริต ความเกียจคร้าน ความต้องการรวยทางลัด การไม่รู้จักรับประมาณตน ขาดความยับยั้งชั่งใจ ความฟุ้งเฟ้อฉาบฉวยในสังคม^{๑๔} เห็นคุณค่าทางวัตถุสำคัญกว่าจิตใจ และปัญหาค่านิยมที่ชื่นชมคนเก่งมากกว่าคนดี รวมถึงปัญหาทัศนคติที่แตกต่างทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจนเกิดความเป็นปฏิปักษ์กันในหลายฝ่ายอย่างรุนแรง เป็นต้น ซึ่งความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมจริยธรรมนี้ได้ส่งผลต่อการพัฒนาคนในครอบครัวในแง่ของการเป็นตัวหล่อหลอมพฤติกรรม และการสร้างค่านิยมที่ก่อให้เกิดความริ้วฉานในครอบครัว ชุมชนใกล้เคียง และในสถานศึกษา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว เช่น ภรรยาที่มีความฟุ้งเฟ้อฉาบฉวย มีจริตไปในทางวัตถุนิยม ไม่รู้จักวิธีหามาด้วยตนเองจากการเก็บหอมรอมริบนอกเหนือจากที่คู่ครองให้ กลับหาวิธีให้ได้มาทางลัดโดยการประพฤตินอกใจสามี หากมีชายอื่นมาพะเน้าพะนอเอาใจด้วยการซื้อของมากำนัล ก็ก่อให้เกิดความรุนแรงทางจิตใจ

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน นางพูนสุข มาศรีสรสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, หน้า ๒๖-๕๐.

วาจา ซึ่งในที่สุดอาจแผ่ขยายไปเป็นความรุนแรงทางกายได้ หรือวัยรุ่นที่ยอมขายบริการทางเพศ ทั้งที่ยังเป็นนักเรียนหรือนักศึกษาอยู่เพียงเพื่อให้มีเงินไปจับจ่ายใช้สอยตามความฟุ้งเพื่อฉาบฉวยในสังคม เป็นต้น

พระไพศาล วิสาโล : แสดงทัศนคติที่น่าสนใจไว้ในบทความของท่านเรื่อง “สร้างสังคมให้เป็นมิตรกับความดี” มีใจความว่า^{๑๔} ปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมโทรมทางจริยธรรม ได้แก่

ก) การครอบงำของวัตถุนิยม และอำนาจนิยม : จากนโยบายของรัฐในการขยายตัวของระบบทุนนิยมอย่างไร้ขีดจำกัด ทำให้เป้าหมายของชีวิตผู้คนคือความร่ำรวยแทนที่จะเป็นการทำความดี และเงินกลายเป็นดัชนีวัดคุณค่าของทุกสิ่ง และเป็นสื่อกลางของความสัมพันธ์ในทุกมิติเช่นความรักของพ่อแม่หรือของคู่รักต้องแสดงออกด้วยการให้เงินหรือวัตถุ หรือครูกับนักเรียนหมอบกับคนใช้ก็ต่ออาศัยเงินเป็นตัวเชื่อม ไม่ใช่เข้าใจตั้งแต่ก่อน การยกย่องเงินเป็นใหญ่จึงทำให้เกิดธุรกิจอบายมุขขึ้นมากมายในสังคม

ข) ความล้มเหลวของสถาบันทางศีลธรรม : ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และวัด ที่เคยมีบทบาทอย่างมากในการช่วยขัดเกลาสำนึกทางศีลธรรมแก่ผู้คน สถาบันนี้เคยอยู่ได้ด้วยสายสัมพันธ์แห่งความรัก ความเสียสละ ความเคารพเป็นตัวเชื่อมบุคคลเข้าด้วยกัน แต่เมื่อเงินเข้ามามีอำนาจและบทบาทมาก ความสัมพันธ์ที่เคยแน่นแฟ้นก็เปลี่ยนแปลงไป

ค) การเมืองที่ไม่โปร่งใส ทำให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมหลายประการ : อาทิ ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน มีการใช้อำนาจมืดในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากการเข้ามาบริหารบ้านเมือง มีพฤติกรรมรุนแรงฆ่าคนที่ขัดผลประโยชน์ มีการฆ่าตัดตอนในการปราบปรามผู้กระทำความผิดในเรื่องต่างๆ ฯลฯ กลายเป็นค่านิยมที่เกิดการเลียนแบบกันทั่วประเทศ

ง) ระเบียบสังคมที่ไร้รางวัล ส่งเสริมหรือบีบบังคับให้เห็นแก่ตัว ทำให้ผู้คนแก่งแย่งกันมากขึ้น : เช่น ระบบจรรยาที่ไม่เคร่งครัดกฎเกณฑ์ ระบบราชการที่ไม่เอื้อให้คนทำดีเปิดช่องให้มีการทุจริตอย่างง่ายดาย หรือระบบยุติธรรมที่ไม่โปร่งใสและอยู่ใต้อำนาจเงิน ทำให้คนมีเงินไม่สนใจที่จะทำตามกฎหมายเพราะเชื่อว่าสามารถใช้เงินซื้อได้ ระบบที่บกพร่องเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะบีบบังคับให้เห็นแก่ตัวเท่านั้น หากยังให้รางวัลแก่คนที่ทำเช่นนั้นด้วย

๒.๓.๓.๗ ความไม่เสมอภาคและความอยุติธรรม

ตราบใดที่สังคมไม่ว่าจะในยุคสมัยใดก็ตาม หากยังไม่วางเว้นจากความกดขี่ข่มเหง ความเหลื่อมล้ำความอยุติธรรม ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน ระหว่างผู้มีการศึกษากับผู้ด้อยการศึกษา ระหว่างผู้วางนโยบายระดับบนกับผู้ปฏิบัติระดับล่าง ระหว่างผู้ปกครองประเทศกับประชาชนในประเทศ รวมถึงค่านิยมในทางที่ผิด อาทิ ความนิยมในอำนาจในความเก่งแบบมีเล่ห์เหลี่ยม มากกว่าความนิยมในความถูกต้องและความดี เป็นต้น

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน นางพูนสุข มาศรีสรสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, หน้า ๔๒-๔๓.

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวเพิ่มเติม ดังนี้

เสนอ อินทรสุขศรี ได้ระบุถึงมูลเหตุของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่ทำให้ชีวิตคู่สมรสไม่ราบรื่นนั้นมีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑) การไม่มีบุตร เพราะบุตรเป็นลูกโซ่แห่งความรักของสามีภรรยา การขาดบุตรฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะขาดสิ่งผูกพันยึดมั่น หนทางที่จะเลิกร้างกันก็เกิดขึ้นง่าย

๒) การใช้ชีวิตในสังคมและการพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันน้อยเกินไป ต่างคนต่างไปคนละทาง ทำให้มีความรู้สึกนึกคิดหรือพูดจากันไม่รู้เรื่อง

๓) สามีหรือภรรยาขี้บ่นและจู้จี้ ก่อให้เกิดความรำคาญ อาจอดทนได้ชั่วคราว แต่ความอดทนของคนย่อมมีขอบเขต วันใดวันหนึ่งอาจถึงจุดที่ทำให้ต้องแยกทางกัน

๔) ญาติผู้ใหญ่หรือพี่น้องเป็นต้นเหตุ มาก่อให้เกิดความผิดใจกันระหว่างสามีภรรยา เมื่อเกิดความไม่ลงรอยกัน ขาดความเคารพนับถือกัน ขาดสำนึกในสิทธิของแต่ละฝ่าย การหย่าร้างย่อมติดตามมา

๕) การหึงหวงกันอย่างไร้เหตุผล ไม่คำนึงถึงเวลาและสถานที่

๖) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้กำลัง หรือวาจาก้าวร้าวซึ่งกันและกัน^{๑๖}

มูลเหตุต่าง ๆ เหล่านี้หากเกิดขึ้นกับครอบครัวใด ก็จะทำให้ความสงบสุขราบรื่นในครอบครัวได้ยากอย่างยิ่ง แนวทางในการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ประการหนึ่งก็คือการค้นหาสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้นมา แล้วทำการแก้ไขต้นเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ และนอกจากนั้นมูลเหตุอันอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้ในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา

ในทางพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นมูลเหตุแห่งความขัดแย้งจากมุมมองในเรื่อง “มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการ” ได้แก่

๑) เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ: เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องรู้จักนิสัยใจคอตัวเองและคู่ครอง หากรู้ว่ามักโกรธไม่ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย อันเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งและขัดแย้งได้ง่ายที่สุด จึงต้องตระหนักในความอดทนอดกลั้นอย่างยิ่ง และระลึกถึงความเคารพที่ควรมีต่อกันให้มาก รวมไปถึงสภาพการณ์ที่จะกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว และกลายเป็นต้นแบบแห่งความทุกข์ที่จะซึมซับสู่จิตใจได้สำนึกของทุกฝ่าย และขยายผลสู่ความขัดแย้งได้ทุกเมื่อ ในแง่นี้ชาวตะวันตกอาจขาดความละเอียดอ่อน ที่จะสังเกตนิสัยใจคอทั้งของตัวเองและคู่ครอง เนื่องจากต่างไม่พยายามก้าวก่ายในเรื่องส่วนตัวของตัวเองและกัน

^{๑๖}วีรพล ใหญ่อรุณ, “ปัจจัยที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖ - ๓๗.

คล้าย ๆ จะเคารพสิทธิ์ของกันและกัน แต่จริง ๆ แล้วกลับกดปัญหาไว้จนไม่อาจแก้ไขได้ในระยะยาว

๒) มีความลบลู่ มีความตีเสมอ: การที่คู่รักหรือสามีภรรยาไม่ตระหนักในความเคารพที่ควรจะมีต่อกัน ผนวกกับทฤษฎีมานะที่มีอยู่ในใจทุกฝ่าย เกิดความถือดีที่มองตนว่าดีกว่าเหนือกว่าอีกฝ่าย ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อโดยอ้อมทำให้รู้สึกหรือนึกหมิ่นอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งยอมทำลายคุณสมบัติดีๆ ในตัว เช่นความน่ารักความมีเสน่ห์ความอ่อนหวาน เป็นต้น ให้ลดน้อยลงและเปลี่ยนเป็นมีคุณสมบัติตรงกันข้าม คือน่าเกลียด น่าชัง หยาบคายไร้เสน่ห์ ที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นในคน ๆ เดียวกันได้เลย เพราะเกิดขึ้นแล้วรังแต่จะขยายวงความขัดแย้งไปสู่ความขัดแย้งได้ง่าย แต่ในประเพณีของชาวตะวันตกถือความเสมอภาคกัน ดังนั้นเมื่อมีเหตุขัดแย้งกันอาจเกิดเหตุขัดแย้งได้เร็วกว่ามากกว่ากัน ดังนั้นเมื่อคนในครอบครัวตะวันออกหรือครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้กำลังลอกเลียนวัฒนธรรมแห่งความเสมอภาคของชาวตะวันตกมา ก็ย่อมรับแนวโน้มแห่งการมีความขัดแย้งต่อกันอันถึงขั้นที่จะนำสู่ความขัดแย้งได้โดยง่าย

๓) มีความริษยา มีความตระหนี่: คุณลักษณะ ๒ ประการนี้ ดูเหมือนไม่น่าจะมีในคู่สมรสได้เลย แต่ความที่เคียดชังกับความตระหนี่ตั้งแต่ก่อนแต่งงานหรือตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกัน ความตระหนี่ทำให้จิตใจคนเราคับแคบเห็นแก่ได้ เมื่อเห็นมีใครได้ดีกว่าตน แรก ๆ ก็อาจรู้สึกอิจฉาเมื่อรู้สึกเช่นนี้บ่อยครั้งเข้า ความริษยาอ้อมผูกใจให้หงุดหงิดง่าย โดยเฉพาะความหึงหวงทำให้รู้สึกถึงความไม่สุขสบายใจในใจตลอดเวลา จึงมักแสดงออกกับคู่ครองโดยที่บางครั้งก็ไม่รู้ตัวกว่าจะรู้ตัวก็มักจะสายเกินไปเสมอ โดยทั่วไปดูเหมือนฝั่งตะวันตกจะได้เปรียบในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า น่าจะไม่มีปัญหาในเรื่องความตระหนี่และความริษยา จนเกิดความหึงหวงกันมากมายเหมือนทางฝั่งตะวันออก ถึงแม้ว่าในส่วนบุคคลอาจมีอารมณ์แบบเดียวกัน แต่โดยองค์รวมทางตะวันตกมีน้อยกว่ากัน อาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งของการระบายออกทางเพศไม่ถูกปิดกั้นมากเท่าประเพณีทางตะวันออก ซึ่งเรารู้ได้จากการฝึกเด็กตั้งแต่วัยเรียนให้รู้จักการนัดพบหรือออกเดทกับเพศตรงข้าม (dating) ที่มากกว่าการนัดพบของคนตะวันออก (แต่ปัจจุบันอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ที่แสดงออกถึงความไม่สำรวมในเรื่องเพศ กำลังสร้างปัญหาให้แก่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยเรา เพราะความไม่รู้หรือไม่ตระหนักในเรื่องปฏิจธรรมดังกล่าว จึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ตามมา)

๔) เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา: นิสัยช่างโอ้อวดในระหว่างคู่ครองด้วยกัน ไม่น่าจะก่อปัญหาความขัดแย้งได้ ทั้งยังอาจเพิ่มพูนความรู้สึกมีเสน่ห์น่ารักมากขึ้นไปอีก ซึ่งหากเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ น่ารัก น่าเอ็นดู ก็เป็นเรื่องดี แต่ถ้าพิจารณากันให้ลึกซึ้งจะพบว่าความโอ้อวดและมารยาเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากสัจจะ ความจริงใจ ความตรงแท้ของคู่ครองทั้งสองฝ่าย อันเป็น

สาเหตุหลักของการครองชีวิตคู่อย่างยั่งยืน เพราะสิ่งนี้คือศีลธรรมและคุณธรรมในจิตใจ ดังนั้น หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกตัวเมื่อใดว่ายังมีนิสัยชอบโอ้อวดมีมารยา ก็ต้องรีบแก้ไขโดยเฉพาะการมีสัมมาวาจาให้มากขึ้นก่อนที่จะเกิดเป็นความขัดแย้งขัดแย้งต่อ ๆ ไป ในข้อนี้ทางตะวันตกอาจไม่ได้คำนึงถึงมากมาย ดังที่ทราบแล้วว่าทางตะวันตกไม่ได้ใส่ใจในรายละเอียดมากนัก หรือเพราะความเจริญทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง จึงมีคนกลางได้แก่นักจิตวิทยา จิตวิเคราะห์รวมไปถึงจิตบำบัดทั้งหลาย จะเข้ามาทำหน้าที่แก้ไขปัญหส่วนบุคคล กลายเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งในปัจจุบัน แต่ก็แก้ไขได้เพียงระดับหนึ่ง เพราะความไม่รู้ถึงมูลเหตุที่แท้จริงในข้อนี้

๕) เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด: หลายสิ่งหลายอย่างที่คุณามีภรรยาและบุตร อาจเก็บเป็นความลับในใจเฉพาะตน ไม่อยากเปิดเผยหรือบางทีอาจเห็นเป็นเรื่องไม่สำคัญ จึงต้องแอบทำนิสัยที่เคยชินเหล่านั้นไม่ให้ใครรู้เห็น เช่น นิสัยการกินของแปลกๆ ของคนจีนนิสัยวิตถารในเรื่องเพศของคนตะวันตก และกลายเป็นการเลียนแบบในหมู่ชนตะวันออก เช่น การมีเซกส์หมู่ การบวงสรวงตามลัทธิความเชื่อของตน ฯลฯ ซึ่งบางครั้งทำให้ขัดแย้งกับยุคสมัย ไม่อาจอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน แต่ถ้าสามารถปรับทัศนคติเหล่านี้ได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความเห็นผิดของตนจนเกินไป ก็จะลดความแปลกแยกความขัดแย้งลงได้ อันที่จริงแล้วในเรื่องจิตวิทยาเหล่านี้ ทางตะวันตกได้ศึกษาวิจัยกันมากมาย แม้ปัจจุบันก็ยังศึกษาร่วมกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสารพัดรูปแบบ ที่จะเอามาแก้ปัญหาคความยึดมั่นในตัวตน แต่ยังคงเข้าไม่ถึงต้นเหตุแห่งปัญหาอย่างแท้จริง เพราะยังไม่เข้าใจเรื่องสัมมาทิฏฐินั่นเอง เช่น กรณีสมยอมของทั้งฝ่ายสามีและภรรยาในการร่วมเสพสมทางเพศแบบสลับคู่เป็นหมู่หรือเซกส์หมู่ (swinging) นั้น ต่างก็เข้าใจว่ามีใช่เรื่องผิดเพราะไม่ได้แอบทำลับหลังกัน แต่ตามหลักศีลธรรม และจริยศาสตร์อันเป็นความปกติสุขดีงามนั้นถือว่าเป็นเรื่องของความเห็นผิด เข้าใจไม่ถูกต้อง หรือมีฉันทิฏฐินั่นเอง ผลสุดท้ายชีวิตสมรสของผู้ร่วมเห็นผิดเช่นนี้ก็ต้องพังพินาศลง เพราะเมื่อความลับรั่วไหลไปสู่ญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือมิตรสหาย ก็ยากที่เขาเหล่านั้นจะยอมรับในพฤติกรรมวิถถารนี้ได้

๖) เป็นผู้ยึดมั่นในความเห็นของตน มีความถือรั้น: ทำนองเดียวกับข้อ ๕ แต่เป็นเรื่องของความคิดเห็นที่ไม่อาจโอนอ่อนเข้าหากันได้ในระยะยาว อาจเพียงประนีประนอมยอมกันชั่วคราวครั้งชั่วคราว สะสมเป็นความขัดแย้งลึก ๆ ในจิตใต้สำนึก ทางตะวันตกจึงมักมีการช่วยแก้ไขโดยการเจรจาไกล่เกลี่ยผ่านคนกลาง (Mediation) แต่ในกรณีของคุณชีวิตการจะสงบจุดต่างตลอดไปได้นั้น กระทำได้ไม่ง่ายเลย ผู้ปรับทัศนคติความถือรั้นยึดมั่นในความเห็นของตนเป็นใหญ่ ให้อะลุ่มอล่วย ทำใจเป็นกลาง เคารพในความคิดของกันและกัน ไม่หักหาญน้ำใจเพื่อเอาชนะกัน (ด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ผสานกัน อาทิ กัลยาณมิตรธรรม ฆราวาสธรรม สมถธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นต้น) แล้วค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปสู่อุดมการณ์ของการครองรักไปจนถึงวัน

สุดท้ายของชีวิต ก็จะป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งได้ดีกว่า ถือได้ว่าวิธีนี้ คู่กรณีต่าง ประนีประนอมกันเองโดยไม่ต้องมีการเจรจาผ่านคนกลาง

นอกจากนี้ ความขัดแย้งในครอบครัวยังมีสาเหตุตัวแปรอื่น เช่น การหมกหมุ่นอยู่ในอบายมุข คือ

ก. การเสพสุรา ยาเสพติด : เป็นสิ่งทำลายสุขภาพในเบื้องต้น คือเป็นทางนำโรคต่างๆ มาสู่ร่างกาย เสื่อมทรัพย์ ก่อเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุให้ไม่รู้จักรักละอาย เสื่อมเสียชื่อเสียง และเสื่อมกำลังปัญญา เป็นต้น

ข. การเที่ยวกลางคืน : เป็นความประพฤติดื้อซ่าไม่รักษาตัว ไม่รักษาลูก ภรรยา หรือสามี ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความซึ่งเป็นผลมาจากการมักพูดไม่จริงในทีนั้นๆ และทำให้ได้รับความลำบากมาก เป็นต้น

ค. การติดสิ่งบันเทิงเริงรมย์ ชอบเที่ยวดูการละเล่น : เป็นสิ่งเสพติดที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือติดนิสัยที่เมื่อรู้ว่ามีเรื่องบันเทิงสนุกสนานที่ไหน เป็นอดใจไม่ได้ จะต้องไปร่วมด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการเต้นรำ ขับร้อง ดิสโก้เป่า ขับเสภา เล่นเถิดเทิง ถ้าเปรียบกับปัจจุบันคงเทียบได้กับสิ่งบันเทิงที่นิยมกัน เช่น ดิสโก้เทค (discotheque) ผับ (pub) บาร์ (bar) ไนท์คลับ (night club) การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ฯลฯ ก็เป็นเหตุให้เสียทรัพย์เสียเวลา และเสียสุขภาพไปด้วย เป็นต้น

ง. การเล่นการพนัน : เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความประมาทอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งอันตรายมาก ดังคำเตือนใจของบรรพบุรุษที่ว่า น้ำท่วมไฟไหม้โจรภัย จะทำลายทรัพย์สินให้หมดไปอย่างไร ก็ยังเหลือบ้านหรือที่ดินไว้ให้ แต่การเล่นพนัน เมื่อถึงที่สุดแล้วไม่เหลือทรัพย์สมบัติใดๆ ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานวงศ์ตระกูล ร้ายยิ่งไปกว่านั้นแม้ลูกเมียยังต้องขายใช้หนี้ แม่โทษเฉพาะหน้าเมื่อชนะยอมก่อเวร เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ ทรัพย์ยอมฉิบหาย ไม่มีใครเชื่อถือเป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน และไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เป็นต้น

จ. การคบคนชั่วเป็นมิตร : ก็ย่อมถูกชักจูงไปในทางเสื่อม ย่อมทำให้เป็นนักเลงการพนัน นักเลงเจ้าชู้ นักเลงสุราและยาเสพติด หลอกลวงผู้อื่นด้วยของปลอม ทำให้เป็นคนโกงผู้อื่นได้อย่างไม่ละอายต่อบาป และทำให้เป็นนักเลงอันธพาล เป็นต้น

ฉ. การเกียจคร้านในการทำงาน : เมื่อมีนิสัยง่ายในการเลี้ยงชีพด้วยอบายมุข เพราะหลงผิดคิดว่าจะได้เงินมาง่ายๆ ย่อมเกียจคร้านในงานอาชีพสุจริตและจะมีข้ออ้างข้อแก้ตัวที่จะไม่ทำงานเสมอๆ เช่น มักอ้างว่าหนาวนัก ร้อนนัก เวลายังเข้าอยู่ชอนนอนอีกหน่อย เวลายื่นเกินไปแล้วเอาไว้ทำวันหลัง อ้างว่าหิวแล้ว กระจายแล้ว อย่าเพิ่งทำงานเลย กินดื่มก่อนเถอะ ผัดเพี้ยนการทำงานด้วยข้ออ้างเหล่านี้ ย่อมทำให้ทรัพย์เสื่อมสิ้นไป เป็นต้น^{๑๗}

เหตุการณ์ความขัดแย้งอันนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว ชุมชนและสังคม ส่วนใหญ่ล้วนมีต้นเหตุมาจากอบายมุขแทบทั้งสิ้น เพราะพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการอยู่ร่วมกันอย่าง

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๐.

สันติสุขในครอบครัว ก็คือฐานะทางเศรษฐกิจ หากขาดการจัดการที่เหมาะสมในเรื่องการใช้ทรัพย์สิน ซึ่งแต่เดิมสามีจะมอบความไว้วางใจให้แก่ศรีภรรยา ภรรยาที่จัดการใช้จ่ายทรัพย์สินและทำหน้าที่ต่อสามีและบุตรอย่างถูกต้องสมบูรณ์

๒.๔ สภาพปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในโลกตะวันตกไม่ใช่เรื่องใหม่^{๑๘} คนส่วนใหญ่จะคิดกันว่าไม่ค่อยปรากฏกเว้นในครอบครัวที่มีปัญหาเท่านั้น ขณะที่ความก้าวร้าวระหว่าสมาชิกในครอบครัวถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบสมบูรณของชีวิตครอบครัว ดังนั้นความรุนแรงในครอบครัวจึงมิใช่ปัญหาใหม่ นความสัมพันธ์ของการกระทำต่างๆ ของธรรมชาติแห่งความรุนแรง มีลักษณะ คือ

๒.๔.๑ ความก้าวร้าว (aggression) : หมายถึงพฤติกรรมหนึ่งซึ่งมีความตั้งใจที่จะทำร้ายหรือมุ่งประโยชน์จากผู้อื่นโดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการจู่โจมทางร่างกาย

๒.๔.๒ ความรุนแรง (violence) : หมายถึงพฤติกรรมซึ่งบางครั้งได้รับการกระตุ้นโดยความโกรธหรือเจตนา ความตั้งใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้พลังทางกายภาพต่ออีกบุคคลหนึ่ง

๒.๔.๓ ความรุนแรงทางอาชญากรรม (criminal violence) : หมายถึงพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายไฮส์ (Heise), เอลสเบิร์ก (Ellsberg) และกอตเตนมูเลอร์ (Gottenmoeller) ซึ่งชี้ว่าสถานการณ์ความรุนแรงโดยเฉพาะในชีวิตคู่เป็นเรื่องสากล ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงในทุกภูมิภาค ทุกสังคมทั้งตะวันตก ตะวันออก และในสังคมสมัยใหม่ หรือสังคมแบบดั้งเดิม^{๑๙}

๒.๔.๑ ประเภทของความรุนแรง

๒.๔.๑.๑ ในมุมมองตะวันตก

ในภาพรวม แนวคิดทางตะวันตก แบ่งประเภทของความรุนแรงในสถานการณ์ทางครอบครัวดังนี้^{๒๐}

ก) ความรุนแรงที่ก่อโดยผู้ใหญ่ : มี ๒ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อคู่สมรส (domestic violence or partner violence or spouse abuse) และการกระทำผิดต่อเด็ก (child abuse)

^{๑๘}Kevin Browne & Martin Herbert, *Preventing Family Violence*, (England: John Wiley & Sons Ltd., 1997), pp. 1-2.

^{๑๙}อ้างใน กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ, “ความรุนแรงในชีวิตคู่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิผู้หญิง, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^{๒๐}Kevin Browne & Martin Herbert, *Preventing Family Violence*, p. 186.

ข) ความรุนแรงที่ก่อโดยเด็ก : มี ๒ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อพ่อแม่หรือผู้ปกครอง (parent abuse) และการกระทำผิดต่อพี่น้องหรือญาติสายเลือดเดียวกัน (sibling abuse)

ค) ความรุนแรงที่ก่อโดยผู้ใหญ่และเด็ก : มี ๑ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อผู้สูงอายุ (elderly abuse) ความรุนแรงข้างต้นมีการแยกศึกษาวิจัยประเภทต่างๆ ของการกระทำผิดอย่างละเอียด และได้สะท้อนให้เห็นความจริงอันเป็นที่ยอมรับกันว่าความรุนแรงในสถานการณ์ทางครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมในเวลาต่างๆ กัน และมีวงจรของการพัฒนาความรุนแรงอันแสดงถึงความต่อเนื่องของพฤติกรรมก้าวร้าวจากช่วงอายุคนรุ่นหนึ่งไปสู่ช่วงอายุคนรุ่นถัดไป

๒.๔.๑.๒ ในมุมมองตะวันออก ความรุนแรงโดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ

ก) ความรุนแรงที่แฝงเร้นหรือแบบไม่ลงมือ (Passive Violence) บุคคลสำคัญที่เป็นผู้เผยแพร่ความไม่รุนแรงที่มีความโดดเด่นที่สุดในศตวรรษที่ ๒๐ คือ มหาตมคานธีซึ่งมีความรุนแรงแบบไม่ลงมือแฝงอยู่ซึ่งนักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) คานธีเสนอไว้ว่าความรุนแรงแบบไม่ลงมือที่แฝงเร้นอยู่นั้นมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. ความมั่งคั่งโดยไม่ทำงาน
๒. ความเพลิดเพลีนโดยขาดสำนึกผิดชอบ
๓. ความรู้ที่ขาดหลักความประพฤติ
๔. การพาณิชย์ที่ขาดหลักศีลธรรม
๕. วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากความเป็นมนุษย์
๖. การสักการะที่ปราศจากการเสียสละ และ
๗. การเมืองที่ปราศจากหลักการ เช่น การเล่นเกมแห่งอำนาจ การละเลยหลักการปกครองตนเองของประชาชนทั้งนี้ความรุนแรงแบบแฝงเร้นหรือไม่ลงมือนี้นี้จัดเป็นพื้นฐานและสนับสนุนความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงไม้ลงมืออันเป็นเหตุปัจจัยให้ปัญหาความรุนแรงทางกายภาพแก้ไขได้ยาก^{๒๑}

ข) ความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence) นักวิชาการบางคนจัดความรุนแรงทางกายภาพ หรือแบบลงไม้ลงมือไว้เป็น ๖ ประเภท คือ

๑. ความรุนแรงในครอบครัว
๒. ความรุนแรงในชุมชน
๓. ความรุนแรงจากองค์กรอาชญากรรม
๔. ความรุนแรงจากองค์กรธุรกิจเอกชน

^{๒๑} อнуช อาภาภิรม, วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๙-๑๐.

๕. ความรุนแรงจากรัฐ และ

๖. ความรุนแรงจากสงครามและอาวุธสงคราม

ในด้านวิชาการ ยังมีนักวิชาการได้วิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไว้ว่า สภาพปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวเกิดจากการไม่ลงรอยกันระหว่างสามีภรรยาหรือชีวิตครอบครัว ที่จะต้องเกิดความขัดแย้งขึ้นมา ส่วนความสำเร็จหรือการล้มเหลวของการคืนดี ประนีประนอมกันนั้นย่อมขึ้นอยู่กับวิธีการที่คู่สมรสนั้นจะจัดการแก้ไขปัญหาคือขัดแย้งนั้น ๆ ได้ดีเพียงใด สำหรับปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้น สุพัตรา สุภาพ ได้แบ่งไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การขัดแย้งกันโดยส่วนตัว เป็นการขัดแย้งเพราะบุคลิกภาพต่าง ๆ เช่น ระหว่างพ่อแม่กับลูกหรือสามีกับภรรยา มีค่านิยม และทัศนคติที่ต่างกัน ซึ่งสามารถแยกออกได้ เป็น ด้านอารมณ์ แบบของความประพฤติ บทบาท ค่านิยม ความรัก และสาเหตุอื่น ๆ เช่น การมีทัศนคติในเรื่องเพศที่แตกต่างกัน กลัวการมีบุตร และการไม่ยอมมีความสัมพันธ์ทางเพศ

๒) การขัดแย้งกันในด้านสังคม ครอบครัวทุกครอบครัวต้องอยู่ในสังคม ดังนั้น สิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงมีผลกระทบต่อครอบครัว^{๒๒} การขัดแย้งทางสังคมนั้นแยกออกได้เป็น ๕ ประการ

๒.๑) การขัดแย้งทางวัฒนธรรม ครอบครัวที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาก โอกาสที่จะขัดแย้งกันก็มีได้ง่าย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของศาสนา ภาษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และแบบแผนของความประพฤติ

๒.๒) การขัดแย้งในเรื่องอาชีพ อาชีพมีส่วนสำคัญต่อชีวิตสมรสมาก เช่น สามีมีอาชีพที่จะต้องจากบ้าน จากภรรยาเสมอ ๆ ทำให้ภรรยาเกิดความว่าเหว

๒.๓) การทำงานของฝ่ายหญิง ในสังคมสมัยใหม่หญิงมีบทบาทในเรื่องการทำงานมากขึ้น ผลดีก็คือช่วยเพิ่มพูนรายได้ ผลเสียก็คือ เด็กขาดความอบอุ่น ขาดการอบรม ทำให้บ้านขาดคนดูแล หรืออาจทำให้อารมณ์เสียได้ง่าย เพราะเมื่อกลับจากทำงานต่างก็เหนื่อยด้วยกันทั้งคู่อาจมีการโต้แย้งกันได้ง่าย

๒.๔) การว่างงาน ทำให้ขาดรายได้ หรือหากสามีว่างงาน อาจรู้สึกเสียศักดิ์ศรีของตนยอมทำให้เกิดการแตกแยกในครอบครัวได้ง่าย

๒.๕) ปัญหาอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างวัยมีมาก การมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย สภาพของตัวบ้านและสภาพแวดล้อมไม่น่าอยู่

ความขัดแย้งกันไม่ว่าจะโดยส่วนตัวหรือในด้านสังคมจะนำไปสู่ความไม่ราบรื่นในครอบครัวทั้งสิ้น ซึ่งลักษณะของความขัดแย้งกันนั้นมีในลักษณะต่าง ๆ กันไป ครอบครัวนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญมาก ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีระเบียบวินัยแล้วย่อมจะทำครอบครัวมีความ

^{๒๒} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๖๒ - ๖๖.

สงบสุข แต่ถ้าสมาชิกในครอบครัวเกิดปัญหาการไม่ลงรอยกัน การไม่เข้าใจกันระหว่างสามี ภรรยาภายในครอบครัวย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นมาได้

ลักษณะสภาพของปัญหาความขัดแย้งของคู่สามีภรรยาที่อยู่หลายลักษณะ เช่น ฝ่ายหนึ่งต้องการแสดงอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ดื้อด้นไม่ยอมรับความคิดเห็นของอีกฝ่ายหนึ่งหรือ แสดงความดูแคลนไม่ให้เกิดเกียรติอีกฝ่ายหนึ่ง บางครั้งยังชอบพินฟอยหาตะเข็บเก็บเอามาชวน ทะเลาะกันเชือดเฉือนกันให้เจ็บแสบด้วยคำพูด ทำลายน้ำใจซึ่งกันและกันซึ่งแม้เมื่ออารมณ์ดีแล้ว การถอนคำพูดก็ไม่สามารถที่จะช่วยอะไรดีขึ้น ซึ่งบางครั้งก็เกณฑ์เอาคนอื่นมาเป็นพวก เช่น ดึงลูกเข้ามาข้างตนลามปามไปถึงญาติพี่น้องของอีกฝ่ายหนึ่ง ชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท และปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งโมโหไปข้างเดียว^{๒๓}

สำหรับลักษณะของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเบื้องต้นนั้น พฤติกรรมการ ขัดแย้งพ่อแม่ลูกและคู่สามีภรรยาโดยทั่วไปก็ไม่แตกต่างกันมากนัก บางทีก็ออกมาในรูปแบบ ของการมีนินทา เหยียดต่อกัน อยู่บ้านเดียวกันแต่ไม่นอนร่วมกัน ไม่พูดกัน ต่างหนีไปหา ทางออกสำหรับตน ทิ้งลูกไว้ที่บ้านตามลำพัง ในที่สุดการหย่าร้างก็ตามมา

สภาพปัญหาของความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดมาจากความขัดแย้งในลักษณะของความ ก้าวร้าว อันเป็นความไม่ตรงกันในเรื่องของความเห็น ความคิด ความเข้าใจในระดับที่ไม่ สามารถประนีประนอมกันได้จนเกิดการประทุษร้ายขัดแย้งในระดับน้อยด้วยการตบตี ทะเลาะ วิวาทกัน ไปจนถึงระดับมากขึ้นจนถึงขั้นบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต อีกทั้งความขัดแย้งเมื่อ เกิดขึ้นแล้วก็เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งแปลกแยกในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบ เช่นกัน ซึ่งสภาพปัญหาของความขัดแย้งสามารถอธิบายได้ ๒ ทางดังนี้

๑) **ด้านจิตวิทยา** แนวคิดโดยทั่วไปทางจิตวิทยาที่แนะนำให้ปัจเจกปลดปล่อยความ คับข้องใจเพื่อลดความก้าวร้าวในตนเองโดยการรู้จักพิจารณาหาสาเหตุว่าถ้าเป็นความคับ ข้องใจที่เกิดจากตนเอง ก็ให้หาจุดแข็งมาเอาชนะปมด้อย และให้หาที่ปรึกษาที่เป็นมิตรไว้วางใจ ได้ นั่น ตรงกับหลัก “กัลยาณมิตรธรรม”^{๒๔} คือรู้จักเป็นมิตรดีกับตนเองและรู้จักคบหามิตรที่ดี ที่ ไว้วางใจและเชื่อใจได้ว่าเขาจะเป็นผู้ชี้แนะให้ปัจเจกสามารถแก้ไขหรือปฏิบัติตนให้พ้นจากความ ทุกข์ ความคับข้องใจจากปัญหาต่างๆ ได้ดี ดังมีคุณลักษณะและคุณสมบัติของมิตรดีให้เป็น เกณฑ์ตัดสินในการเลือกคบหา

^{๒๓} วรพล ไทญ้อรุณ, “ปัจจัยที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจชั้น ประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑,อง. สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖, อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/ ๕๗.

๒) **ด้านสังคมวิทยา** ทฤษฎี “อะโนมี” ของ เมอร์ตัน (Merton’s Theory of Anomie)^{๒๕} ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ โดยให้นัยของวิธีแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวว่า คนในครอบครัวควรร่วมมือกันจัดความไม่เป็นธรรมในเรื่องการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำระหว่างสามีภรรยา โดยส่งเสริมให้ต่างฝ่ายต่างเคารพในหน้าที่และบทบาทของกันและกัน ให้รู้สึกว่าการมีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ากันนั้น มีความคล้ายคลึงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่อง “ทิศ ๖”^{๒๖}

ทฤษฎีไร้ระเบียบ ของ เอ็ดเวิร์ด ลอร์เรนซ์ (Edward Lorenz’s Chaos Theory) ดั่งมี คำนิยามอุปมา “ผลกระทบผีเสื้อ” (The Butterfly Effect)^{๒๗} ที่มีความคล้ายคลึงกับ “ตำราพิชัยสงคราม” (The Art of War) ของซุนหวู่^{๒๘} ซึ่งเป็นการเอาชนะความขัดแย้งอันเป็นสาเหตุของความขัดแย้งอย่างสงบโดยไม่ใช้กำลังนั้นดังการตั้งข้อสังเกตของ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ จากบทความของ จิมจีเมียน (Jim Gimian) และการกล่าวเตือนเรื่องโลกที่ตกอยู่ในอันตรายจากการหมุนเร็วเกินจุดสมดุลและกล่าวไว้ว่าศาสตร์แห่งความไร้ระเบียบอย่างลึกซึ้งน่าจะมาจากการหวนคิดและวิธีการแสวงปัญญาตามหลักของ “อิทัปปัจจยตา” อันเป็นกฎแห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเรื่องของกาพย์พินิจอภัยกันของเหตุปัจจัยต่างๆ^{๒๙}

การเปลี่ยนสภาพความขัดแย้งขัดแย้งให้เป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัยหรือประนีประนอม ด้วยการ ลดละทิฐิมานะ อคติ ความไม่พอใจ และความเคียดแค้นต่างๆริเริ่มการแสดงความคิดเห็น ให้เกียรติกันและกัน โดยการใช้ปิยวาจา มีความเมตตากรุณา อดทน อดกลั้น มีสติ มีสัจจะ เปิดใจให้อภัยต่อกัน รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตร (หลักกัลยาณมิตรธรรมเบญจธรรม หรือกัลยาณธรรม^{๓๐} และฆราวาสธรรม^{๓๑} ผสมกัน) ก็จะเป็นเหตุโยงโยให้ความขัดแย้งลดทอนลงไปตามลำดับ “องค์ประกอบภายใน” ที่เป็นต้นเหตุที่อยู่เบื้องหลังการผลักดันพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ออกไปในทางความขัดแย้งขัดแย้ง ซึ่งเรียกโดยรวมว่า “ปัญญาธรรม”(ทิวฐิ มานะ ตัณหา) ที่ทำให้มนุษย์เราแตกต่างกันออกไปตามแนวคิด ความเชื่อ

^{๒๕} อังใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”: บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง - bopitv “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795> > [๑๕ มกราคม ๒๕๕๑].

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^{๒๗} “แม้ผีเสื้อกระพือปีกก็อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic> [๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑].

^{๒๘} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task [๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑].

^{๒๙} อนุาศิสต์, “พุทธทาส กับทฤษฎีไร้ระเบียบ” โดย ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, (๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๘), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/prachachart/prachachart_detail.php?. [๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑].

^{๓๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙๑/๑๓๙.

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

ความยึดถือตนความทะยานอยากที่ไม่สิ้นสุด อีกทั้งยังระบุถึงต้นเหตุแห่งความไม่สามัคคีปรองดองกันอันเป็นตัวชักนำสู่ความแตกร้างซึ่งสามารถนำไปสู่ความขัดแย้งในระดับต่างๆ ได้ง่าย ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามาจาก “อคติ ๔”^{๓๒} คือ ความลำเอียงเพราะชอบ (ฉันทาคติ) ความลำเอียงเพราะชัง (โทษาคติ) ความลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) และความลำเอียงเพราะกลัว (ภยากติ) นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงมูลเหตุแห่งการวิวาทหลัก ๆ ๖ ประการ^{๓๓} ได้แก่ ๑) เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ๒) เป็นผู้มีความลบหลู่ มีความตีเสมอ ๓) มีความริษยา มีความตระหนี่ ๔) เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา ๕) เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด และ ๖) เป็นผู้ยึดมั่นในความเห็นของตน มีความถือมั่น

๒.๕ แรงจูงใจของความขัดแย้งในครอบครัว

แรงจูงใจ หมายถึง “คนทุกคนมีแรงขับ (driver) ความอยาก (desires) ความต้องการ (needs) ความสนใจ (interests) สิ่งเหล่านั้นเป็นตัวผลักดัน หรือแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ หรือเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นตัวกำหนดอัตราและปริมาณของการเรียนรู้”^{๓๔}

แรงจูงใจ (Motive) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินที่ “Movere” แปลว่า เงื่อนไขหรือสถานะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ๓ ทิศทาง คือ การทำให้เกิดพฤติกรรม การยับยั้งพฤติกรรมและการกำหนดพฤติกรรม ในทางจิตวิทยา แรงจูงใจ หมายถึง พลังที่มีอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระตุ้น หรือชี้ทาง (Urge or Direct) ให้อินทรีย์กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย^{๓๕}

แรงจูงใจ (Motive) เป็นสภาวะภายในที่เป็นผลจากความต้องการแล้วคอยกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม ที่จะตอบสนองความต้องการ แรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางร่างกาย เรียกว่า แรงขับ (Drive) ได้แก่ แรงขับความหิวแรงขับทางเพศ ฯลฯ ความต้องการ (Need) หมายถึง สภาวะเมื่อรู้สึกขาดแคลนทางการและทางใจ ทั้งหมดเป็นกระบวนการภายในที่อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์^{๓๖}

^{๓๒} งาม.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๕/๓๒๒ - ๓๒๔.

^{๓๔} เปรมจิตร์ ศิริสานต์, “การศึกษาองค์ประกอบของแรงจูงใจในการศึกษาต่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๒, หน้า ๑๓.

^{๓๕} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, จิตวิทยาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๘.

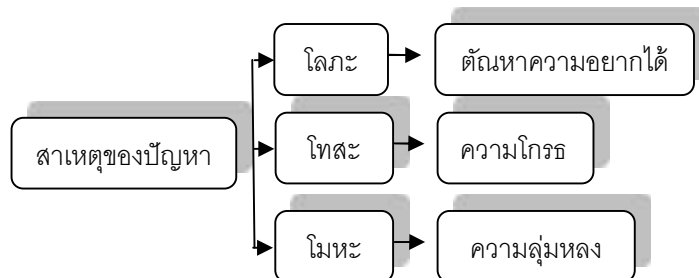
^{๓๖} มัลลิกา คณานุรักษ์, จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑ - ๗๒.

ดังนั้นแรงจูงใจ คือ สภาวะหรือกระบวนการที่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ถูกกระตุ้น ทำให้มีแรงขับ (Drive) ความต้องการ (Need) โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สะสมมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ทั้งที่เป็นกุศล กลาง ๆ และอกุศล ในมุมมองของพระพุทธศาสนา แรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์ยอมที่จะขัดแย้งกับคนในครอบครัว มีสาเหตุของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกิดจากปัจจัยภายในคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นแรงกระตุ้น กล่าวคือ

๑) **โลภะ** คือ ความอยากได้ ความอยากมี ความอยากเป็น ต้องการครอบครองสิ่งต่างๆ มีความต้องการเป็นเจ้าของ ความต้องการอยากเสพสิ่งเหล่านั้น นำไปสู่การแสวงหาด้วยกลวิธีการต่างๆ แม้เป็นวิธีที่ไม่ถูกต้องตามครรลองธรรมหรือกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการนั้น

๒) **โทสะ** คือ อารมณ์ที่ขุ่นมัว ความขุ่นเคืองใจ ความโกรธเคืองและพยาบาทที่ขาดความเหมาะสม การทนรับสภาพในบางสิ่งบางอย่างไม่ได้ การแสวงหาหนทางผิดกฎหมาย การล้างแค้น การมุ่งร้ายที่จะทำสิ่งต่างๆแก่บุคคลที่ตนไม่ชอบ

๓) **โมหะ** คือ ความหลง ไม่รู้จริง ความคิดเห็นที่ผิดจากการไม่ใช้ปัญญาพิจารณา ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควร อะไรไม่ควร

ตารางภาพที่ ๒.๑ ภาพมูลเหตุธาตุแท้ของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

๒.๖ วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว พระพุทธศาสนามุ่งเน้นพัฒนาสันติภาพให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลในเชิงปัจเจกเป็นอันดับแรก โดยการกลับมาวิเคราะห์สภาพจิตใจของแต่ละคนเป็นอิสระจากความอยากได้มากเกินไปจนเกินขอบเขตหรือไม่ (ตัณหา) มิได้มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมิได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของกลุ่มต่างๆ หรือไม่ (มานะ) และมีได้มีจิตใจที่คับแคบโดยการพร้อมที่จะเปิดใจรับฟังวัตถุประสงค์ และความต้องการของกลุ่มอื่นๆ ในสังคมที่เห็นแตกต่างจากตนเอง (ทิลี) ซึ่งการที่สภาพจิตใจของแต่ละบุคคลเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้นจำเป็นที่มาของความเจริญและงดงามของสันติภายใน (Inner Peace) ดังที่พระพุทธเจ้าย้ำเตือนอยู่เสมอว่า “สุขอื่นยิ่งกว่า

ความสงบไม่มี” อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นให้กลุ่มคนต่างๆ ได้ตระหนักรู้และพัฒนาสันติภายในนั้น มิได้หมายความว่า พระพุทธศาสนาละเลยการพัฒนาสันติภาพภายนอกให้กลุ่มคนต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้ออกแบบเครื่องมือในการพัฒนาสันติภาพภายนอกเอาไว้ เพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มสงฆ์เช่นกัน ซึ่งเราเรียกเครื่องมือดังกล่าวว่า คือหลักเบญจศีล อันหมายถึง เครื่องมือในการระงับข้อขัดแย้ง หรือคติความต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เมื่อกกล่าวถึงหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาสันติภาพทั้งมิติของหลักการทั่วไป ประกอบด้วยชุดของแนวคิดโดยย่อ คือ

(๑) **การมีความรักอย่างเสมอภาค และเท่าเทียม** จะเห็นว่า การที่สัตว์โลกจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ “หลักเมตตา” หรือ “ความรัก” เป็นฐานรองรับ นอกจากนั้น เมตตาได้ทำหน้าที่ประดุจเกลียวเชือกร้อยรัด “หัวใจ” ของสัตว์ทั้งหลายให้สามารถที่จะคิด พุด และแสดงออกต่อกันและกันด้วยด้วยเมตตา

มนุษย์เป็นสัตว์โลกซึ่งมีมโนธรรมสูงกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ควรแสดงออกต่อกันอย่างเสมอภาค และเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็ความรักระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ หรือมนุษย์ต่อสัตว์ โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ ศาสนา ภาษา หรือชาติพันธุ์ เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์จะต้องการตระหนักรู้ในประเด็นนี้ก็เพราะว่า บริบทดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติ และกำหนดขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์ในโลก แต่ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ไม่ควรที่จะให้สิ่งเหล่านี้เป็นตัวขวางกั้น “คุณค่าภายใน” ของมนุษย์แต่ละคน แล้วให้มนุษย์ได้ใช้คุณค่าภายนอกที่ถูกกำหนดโดยมนุษย์ไปทำลาย หรือวัด “คุณค่าภายใน” ของกันและกัน

ด้วยเหตุนี้ ความรักจึงไม่มี “พรมแดน” ในระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ หรือมนุษย์กับสัตว์เท่านั้น แต่หมายถึง การขยายขอบเขตของความรักไปสู่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ปัจจัยสำคัญที่มนุษย์จะต้องแสดงออกซึ่งความรักต่อมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ก็เพราะสิ่งเหล่านั้น สัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ด้วย จะเห็นว่า การดำรงอยู่อย่างสมดุลของสิ่งเหล่านั้น ย่อมมีความหมาย และมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ทุกชีวิตในโลก

ฉะนั้น การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคล ก่อนที่จะคิด พุด หรือแสดงออก ขณะที่คิด พุด หรือแสดงออก และภายหลังที่คิด พุดหรือแสดงออกต่อคน หรือสิ่งๆ ด้วยความรัก และปรารถนาดีแล้ว มนุษย์ย่อมสามารถที่จะจัดการ แก้ไข เปลี่ยนรูป และระงับความขัดแย้งที่ไม่เกิดขึ้น กำลังเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้ว ได้โดยสมานฉันท์ และทำให้มนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

(๒) **การรื้อถอน และสลายความยึดมั่นถือมั่น** นอกเหนือจากการที่มนุษย์ควรที่จะคิด พุด หรือแสดงออกต่อกันและกัน รวมไปถึงสิ่งอื่นๆ ด้วยความรักแล้ว ประเด็นที่ว่าด้วยการรื้อถอน และสลายความยึดถือเชื่อมั่น ก็นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคมเช่นกัน จะเห็นว่า ในขณะที่มนุษย์เพียรพยายามที่จะ “เพิ่มอุณหภูมิจึงขึ้น” ของความรักให้มากยิ่งขึ้น มากมายเพียงใด มนุษย์ก็ควรที่จะพยายาม “ลดอุณหภูมิจึงขึ้น” ของการยึดมั่นถือมั่นเพียงนั้น

สิ่งที่มนุษย์ควรจะรื้อถอนและทำลายการยึดมั่นถือมั่นก็คือ สิ่งที่แสดงออกถึง “ความเป็นอัตลักษณ์” ในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เช่น ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และชาติพันธุ์ เป็นต้น จะเห็นว่า การยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้น จะกลายเป็นตัวแปรสำคัญ ในการขวางกั้นมิให้ความรักเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ เนื่องด้วย การที่มนุษย์พยายามจะมองและ ตัดสินสิ่งที่ไม่เหมือนตัวเองว่า “คนอื่น” หรือ “สิ่งอื่น” ที่แปลกแยกกับตัวเอง การที่มนุษย์ ทำลายสิ่งเหล่านี้ได้มากมายเพียงใดก็ย่อมหมายถึง การที่มนุษย์ได้พยายามเก็บเกี่ยวและสานต่อ ความรักระหว่างกันเพียงนั้น

การรื้อถอนและทำลายความยึดมั่นถือมั่นนั้น ยังได้ครอบคลุมไปถึงการยึดมั่นใน ความคิดและการกระทำของตนเองว่าดีที่สุดในขณะนั้นๆ ในขณะที่ความคิด และการกระทำ ของคนอื่น ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ล้าสมัย เลวร้าย และไม่ถูกต้อง ฉะนั้น สิ่งที่เกิดตามมาก็คือ การที่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล พยายามที่จะทำลาย “พื้นที่” ทางอัตลักษณ์ของคนอื่น หรือสิ่งอื่นๆ แล้ว พยายามที่จัดวาง “พื้นที่” ทางอัตลักษณ์ของตนเองเข้าไปแทนที่ ซึ่งการกระทำดังกล่าว ก็ จะก่อให้เกิดการปะทะกันทางค่านิยม เช่น วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ เป็นต้น ตามมา

นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนายังมีวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ทางด้านร่างกายและจิตใจในที่นี้ หมายถึง วิธีแก้ปัญหาอันเกิดขึ้น ทางกาย ทางวาจา และ ทางด้านจิตใจ ในบริบทของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มี ความรัก ความอบอุ่น ปลอดภัย ไร้ความกังวลใจกันได้โดยปราศจากการระแวงสงสัยในความประพฤติ ซึ่งกันและกัน จัดเป็นการแก้ปัญหาทางด้านควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้อยู่ในภาวะที่ เป็นปกติ และการฝึกฝนอบรมภาวะจิตใจให้ยอมรับกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นต่อชีวิตเพื่อจะได้มี สติปัญญารู้เท่าทันกับปัญหา ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกันในแต่ละครอบครัวย่อมจะต้องมีปัญหา เกิดขึ้นบ้าง น้อยบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับการรักษาศีลเป็นรากฐานสำคัญ ที่จะต้องมีการฝึกฝนอบรม กาย วาจา และพัฒนาจิตใจของตนเองให้รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก้และให้รู้จักการให้อภัยด้วยการ เจริญเมตตาธรรม และการฝึกฝนพัฒนาจิตตนเองด้วยวิธีคิดแบบพุทธธรรมนับได้ว่ามี ความสำคัญต่อการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง

๒.๖.๑ ประพฤติตนอยู่ในศีล

การรักษาศีล ๕ หรือการปฏิบัติตามแนวศีล ๕ หมายถึง เจตนางดเว้นจากการบาป ๕ ประการ ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเพื่อควบคุมความขัดแย้งทางกายและ วาจาจัดเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นต้นทางด้านจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกัน ในครอบครัวอยู่อย่างปกติสุขไม่ความแตกแยกจัดเป็นความประพฤติที่แสดงถึงการให้ความ ปลอดภัยต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะ “เป็นความประพฤติที่แสดงด้วยความเอื้ออาทร ต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมและกระทำโดยคำนึงถึง ประโยชน์ส่วนรวม” ดังนั้น การรักษาศีล ๕ นี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นจากสมาชิกทุก คนในครอบครัวเป็นเบื้องต้นก่อนทั้งนี้ เพราะ

(๑) เป็นหลักปฏิบัติที่ฝึกฝนให้สมาชิกทุกคนรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความรับผิดชอบ โดยสร้างความตระหนักรู้ในใจว่าเรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นก็เช่นเดียวกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่าอริยสาวก พิจารณาเห็นดังนี้ ‘เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อนี้บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตายรักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร’ อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างแล้วเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เอง ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย^{๓๗}

อย่างไรก็ตามหลักศีล ๕ นี้ได้มีนักวิชาการท่านกล่าวเสริมอีกว่า “เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าวางไว้ค่อนข้างจะมีความยืดหยุ่นและมีความหมายกว้างกว่าการตีความของพระอรรถกถาจารย์ โดยเฉพาะถ้ามองในแง่ของการสร้างจิตสำนึกหรือความรู้แบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา ถือว่าเป็นจิตสำนึกที่ระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม^{๓๘}” ดังข้อความตอนท้ายของพุทธพจน์ที่ว่า “อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย” (ในศีลข้ออื่น ๆ ก็มีข้อความอย่างเดียวกันนี้

(๒) จัดเป็นความประพฤติที่ให้ความปลอดภัยแก่ทุกชีวิตในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกได้ถึงความปลอดภัย ไร้กังวล เชื่อใจและยังจัดเป็นการฝึกฝนตนเองถึงการให้เกียรติและเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน และยังจัดเป็นกฎระเบียบหรือฐานที่หนักแน่นมั่นคงให้แก่ครอบครัว เพราะสิ่งดีงามทั้งหลายทั้งปวงมีศีลเป็นฐาน เกิดแต่ศีล “ศีล...แม้เพียงศีล ๕ ย่อมเป็นฐานให้เว้นการเบียดเบียนทำลาย เว้นจากการเอาทรัพย์สินสิ่งของของผู้อื่น เว้นจากการผิดประเวณี เว้นจากการเจรจาให้เกิดความเข้าใจผิดจากความจริง เว้นจากการดื่มสุราเมรัย เครื่องดองของเมาทั้งหลาย...”^{๓๙} โดยรายละเอียดของศีล ๕^{๔๐} มีดังนี้

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๘} พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชาสัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม. (อัสสัมชัญ).

^{๓๙} สถานธรรมฉือกงว, ศีล ๕, เอกสารปรารถธรรมของสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, หน้า ๕.

^{๔๐} ศีล ๕ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจศีล คู่กับเบญจธรรม เป็นธรรมเกื้อกูลการรักษาเบญจศีล ได้แก่ (๑) เมตตากรุณา คือ ความรัก ความรักใคร่ ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑ (๒) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การแสวงหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒ (๓) กามสังวร หมายถึง การสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับข้อที่ ๓ (๔) สัจจะ หมายถึง ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔ (๕) สติสัมปชัญญะ หมายถึง ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

๑) **ปาณาติปาตา เวรมณี** เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือห้ามฆ่า ห้ามทำร้ายร่างกาย และห้ามทรมานให้ลำบาก

๒) **อทินนาทานา เวรมณี** เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามโจรกรรมเลี้ยงชีพ ห้ามทำกิริยาเป็นโจร และห้ามลักขโมย

๓) **กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี** เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีในกาม ได้แก่ ลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามประพฤติดีในทางประเวณี และห้ามประพฤติดีธรรมดาหรือล่วงเกินในของที่เขารัก

๔) **มุสาวาทา เวรมณี** เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามกล่าวคำไม่จริง ห้ามกล่าวคำอนุโลมมุสา (ในทำนองที่ไม่จริง) และห้ามรับคำแล้วไม่ปฏิบัติตาม

๕) **สุราเมยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี** เจตนางดเว้นจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ได้แก่ ลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามการดื่มน้ำมาคือ สุราและเมรัย และห้ามเสพยาเสพติดให้โทษต่าง ๆ^{๑๑} โดยศีลดังกล่าวข้างต้นมีวิธีการรักษาที่เรียกว่า วิริตี คำว่า “วิริตี” คือ เจตนาที่จะงดเว้นจากโทษหรือเวรนั้น ๆ มี ๓ อย่าง คือ (๑) สมาทานวิริตี (๒) สัมปัตตวิริตี (๓) สมุจเฉทวิริตี ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

สมาทานวิริตี หมายถึง ความละเว้นด้วยการถือ คือ สมาทานหรือรับเอาด้วยตนเอง ก็ได้ ด้วยการรับเอาจากผู้อื่นก็ได้ หมายความว่า การตั้งใจไว้ก่อนว่า จะรักษาศีล เมื่อไปประสบกับเหตุการณ์ที่จะทำให้ศีลขาดก็ไม่ทำ เพราะถือว่าได้สมาทานศีลไว้แล้ว จะทำก็กลัวศีลขาด การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สมาทาน” ในปัจจุบันนี้มีการปฏิบัติกันมากคือสมาทานกับพระสงฆ์ หรือสมาทานเองก็ได้

สัมปัตตวิริตี หมายถึง การงดเว้นจากวัตถุอันถึงเข้าหรือขณะที่ประจวบเข้าในทันทีทันใดกับเหตุที่ทำให้ศีลขาด คือ งดเว้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หมายความว่า แต่เดิมไม่ได้รักษาศีล ไม่ได้สมาทานศีล เมื่อประสบเหตุการณ์ที่ทำให้ล่วงศีลนั้นก็ตั้งใจงดเว้นในขณะนั้น เช่น เห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางทิ้งไว้ ตนจำหีบถือเอาไปได้แต่มาคิดว่าคนอย่างตนไม่เคยขโมยของ ๆ ใคร การตั้งใจงดเว้นเหตุการณ์ที่ประจวบเข้าเช่นนี้เรียกว่า สัมปัตตวิริตี

สมุจเฉทวิริตี หมายถึง ความละเว้นได้เด็ดขาดได้แก่ การละเว้นของพระอริยบุคคล ตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ท่านงดเว้นจากการประพฤติดีศีล ๕ ได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องสมาทาน เพราะจิตของท่านเหล่านั้นเห็นโทษของการไม่มีศีลอย่างแท้จริง^{๑๒} จะเห็นได้ว่า การสมาทานหรือตั้งใจที่จะรักษาศีลนั้นมี ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับโลกียธรรม (๒) ระดับโลกุตตรธรรม สำหรับ

^{๑๑}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓, จำนวนค์ อติวิถนสิทธิ, สังคมวิทยาตามพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๒}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๖.

การสมาทานรักษาศีลระดับโลกียธรรม คือ สมาทานวิริตติและสัมปตติวิริตติ ซึ่งเป็นการรักษาศีลของบุคคลทั่วไปที่ตั้งใจที่จะรักษาศีลนั้น ๆ

ดังนั้น การรักษาศีลกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่อกำจัดกิเลสอย่างหยาบ มิให้ลวงละเมิดออกมาทางกายและวาจา อีกทั้งเป็นการปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เรารักตนเองอย่างไรคนอื่นก็เหมือนกัน นอกจากนี้ยังเป็นการปูพื้นฐานความมั่นคงให้กับครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่นปลอดภัย

๒.๖.๒ ดำรงตนอยู่ในธรรม

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อบุคคลประพฤติตนอยู่ในศีลดังกล่าวข้างต้นแล้วการประพฤติตนอยู่ในธรรมก็ย่อมเกิดขึ้นเองโดยสภาวะตามความเป็นจริงของธรรมที่ประพฤติดีแล้วดังเช่นกรณีตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น เพราะฉะนั้นเมื่อก้าวโดยสภาวะธรรมการประพฤติตนอยู่ในศีลและการประพฤติตนอยู่ในธรรมจึงถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามหลักปฏิจจสมุปบาท^{๓๓} หรือเรียกตามหลักการทั่วไปว่า “อิทัปปัจจยาตา” ดังคำที่ว่า “ อิมสมิ สติ อิทั โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี อิมสสุปปาธา อิทั อูปัชชติ เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น อิมสมิ อสติ อิทั โหติเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี อิมสมิ นิโรธา อิทั นิรุชชติ เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)”

ดังนั้นเมื่อก้าวตามหลักการนี้จะเห็นว่าเมื่อบุคคลสามารถประพฤติตนอยู่ในศีล โดยเฉพาะศีลข้อแรกได้แล้ว ผลของการรักษาศีลข้อแรกนี้ก็คือ เมตตา กรุณา ซึ่งอยู่ในองค์ธรรมของพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา จะค่อย ๆ บังเกิดขึ้นมาทันทีตามเหตุตามปัจจัย หรือแม้ก็สามารถตั้งข้อสังเกตอีกได้ว่า เพราะเหตุใดในบรรดาศีล ๕ ข้อ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้ศีลข้อปาณาติบาตจัดเป็นศีลข้อแรก ซึ่งจากการตั้งข้อสังเกตนี้เองทำให้มองเห็นได้ว่า หลักเมตตา กรุณาหรือพรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่เป็นหลักการสากลและหลักการใหญ่ของการปกครองของชีวิตครอบครัวและเพื่อครอบครัว

โดยจัดเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเป็นความสำคัญที่เกิดขึ้นร่วมกันในครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “มารดาบิดาท่านกล่าวว่าเป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรอนุเคราะห์ ประชาคือบุตร^{๓๔} มีอยู่ ๔ อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หรือที่เรียกกันว่าพรหมวิหาร ๔”^{๓๕}

ดังนั้น การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวด้วยการประพฤติตนอยู่ในธรรมนั้น ในบทถัดไปจะเป็นการพูดเสริมหรือเพิ่มเติมด้วยหลักโอวาท ๑๐ ประการ ของธรรณัญชัยเศรษฐีที่

^{๓๓}ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙-๘๔.

^{๓๔}มจล. (ไทย) ๒/๒๐๐-๒๐๑.

^{๓๕}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๑๖-๓๑๗, วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑๒๔.

กล่าวไว้ต่อลูกสาวคือ นางวิสาขา ซึ่งจะมีนัยยะที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม คือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักธรรมาสน์ธรรม ๔ และสังคหวัตถุ ๔ พร้อมทั้งหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นลำดับต่อไป

๒.๗ สรุป

การศึกษาปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว โดยปกติทั่วไปความขัดแย้งในครอบครัว พบเป็นความขัดแย้งทางกาย ทางวาจา และทางใจที่มีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างใกล้ชิด โดยเริ่มจากนัยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางใจ ไปกระตุ้นให้เกิดการประทุรร้ายทางวาจาและทางกายตามมา กลายเป็นรวมก็คือภาวะของการแสดงออกซึ่งความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบของความเพิลิตเพลินโดยขาดสำนึกผิดชอบ และความรู้ที่ขาดหลักความประพฤติ หรือ ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ขาดความเข้าใจเรื่องของการรักษาความเป็นปกติหรือที่เรียกว่า “ศีล” และ “ธรรม” ในการครองชีวิตร่วมกัน เป็นการปล่อยชีวิตครอบครัวตามยถากรรม ไม่ได้มีหลักการใด ๆ เป็นเครื่องนำทาง ดังนั้น ทางแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัว จึงต้องหันกลับมาหาศีล หรือธรรมะในทางพระพุทธศาสนา และนี่จะเป็นทางออกของปัญหาและเป็นช่องทางการสร้างครอบครัวสันติสุขที่ยั่งยืนและถาวร

บทที่ ๓

ศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ครอบคลุมถือว่าเป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เพราะแนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยทั่วไป หากสามารถสังเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมเป็นแนวคิดหลักสำหรับการเสริมสร้างครอบครัว ในบทที่ ๓ นี้จะทำการศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยมีประเด็นที่จะทำการศึกษาร่วมกัน ๓ ประเด็น คือ (๑) ความเป็นมาของหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ (๒) แนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ (๓) คุณค่าและความสำคัญของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๓.๑ ครอบครัวในมิติทางพระพุทธศาสนา

โดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมอาศัยกันเป็นครอบครัว ซึ่งในครอบครัวต่างฝ่ายต่างก็มีบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ ความขัดแย้งหรือความรุนแรงในครอบครัวเกิดจากต่างฝ่ายต่างไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน ความขัดแย้งอันนำไปสู่ความรุนแรงย่อมจะเกิดยาก ถ้าต่างฝ่ายต่างก็มุ่งที่จะอนุเคราะห์กัน พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสรรให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายในบริบทของ “ครอบครัว” พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งภรรยาและสามีต้องทำหน้าที่ กล่าวคือ ชายทำหน้าที่ชาย และหญิงทำหน้าที่หญิงซึ่งต่างก็ต้องเข้าใจเคารพในความเหมาะสมเฉพาะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ การที่จะทำให้อุบัติครอบครัวเกิดสันติสุขนั้น จะต้องยึดหลักยึดเป็นแนวทางปฏิบัติไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องมือป้องกันความรุนแรงในครอบครัว หรือแม้หากความรุนแรงมีแนวโน้มจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นโดยเหตุสุดวิสัยด้วยปัจจัยอื่นๆ ก็ตาม ก็ย่อมได้รับการแก้ไข เยียวยาได้อย่างทันที่

ครอบครัวตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันโดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ การมีสัมพันธภาพทางกาย และมีความผูกพันทางจิต มีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกันและมี

---

^๑สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙๙-๖๐๑.

จิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม^๒ ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมหมวดหนึ่งที่จัดได้ว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ หลักโอวาท ๑๐ ประการของท่านธัญชัยเศรษฐี^๓ เป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งต่อครอบครัว

๓.๒ แหล่งที่มาของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธัญชัยเศรษฐี

ในการครองเรือนหลายท่านคงเคยได้ยินหลักการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความสุขด้วยหลักโอวาท ๑๐ ประการ ซึ่งคนโบราณได้กล่าวเป็นปริศนาธรรมไว้ สาเหตุหรือต้นตอของปัญหาล้วนเกิดจากเรื่องเล็ก ๆ ที่บานปลายใหญ่โตคล้ายน้ำผึ้งหยดเดียว และมักจะมาจาก “ไฟใน” หรือ “ไฟนอก” ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนลงมือกระทำจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น การครองเรือน คือ การยึดหลัก “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า”^๔ กล่าวโดยรวมได้แก่ ๑. ไฟในอย่านำออก ๒. ไฟนอกอย่านำเข้า ๓. ให้แก่ผู้ให้ ๔. ไม่ให้แก่ผู้ไม่ให้ ๕. ให้ไม่ให้ก็ให้ ๖. กินให้เป็นสุข ๗. นั่งให้เป็นสุข ๘. นอนให้เป็นสุข ๙. บูชาไฟ ๑๐. บูชาเทวดา ปริศนาธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมหรือโอวาท ๑๐ ประการของธัญชัยเศรษฐีที่กล่าวสอนต่อลูกสาวของตน คือนางวิสาขา ซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้

๓.๒.๑ ประวัติของนางวิสาขามหาอุบาสิกา

นางวิสาขาเกิดในตระกูลเศรษฐีในเมืองภัททิยะ แคว้นอังคะ บิดาชื่อว่าธัญชัยมารดาสุมนาเทวี และปู่ชื่อเมณฑกเศรษฐี ขณะที่เธอมีอยู่ในวัย ๗ ขวบเป็นที่รักดุจแก้วตาดวงใจของ เมณฑกและผู้เป็นปู่ยิ่งนัก ธัญชัยเศรษฐีได้ขนย้ายทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งบริวารและสัตว์เลี้ยงทั้งหลายเดินทางสู่พระนครสาวัตถีพร้อมกับพระเจ้าปเสนทิโกศล และเมื่อเดินทางเข้าเขตแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ขณะที่พักค้างแรมระหว่างทางก่อนเข้าเมือง ธัญชัยเศรษฐีเห็นว่าภูมิประเทศบริเวณที่พักนั้นเป็นชัยภูมิเหมาะสมดี อีกทั้งตนเองก็มีบริวารติดตามมาเป็นจำนวนมาก ถ้าไปตั้งบ้านเรือนภายในเมืองก็จะคับแคบ จึงขออนุญาตพระเจ้าปเสนทิโกศลก่อตั้งบ้านเรือน ณ ที่นั้น และได้ชื่อเมืองใหม่ว่า “สาเกต” ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองสาวัตถี ๗ โยชน์

^๒ พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงค์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^๓ แผนกตำรา, อังตรคาถาธรรมบทแปล ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๕.

^๔ แผนกตำรา, อังตรคาถาธรรมบทแปล ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๖.

๓.๒.๒ แนวคิดการหาหญิงงามเบญจกัลยาณีเพื่อครองเรือน

ในเมืองสาวัตถีนั้น มีเศรษฐีตระกูลหนึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า มิคารเศรษฐี มีบุตรชายชื่อว่า ปุณณวัณณกุมาร เมื่อเจริญวัยสมควรที่จะมีภรรยาได้แล้ว บิดามารดาขอให้เขาแต่งงานเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล แต่เขาเองไม่มีความประสงค์จะแต่งงาน เมื่อบิดามารดาบเร้ามากขึ้น เขาจึงหาอุบายเลี่ยงโดยบอกบิดามารดาว่า ถ้าได้หญิงที่มีความงามครบทั้ง ๕ อย่าง ซึ่งเรียกว่า เบญจกัลยาณี แล้วจึงยอมแต่งงาน กล่าวคือ ต้องการสตรีที่งดงาม ๕ อย่าง ดังนี้

๑. ผงงาม คือหญิงที่มีผมยาวถึงสะเอวแล้วปลายผมงอนขึ้น
๒. เนื้องาม คือหญิงที่มีริมฝีปากแดงดุจผลตำลึงสุกและเรียบชิตสนิทกันดี
๓. กระดูงาม คือหญิงที่มีฟันสีขาวประดุจสังข์ และเรียบเสมอกัน
๔. ผิวงาม คือ หญิงที่มีผิวงามละเอียด ถ้าดำก็ดำดังดอกบัวเขียว ถ้าขาวก็ขาวดัง

ดอกกรรณิกา

๕. วัยงาม คือ หญิงที่แม่จะคลอดบุตรถึง ๑๐ ครั้ง ก็ยังคงสภาพร่างกายสาวสวยดุจคลอดครั้งเดียว^๕

บิดามารดาเมื่อได้ฟังแล้วจึงให้เชิญพราหมณ์ผู้มีความเชี่ยวชาญในด้าน อิติลักษณะ มาถามว่า หญิงผู้มีความงามดังกล่าวนี้มีหรือไม่ เมื่อพวกพราหมณ์ตอบว่ามี จึงส่งพราหมณ์เหล่านั้นออกเที่ยวแสวงหาตามเมืองต่าง ๆ พร้อมทั้งมอบพวงมาลัยและเครื่องทองหมั้นไปด้วย

๓.๒.๓ ความฉลาดของนางวิสาขา

พวกพราหมณ์ที่เที่ยวแสวงหาไปตามเมืองต่าง ๆ ทั้งเมืองเล็กเมืองใหญ่จนมาถึงเมือง สาเกต ได้พบนางวิสาขามีลักษณะภายนอกถูกต้องตามตำราอิติลักษณะครบทุกประการ ขณะที่นางพร้อมทั้งหญิงบริวารออกมาเที่ยวเล่นน้ำกันที่ท่าน้ำ ขณะนั้นฝนตกลงมาอย่างหนัก หญิงบริวารทั้งหลายพากันวิ่งหลบหนีฝนเข้าไปในศาลา แต่นางวิสาขายังคนเดินไปด้วยอาการปกติ ทำให้พวกพราหมณ์ทั้งหลายรู้สึกแปลกใจประกอบกับต้องการจะเห็นลักษณะฟันของนางด้วยจึงถามนางว่า ทำไม เธอจึงไม่วิ่งหลบหนีฝนเหมือนกับหญิงอื่น ๆ นางวิสาขาตอบว่า คน ๔ พวกเมื่อวิ่งจะดูไม่งาม ได้แก่

๑. พระราชา ผู้ทรงประดับด้วยเครื่องอาภรณ์พร้อมสรรพ
๒. บรรพชิต ผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์
๓. สตรี ผู้ชื่อว่าเป็นหญิงทั้งหลาย (นอกจากจะดูไม่งามแล้วถ้าเกิดอุบัติเหตุจนเสียโฉม หรือพิการ จะทำให้เสื่อมเสียและหมดคุณค่า)

^๕แผนกตำรา, อังตราภรณ์มณฑล ภาค ๓, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๕.

๔. ช่างมงคล ตัวประดับด้วยเครื่องอาภรณ์สำหรับช่าง^๖

พวกพราหมณ์ได้เห็นปัญญาอันชาญฉลาด และคุณสมบัติเบญจกัลยาณีครบทุกประการแล้ว จึงขอให้นางพาไปที่บ้านเพื่อทำการสู่ขอต่อพ่อแม่ตามประเพณี เมื่อสอบถามถึงชาติตระกูลและทรัพย์สินสมบัติก็ทราบว่า มีเสมอกัน จึงสวมพวงมาลัยทองให้นางวิสาขาเป็นการหมั้นหมายและกำหนดวัน วิวาหมงคล

๓.๓ องค์ประกอบของโอวาท ๑๐ ประการ

ธनुชัชยเศรษฐี ได้สั่งให้ช่างทองทำเครื่องประดับชื่อ มหาลดาปสาธน์ เพื่อมอบให้แก่ลูกสาว ซึ่งเป็นเครื่องประดับชนิดพิเศษ เป็นชุดยาวติดต่อกันตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ประกอบด้วยเครื่องเงินทองและรัตนอันมีค่าถึง ๙ โกฎีกหาปณะ ค่าแรงฝีมือช่างอีก ๑ แส่น เป็นเครื่องประดับที่หญิงอื่น ๆ ไม่สามารถจะประดับได้เพราะมีน้ำหนักมาก นอกจากนี้ ธनुชัชยเศรษฐี ยังได้มอบทรัพย์สินเงินทองของให้ต่าง ๆ รวมทั้งข้าทาสบริวารและฝูงโคอีกจำนวนมาก มานมหาศาล อีกทั้งส่งกุฎุมพีมีความชำนาญพิเศษด้านต่าง ๆ ไปเป็นที่ปรึกษาดูแลประจำตัวอีก ๘ นายด้วย

ก่อนที่นางวิสาขาจะไปสู่ตระกูลของสามี ธनुชัชยเศรษฐีได้อบรมมารยาทสมบัติของตระกูลสตรีผู้ไปสู่ตระกูลของสามี โดยให้โอวาท ๑๐ ประการ เป็นแนวปฏิบัติ คือ

โอวาทข้อที่ ๑	ไฟในอย่านำออก
โอวาทข้อที่ ๒	ไฟนอกอย่านำเข้า
โอวาทข้อที่ ๓	ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น
โอวาทข้อที่ ๔	ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้
โอวาทข้อที่ ๕	ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้
โอวาทข้อที่ ๖	พึงนั่งให้เป็นสุข
โอวาทข้อที่ ๗	พึงนอนให้เป็นสุข
โอวาทข้อที่ ๘	พึงบริโภคให้เป็นสุข
โอวาทข้อที่ ๙	พึงบำเรอไฟ
โอวาทข้อที่ ๑๐	พึงนอบน้อมเทวดาภายใน ^๗

^๖[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=20&i=152&p=2>
[๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

^๗แผนกตำรา, อังครคณาธรรมบทแปล ภาค ๓ , กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕),
หน้า ๑๑๖.

๓.๔ ประเด็นเนื้อหาของหลักโอวาท ๑๐ ประการ

สาเหตุ หรือต้นตอของปัญหาทางครอบครัวล้วนเกิดจากเรื่องเล็ก ๆ ที่บานปลายใหญ่โตคล้ายน้ำผึ้งหยดเดียว และมักจะมาจาก “ไฟใน” หรือ “ไฟนอก” ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนลงมือกระทำด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม หากมีเพียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก้มหน้าก้มตากระทำสิ่งดีงามนี้อยู่ข้างเดียวหลักโอวาท ๑๐ ก็จะไม่มีความหมาย กล่าวคือ ทุกฝ่ายที่อยู่ในครอบครัวต้องพร้อมใจและลงมือกระทำทั้งสองฝ่ายจึงจะได้ผล โอวาทคำสอนของธัญชัยเศรษฐีนั้นเป็นหลักการแนวคิดที่มีรายละเอียดในหลายมิติ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือสังคมหลายฝ่าย ดังมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ไฟในอย่านำออก หมายถึง อย่านำความไม่ดีของพ่อผู้แม่ผู้และสามีออกไปพูดให้คนภายนอกฟัง^{๘๘} ปัญหาและเรื่องราว ต่าง ๆ ภายในบ้าน อย่านำออกไปให้คนภายนอกวงรับทราบ เพราะปัญหาอาจจะลุกลามใหญ่โต และ ทำให้เกิดภาพพจน์ครอบครัวเสียหายได้ไม่คุ้มเสีย อย่าเลิกเสียประจានหลัง ทำนให้ถือว่าเป็น “ไฟใน” จึงไม่เหมาะ ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะนำไปเผยแพร่ให้สาธารณชนคนอื่นรู้ ทั้งยังเป็นกระจบบานใหญ่ที่จะสะท้อนออกมาให้คนอื่นได้เห็นว่าตัวคุณเป็นคนเช่นไร

๒. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึง เมื่อคนภายนอกตำหนิพ่อผู้แม่ผู้และสามีอย่างไร อย่านำมาพูดให้คนในบ้านฟัง^{๘๙} ปัญหาของบุคคลภายนอกครอบครัว อย่านำมาให้ผู้ที่อยู่ในครอบครัว ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ เนื้อไม่ได้กิน หนั่งไม่ได้รองนั่ง เอากระตุกมาแขวนคอ เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องระมัดระวัง สามีและภรรยาที่มีวุฒิภาวะสูงส่วนใหญ่จะไม่นำงานกลับไปทำที่บ้าน ไม่เอ่ยเล่าเรื่องราวต่างๆ ของคนในที่ทำงาน เพื่อนสมัยเก่า หรือใครก็ตามที่บ้านไม่รู้จังกนำมาเล่าเป็นเรื่องเป็นราวให้คนฟังเอือมระอา ยิ่งเล่าในเชิงยกมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นข้อดีอย่างชัดเจนของคนในบ้านแล้วนั้น เหมือนสะสมความคุกรุ่นของเชื้อไฟไว้ในใจเลยทีเดียว อย่าเอามาพัวพันกับในบ้าน เรื่องนอกบ้านก็น่าจะให้มันจบนอกบ้าน

๓. ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น หมายถึง ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วนำมาส่งคืน^{๙๐} เราให้ยืมทรัพย์สินเงินทองไปแล้ว ถ้าเค้านำมาใช้คืน เราก็ควรจะให้เค้ายืม

๔. ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ หมายถึง ไม่ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วไม่นำมาส่งคืน^{๙๑} ถ้าเค้าเคยยืมเงิน และไม่คืนเงินเรา นำไปแล้วทำเฉย เราจึงก็ไม่ควรให้ยืมอีก

๕. ควรให้ทั้งแก่คนที่ให้และไม่ให้ หมายถึง เมื่อมีญาติมิตรผู้ยากจนขอความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัย เมื่อให้ไปแล้วจะให้คืนหรือไม่ให้คืน ก็ควรให้^{๙๒} หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่งถ้าญาติ พี่น้อง เตือดร้อน และบากหน้ามาขอยืม เราก็ควรสงเคราะห์ให้ตามสมควร ไม่ว่าจะ เค้า

^{๘๘} ๐ง.เอกก.-ทุก. (ไทย) ๑/๑๕๒/๙๗.

^{๘๙} อ่างแล้ว.

^{๙๐} อ่างแล้ว.

^{๙๑} อ่างแล้ว.

^{๙๒} อ่างแล้ว.

จะใช้คืน หรือไม่ใช้คืนก็ตาม จงอย่ามีความประมาท ฟุ้งงวามาจากทางไกลก็ให้ต้อนรับขับสู้ ด้วยดี ย่อมเป็นที่ยกยอสรรเสริญ

๖. ฟุ้งนั่งให้เป็นสุข หมายถึง ไม่นั่งในที่กีดขวางของพ่อผัว แม่ผัวและสามี^{๑๓} อย่างนั่งที่นั้งที่สูงกว่าบิดามารดาของสามี หรือญาติพี่น้องที่นับถือ

๗. ฟุ้งนอนให้เป็นสุข หมายถึง ควรนอน หลังสามี และบิดา มารดา ของสามี^{๑๔} ควรปรนนิบัติ และควรตื่นก่อนท่านเหล่านั้น

๘. ฟุ้งบริโภคให้เป็นสุข หมายถึง ควรจัดให้พ่อผัว แม่ผัวและสามีบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง^{๑๕} อย่าบริโภคก่อนสามีหรือก่อนบิดา มารดาของสามี ควรบริโภคพร้อมกัน

๙. ฟุ้งบำเรอไฟ หมายถึง ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผัว แม่ผัวและสามีเป็นเหมือนดวงไฟและพยานาคที่จะต้องบำรุงดูแล^{๑๖} ควรเคารพบูชาต่อ บิดา มารดา ของสามีให้ดี เพราะท่านทั้งสอง มีทั้งคุณและโทษ ถ้าปฏิบัติดีก็มีคุณมาก ถ้าปฏิบัติไม่ดีก็มีโทษมาก

๑๐. ฟุ้งนอบน้อมเทวดาภายใน หมายถึง ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผัว แม่ผัว และสามีเป็นเหมือนเทวดาที่จะต้องให้ความนอบน้อม ให้รักสามีด้วยกายและใจ มีความเคารพ และรักสามีเหมือนเทวดา^{๑๗} ดังนั้น จึงมาคำพูดมาแต่โบราณว่า "หญิงใดที่สามีรัก เหมือนมีเทวดาคุ้มครอง " ถ้าหญิงใดสามีไม่รัก ก็เหมือนผู้ที่ไม่มีเทวดาคุ้มครอง

๓.๕ คุณค่าและความสำคัญของหลักโอวาท ๑๐ ประการ

คุณค่าและความสำคัญของหลักโอวาท ๑๐ ประการนี้ จะเห็นได้จากมิตินี้ที่เรามองว่าหลักการทั้ง ๑๐ มีคุณและโทษคุณไฟ กล่าวคือ คุณลักษณะของไฟ ถ้าเราบริหารจัดการดี ย่อมนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น เป็นแสงสว่าง เป็นต้น แต่ถ้าบริหารจัดการไม่ดี ย่อมนำมาซึ่งโทษมหรรณ เช่น เกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น คุณค่าในเชิงความหมาย ตัวอย่างเช่น

๑. ป้องกันภัยภายในขยายความเสียหาย กล่าวคือ ไม่ว่าภายในครอบครัวของเรา จะมีปัญหาใหญ่ๆ น้อยๆ กระทบกระทั่งกันมากมายปานใด เราก็ไม่ควรที่จะนำออกมาเผยแพร่ ประจานให้กับทุกคนได้รับรู้ เพราะในแต่ละปัญหา จะมีผู้รู้จริงกันอยู่แค่สองคนเท่านั้น คนอื่นๆ ไม่ได้รับรู้ ไม่ได้รับเห็นด้วย เมื่อเอาออกมาประจานให้รู้กัน ต่างฝ่ายต่างก็มีคนที่รักที่ชอบ ต่างฝ่ายต่างก็มีคนที่เกลียดที่สมน้ำหน้า ต่างคนก็ต่างพูดเข้าข้างตนเองกันไป สาดโคลนใส่อีกฝ่าย ยิ่งเรื่องราวไปถึงหูพวกไม่รู้จริง แต่อาศัย "ขอมันปาก" เข้าว่า เรื่องราวมันก็จะกลายเป็นใหญ่โต เสื่อมเสียชื่อเสียงกันไปทั้งครอบครัว เรื่องเกิดในครอบครัว เราก็จัดการกัน

^{๑๓} อ่างแล้ว.

^{๑๔} อ่างแล้ว.

^{๑๕} อ่างแล้ว.

^{๑๖} อก.เอกก.-ทุก. (ไทย) ๑/๑๕๒/๙๘.

^{๑๗} อ่างแล้ว.

ในครอบครัว จากประสบการณ์ที่ผ่านมา จากการกระทบกระทั่งกันของคนสองคน แล้วไม่มีการทำความเข้าใจพูดคุยกัน ต่างคนต่างถือ หาวพวกมาสนับสนุน ไฟในบ้านยังไหม้ก็เป็นกองเล็ก ๆ ดับกันได้ดับกันทัน ไม่มีใครต้องเจ็บต้องตาย

๒. ป้องกันการติดเชื้อจากภายนอก กล่าวคือ เรื่องอะไรที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก ที่คนเขาล้ำลือสาตเสียดเสียกันโดยไม่เป็นความจริงอยู่นอกบ้านเรา เราก็จะไม่นำเข้ามาให้คนในครอบครัวเรารับรู้และเดือดเนื้อร้อนใจ ไฟมันลุกอยู่นอกบ้านก็ให้มันลุกอยู่นอกบ้าน อย่าให้ลูกในครอบครัว รักษาอารมณ์ รักษาใจของคนในครอบครัวเอาไว้ ให้สุข ให้สงบ ไปเรื่อยๆ ดึกว่า อะไรกันได้อีกกันออกไปก่อน ค่อยๆ อบรม ค่อยๆ สั่งสอน

๓.๖ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการส่งเสริมความเป็นแม่ศรีเรือน

โอวาททั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นคำสอนโบราณที่ว่า "ไฟในอย่านำออก...ไฟนอกอย่านำเข้า" ด้วยเจตนาที่คนโบราณคงอยากให้ครอบครัวเกิดความสงบสุข สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะความคิดเห็นระหว่างชาย-หญิงย่อมแตกต่างกันอยู่เสมอ(ไม่มากก็น้อย) ยิ่งปัจจุบันต่างคนต่างทำงานนอกบ้าน ถ้าเอาเรื่องของทั้งสองคนมาว่ากันในบ้าน ไม่น่าพ้นจากการทำตัวอย่างที่ไม่ดีให้ลูกเห็น ดังนั้นหลักการทั้ง ๑๐ ข้อนี้ จึงเป็นหลักการที่ส่งเสริมความเป็นแม่ศรีเรือน กล่าวคือ

๑. ภรรยาไม่ควรนำความลับหรือเรื่องไม่ดีงามภายในครอบครัว ไปบอกเล่าให้คนภายนอก ได้รับรู้

๒. ภรรยาไม่ควรนำคำนิพนทนาว่าร้ายเสียดสีด้วยความอิจฉาริษยา จากบุคคลภายนอกมาสู่ครอบครัว อันจะเป็นเหตุให้เกิดเรื่องไม่ดีงามและความบาดหมาง เป็นต้น จากหลักการตัวอย่างนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ภรรยาจะต้องฝึกฝนตัวเองไม่ใช่น้อย ที่จะต้องตัดเรื่องราวค้างคาใจ หรือ ปล่อยวางเรื่องราวอย่างมีสติ ไม่ประมาทในการพูด การกระทำ

๓. ภรรยาควรมองว่า คนที่เคยเกื้อหนุนเอื้อเพื่อควรมีน้ำใจไม่ตรีตอบแทน เมื่อมีผู้มาหยิบยืมข้าวของเงินทอง ควรให้แก่คนที่นำมาคืนเท่านั้น

๔. ภรรยาควรมองว่า คนที่ไม่เคยเกื้อหนุนเอื้อเพื่อมีน้ำใจก็ไม่ควรทำใจกว้างหรือทำหน้าใหญ่ใจโต ผู้ที่เคยหยิบยืมแล้วไม่นำมาคืน คราวต่อไปหากยังกล้ามาหยิบยืมอีก ไม่ควรให้

๕. ภรรยาควรมองว่า การสงเคราะห์ญาติและมิตรสหาย แม้เขาจะนำมาคืนหรือไม่ก็ตาม เมื่อเห็นว่าเป็นการสมควร หรือเขาเป็นคนดีควรแก่การเกื้อหนุนอนุเคราะห์ก็ควรให้

๖. ภรรยาควรนั่งในที่อันเหมาะสมอันควร ไม่เกะกะขวางทาง ไม่ต้องคอยลูกหลิกเมื่อพ่อสามีแม่สามีหรือผู้ใหญ่เดินผ่าน และนั่งเมื่อจัดการงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว

๗. ภรรยาควรนอนที่หลังพ่อสามีแม่สามี และสามีได้เข้านอนแล้ว คือต้องตรวจดูข้าวของกลอนประตูหน้าต่างและไฟให้เป็นที่เรียบร้อย ทั้งจัดแจงข้าวของที่จำเป็นสำหรับหุงหาหรือใช้สอยในวันรุ่งขึ้นให้พร้อมมูลครบครัน จึงจะถือได้ว่าเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี

๘. ภรรยาควรจัดข้าวปลาอาหารสำหรับพ่อสามีแม่สามีรวมทั้งสามีและบุตรให้เป็น
ที่เรียบร้อย

๙. ภรรยาควรให้การความเคารพยำเกรงสามีและบิดามารดาของสามีตลอดจนญาติ
ผู้ใหญ่

๑๐. ภรรยาควรให้การนับถือบิดามารดาสามีและบรรพบุรุษ

๓.๗ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนความมั่งคั่งของครอบครัว

ในโอวาททั้ง ๑๐ นั้น โอวาทข้อที่ ๓ ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ข้อที่ ๔ ไม่ควรให้แก่
คนที่ไม่ให้ ข้อที่ ๕ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และคนไม่ให้ โดยนัยยะแล้วก็คือการบริหารจัดการ
เรื่องทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งเรื่องเงินทองเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะในการใช้ชีวิตคู่ครองเรือน
สามีภรรยาหรือผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องมุ่งหาทรัพย์และรักษาทรัพย์เพื่อความมั่นคง
ของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวหรือตระกูลมีหลักฐานมั่นคง คนในครอบครัวที่ดีควรปฏิบัติ
ตามหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบตระกูลหรือครอบครัวของตน โดยปฏิบัติตามหลักธรรม
สำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้นาน ซึ่งเรียกว่า กุล
จิริฎฐิติธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. ัญญฐคเวสนา ของหายหมดไป รู้จักหามาไว้

๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

๓. ปริमितปานโกชณา รู้จักประมาณในการกิน การใช้

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นแม่บ้านพ่อเรือน^{๑๘}

ผู้ครองเรือนแม้ว่าจะสามารถตั้งตัวจนครอบครัวมีหลักฐานมั่นคง มีทรัพย์สมบัติมาก
มีบริวารพวกพ้องมาก แต่ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นเหตุทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้
นานทั้ง ๔ ประการข้างต้นนี้แล้ว ไม่ช้าไม่นาน ครอบครัวหรือตระกูลย่อมถึงความวิบัติล่มจม
ชีวิตครองเรือนหรือชีวิตครอบครัวก็จะมีอุปสรรคทันที ซึ่งเหตุแห่งความวิบัติหรือล่มจมของ
ครอบครัวก็มีนัยตรงกันข้ามกับหลักกุลจิริฎฐิติธรรมทั้ง ๔ ประการนั้น ดังนี้

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายไป

๒. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ

๔. ตั้งหญิงหรือชายทุศีลให้เป็นแม่บ้านพ่อเรือน

เหตุ ๔ ประการนี้ เป็นเหตุให้ตระกูลหรือครอบครัวที่มีทรัพย์สมบัติจะตั้งอยู่ดำรง
ความมั่งคั่งไม่ได้นาน คือจะล่มจมลงในไม่ช้า มีอธิบายดังนี้

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๓.

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายไป หมายถึง เมื่อมีสิ่งของพัสดุเครื่องใช้ต่างๆหายไปหมดไป ก็ไม่รู้จักหามาไว้คืน สิ่งของต่างๆที่สูญหายไปหรือเงินทองที่ใช้สอยไปทุกวันๆ หากไม่ตามคืนหรือไม่หาทางนำมาชดเชย เพราะมัวแต่คิดว่ามีมาก ไม่มีวันหมดหรือไม่เป็นไรแล้วทรัพย์สินหรือเงินทองสิ่งของก็จะร่อยหรอไปทุกๆวัน ผู้ครองเรือนจำต้องอุดรรอยรั่วนี้

๒. ไม่บุรณะพัสดุที่คร่ำคร่า หมายถึง ไม่รู้จักบุรณะซ่อมแซมของเก่าหรือของที่ชำรุด ปล่อยให้เสียไปตามกาลเวลา พัดหรือวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ไม่สอย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือ เสื้อผ้า หรืออะไรอื่น หากชำรุดไปหรือเสียหายไปตามกาลเวลา ก็อาจซ่อมแซมปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สภาพให้เหมือนเดิม หรือนำไปใช้ในกรณีอื่นได้ แต่ถ้าผู้ครองเรือนประมาท ทิ้งขว้างให้เสียหาย โดยซื้อใหม่เปลี่ยน ใหม่อยู่เรื่อยๆ ก็สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุเรื่อยๆเช่นกัน นี่ก็เป็นรอยรั่วที่จำเป็นต้องอุดอึกรอยหนึ่ง

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ หมายถึง ไม่รู้จักประมาณในการกินในการใช้ทรัพย์สินสมบัติ กินใช้อย่างฟุ่มเฟือย ในการใช้สิ่งของก็ดี ใช้เงินทองก็ดี จำต้องใช้อย่างทะนุถนอม ใช้อย่างประหยัด ใ้ให้สมคุณค่า ผู้ครองเรือนที่ดีจำต้องมีความมัธยัสถ์ในการใช้สอย ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ ให้เข้าทำนอง “ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควาหวาน” หากไม่รู้จักกินใช้ ก็จะถึงความวิบัติในไม่ช้า นี่ก็เป็นรอยรั่วที่ควรอุดเช่นกัน

๔. ตั้งหญิงหรือชายทุศีล ให้เป็นแม่บ้านพ่อเรือน หมายถึง ไม่ตั้งคนดีมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน แต่กลับไปตั้งคนไม่มีศีลธรรมหรือคนประพฤติชั่วช้ามาในอบายมุขมาเป็นใหญ่ คือเป็นพ่อบ้านหรือเป็นแม่เรือนที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในครอบครัว ไม่ช้าไม่นานก็จะเป็นเหตุ นำพาให้ตระกูลที่มั่งคั่งมาแต่เดิม ต้องล่มจมไปในที่สุด ในข้อที่ ๔ นี้ เป็นข้อปฏิบัติที่คำนึงถึงหลักความจริงที่ว่า ผู้เป็นแม่บ้าน พ่อเรือนหรือเป็นพ่อบ้านแม่บ้านจะต้องเป็นคนมีศีลธรรม เป็นคนดี เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ มัธยัสถ์ เป็นคนมีหลักเบญจศีลเบญจธรรม งดเว้นอบายมุขได้ บุคคลประเภทนี้สมควรยกย่องหรือตั้งให้เป็นผู้บริหารครอบครัว บริหารกิจการของครอบครัว คือ ให้เป็นพ่อบ้านหรือแม่เรือนในการครองเรือนนั้น หากพ่อบ้านหรือแม่บ้านคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนเป็นคนทุศีล ไม่มีคุณธรรมต่างๆ ดังยกตัวอย่างข้างต้นนั้น ครอบครัวและการครองเรือนก็จะพบกับความวิบัติและล่มจมในที่สุด เพราะฉะนั้น ผู้ครองเรือนที่ปรารถนาจะให้การครองเรือนของตนมีสวัสดิภาพ ปลอดภัย และมีศรีสุขตลอดไป พึงระวังเหตุแห่งความวิบัติทั้ง ๔ ประการนี้มีให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและครอบครัวของตน

กล่าวโดยสรุป ก็คือ หลักโอวาททั้ง ๓ ข้อด้านการเงินหรือเศรษฐกิจ คือ ข้อที่ ๓ **ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น** ข้อที่ ๔ **ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้** และข้อที่ ๕ **ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้ และคนไม่ให้** ข้างต้นนั้น ครอบครัวหรือภรรยาที่ต้องการความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจหรือการเงินจะต้องเอาจริงเอาจริงจงในการจัดการเศรษฐกิจของตน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ การแสวงหาและรักษาทรัพย์

ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้ร่ำรวย

- ๑) อุภูฐานสัมปทา ต้องขยันหมั่นเพียร
- ๒) อารักขสัมปทา ต้องรู้จักเก็บรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์
- ๓) กัลยาณมิตตตา ต้องรู้จักเสวนาคบหาคนดีเป็นมิตร
- ๔) สมชีวิตา ต้องรู้จักใช้จ่ายให้เหมาะสม^{๑๙}

กุกุจรัฐฐิติธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้วงศ์ตระกูลมั่นคง

- ๑) นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
- ๒) ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
- ๓) ปริमितปานโภชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้
- ๔) อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน^{๒๐}

ขั้นที่ ๒ การบริหารจัดการทรัพย์

โภควิภาค ๔ (โภคาทียะ) ต้องจัดสรรแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

- เอเคน โภเค ภูญเชยย แบ่ง ๑ ส่วนเพื่อสงเคราะห์ทิศทั้ง ๖
- ทวิหิ กมมํ ปโยชเยยย แบ่ง ๒ ส่วนเพื่อลงทุนประกอบกิจการงาน
- จตุตถถนุจ นิธาเปยย แบ่ง ๑ ส่วน เก็บออมไว้ในคราวจำเป็น^{๒๑}

ขั้นที่ ๓ การใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

๑. สงเคราะห์และเลี้ยงดูสังคมตามหลักทิศ ๖ ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา, ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องหลัง คือ สามีและภรรยา, ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย, ทิศเบื้องบน คือ สมณะ, ทิศเบื้องล่าง คือ ลูกจ้าง^{๒๒}

๒. สงเคราะห์และเลี้ยงดูสังคมตามหลักพิธีกรรม ๕ คือ **ญาติพิธี** สงเคราะห์ญาติ, **อติพิธี** ต้อนรับแขก, **บุพเพตพิธี** ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย, **ราชพิธี** เสียภาษีอากร, **เทวดาพิธี** ทำบุญอุทิศให้เทวดา^{๒๓}

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ:เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๖.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^{๒๑} ภาชิตไทยโบราณจัดสรรทรัพย์ไว้ ๕ ส่วน คือ ใช้หนี้เก่า (บิดามารดา), ใส่ปากงูเห่า(สามีภรรยา), ฝังดินไว้(ทำบุญ), ทิ้งลงเหว(ใช้จ่ายประจำวัน), ให้เขายืม(ลูกหลานญาติมิตร), พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^{๒๓} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

๓. สงเคราะห์และเลี้ยงดูสังคมตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ให้ทั่วไป, ปิยวาจา พูดจาน่ารักฟัง, อตถจริยา ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์, สมานัตตา ร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนร่วมสังคม^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า ชาวพุทธถ้าให้ความสำคัญต่อการครองเรือนที่เกี่ยวข้องในด้านเศรษฐกิจ จะต้องให้ความสำคัญต่อแนวทางการสร้างฐานะ ตามหลักธรรมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวในมิติทางพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นครอบครัวที่ไม่ซีเกียจ จะต้องเป็นครอบครัวแห่งการ อุดม ตื่นตัว ขยันขันแข็งและต่อสู้ในการทำมาหากิน เพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ยากและการก้าวไปสู่สังคมแห่งอิสรภาพทางด้านเศรษฐกิจ

๓.๘ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

ในโอวาททั้ง ๑๐ นั้น โอวาท ๕ ข้อสุดท้าย คือ โอวาทข้อที่ ๖ พึงนั่งให้เป็นสุข โอวาทข้อที่ ๗ พึงนอนให้เป็นสุข โอวาทข้อที่ ๘ พึงบริโภคให้เป็นสุข โอวาทข้อที่ ๙ พึงบำเรอไฟ โอวาทข้อที่ ๑๐ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน เหล่านี้ มองในอีกมิติหนึ่งโอวาทเหล่านี้เป็นโอวาทที่สะท้อนท่าทีหรือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันต่อคนในสังคมรอบข้าง กล่าวคือ บิดามารดาสามีหรือญาติมิตรสหาย ตลอดถึงบุตร เป็นต้น หน้าที่ที่ภรรยาต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ คือ การปฏิบัติตามหลักทศ ๖ นั่นเอง ในสังคาลกสูตร ได้กล่าวถึง บุคคลไว้ตามทศต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยตรง คนที่ทำหน้าที่ภรรยา สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ให้มีการเกื้อกูลต่อกันซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๖ กลุ่ม กล่าวคือ

๑. ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน

ก. บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำการงานของท่าน
- ๓) ดำรงวงศ์สกุล
- ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข. บิดามารดาอย่ามอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔) หาคู่ครองที่สมควรให้
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

^{๒๔} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

๒. ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ คือ ครูอาจารย์ผู้เป็นทักษิณบุคคลควรแก่การบูชาคุณ
 ก. ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

- ๑) ลูกต้อนรับ
- ๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีกษา และรับคำแนะนำ เป็นต้น)
- ๓) ใฝ่ใจเรียน (คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา)
- ๔) ประนินบัติ ช่วยบริการ
- ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ)

ข. ครูอาจารย์ยอมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

- ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
- ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ

๓. ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะมีขึ้นภายหลังและคอย
 เป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

ก. สามีพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้

- ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
- ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ข. ภรรยายอมอนุเคราะห์สามี ดังนี้

- ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรค
 ภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ

ก. บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

- ๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน
- ๒) พุดจามีน้ำใจ
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ข. มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

- ๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
- ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- ๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- ๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้, คนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็น

ฐานกำลัง

ก. นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้

- ๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ
- ๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- ๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- ๔) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

ข. คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้

- ๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย
- ๒) เลิกงานทีหลังนาย
- ๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้
- ๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- ๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่และเป็นผู้นำทางจิตใจ

๖. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะซีพราหมณ์ผู้อบรมเผยแผ่ธรรม

ก. คฤหัสถ์ย่อมบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้

- ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ข. พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง

๖) บอกทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้^{๒๕}

ครอบครัวที่สันติสุขนั้น ผู้ที่เป็นบิดามารดา บุตรธิดาและสามีกับภรรยาควรกระทำตามหน้าที่ของตนที่พึงกระทำดังกล่าวแล้ว นอกจากจะช่วยให้ครอบครัวมีความสุข ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรและสามีกับภรรยาเป็นไปด้วยดีแล้ว ยังส่งผลให้ครอบครัวโดยส่วนรวมให้มีความสุขตามไปด้วย

๓.๙ หลักโอวาท ๑๐ สะท้อนการหน้าที่ความรับผิดชอบ

บทบาทที่จำเป็นที่จะต้องแสดงให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง จะต้องกระทำไปด้วยจิตวิญญาณว่าเป็น“หน้าที่” ด้วยความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกให้บุคคลอื่นรับรู้ด้วยความรู้สึก ด้วยความจริงใจเพราะได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยน้ำใจอันงาม เช่น สามี (๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ การมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ถือเป็นอีกวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเพราะแสดงถึงการให้สิทธิแก่ภรรยาในการจัดงานบ้านเรือนซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของภรรยาและยังเป็นเหตุนำมาซึ่งความภาคภูมิใจที่จะทุ่มเทกำลังใจในกิจการงานบ้านให้กับสามีบุตรและครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นยังนำมาซึ่งความรักความนับถือในสามีอย่างมีรู้อย่างยิ่งด้วย^{๒๖}

หลักโอวาท ๑๐ ประการนั้น ได้สะท้อนบทบาทหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามี และบิดามารดาฝ่ายสามี รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑) **ภาระงานบ้าน** ในการจัดการงานภายในครอบครัวถือเป็นบทบาทหลักของภรรยา เพราะการที่บุรุษเลือกสตรีสักคนหนึ่งมาเป็นคู่ชีวิตมิได้หมายความว่าเลือกเพียงเพื่อทำหน้าที่ของภรรยาหรือแม่ของลูกอย่างเดียวเท่านั้น แต่ที่เลือกมาเป็นชีวิตคู่หนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน มีการดูแลบ้านเรือนและสุขภาพอนามัยให้กับสมาชิกภายในครอบครัวทุกคน ตัวอย่างเช่นการดูแลบ้านเรือนถ้าหากบ้านเรือนสกปรกหรือไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยก็จะเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความรุนแรงได้

๒) **การเลี้ยงดูญาติฝ่ายสามี** คำว่า “สงเคราะห์ญาติหรือคนข้างเคียงของสามีให้ดี” ในที่นี้ หมายถึง การสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือญาติของสามีเป็นอย่างดีเปรียบเสมือนญาติของตนเองเช่น มารดาบิดา พี่หรือน้องของสามี เป็นต้น โดยจะสังเกตได้ว่าญาติของสามีดังกล่าวมานี้โดยเฉพาะมารดาของสามีหรือที่เรียกกันภาษาทั่วไปว่า “แม่ผัว” เป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตการครองเรือน เพราะจากการตั้งข้อสังเกตจากครอบครัวโดยทั่วไป ปัญหาไฟจากบิดามารดาฝ่ายสามีเป็นเหตุทำให้สามีอึดอัดใจมากที่สุดยากในการที่ตัดสินใจเมื่อมี

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๕.

^{๒๖} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวกขุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๔๔.

ปัญหาในครอบครัวเกิดขึ้น ก็คือ ภรรยากับมารดาของตนไม่ลงรอยกัน เพราะนั่นหมายถึงอาจจะเกิดคลื่นใต้น้ำที่ภรรยามีอาจตั้งตัวได้ทัน

ดังนั้น การให้อุปการะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติพี่น้องของสามีนี้ ถือว่าเป็นของสำคัญมาก ทั้งจะเป็นทางประกันความแตกร้างและการนอกใจของสามีได้เป็นอย่างดีอีกด้วย คือ ถ้าเราทำตัวให้เป็นที่รักใคร่แก่ญาติพี่น้องของเขาแล้ว ญาติพี่น้องของเขาเองนั้นแหละจะเป็นหูเป็นตา เป็นปากเป็นเสียงให้เรา เขาจะพยายามพุดจาตัดทานออกปรับแทนตัวเรา ในเมื่อสามีคิดนอกใจ หรือในเมื่อเกิดการระหองระแหงขึ้น ซึ่งเท่ากับทำให้ญาติของสามีมาเป็นญาติของเราแล้วเราก็จะเป็นสุขใจ^{๒๗}

๓) การซื่อสัตย์ต่อกัน คือ การไม่ประพฤตินอกใจ การใช้ชีวิตครองเรือนนั้นการประพฤตินอกใจของภรรยาถือได้ว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่งในครอบครัว อีกทั้งเป็นสิ่งที่สามีไม่อาจยอมรับการประพฤติเช่นนี้ของภรรยาได้ไม่ว่าจะเป็นในสมัยพุทธกาลปัจจุบันหรือในอนาคตข้างหน้าก็ตาม การประพฤตินอกใจโดยการมีชู้กับชายอื่นซึ่งไม่ใช่สามีของตนเองนั้นมีใช้พฤติกรรมของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าภรรยานั้นจะต้องมีความรัก ความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น จะต้องไม่ประพฤติตนเป็นคนเสเพลมกมากในกามคุณเป็นอันขาดเพราะนอกจากสังคมจะรังเกียจผู้หญิงประเภทนี้แล้ว เป็นบ่อเกิดแห่งการกินแหนงแคลงใจและความแตกร้างในครอบครัวอีกด้วย ความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของสตรี คือทุกข์เพราะสามีนอกใจฉันใด ความเสียหายของบุรุษที่ให้อภัยกันได้ยากคือความเสียหายเพราะภรรยาออกใจฉันนั้น^{๒๘} เพราะฉะนั้น “ภรรยาจะต้องอุทิศกายให้เป็นของสามีแต่เพียงผู้เดียวไม่ว่าสามีจะยากดีมีจนอย่างไร จะต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และจะต้องให้ความพอใจแก่สามีทุกอย่างในทางความรักตามที่สามีประสงค์”^{๒๙}

๔) การรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ การรักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้ก็เป็นวิธีแก้ปัญหาคาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ เพราะการรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ในที่นี้หมายถึง การจัดวางรากฐานทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวให้เพียงพอหรือเหลือกินเหลือใช้ต่อการใช้จ่ายภายในครอบครัวซึ่งเป็นหลักประพฤติปฏิบัติของแม่บ้านพึงปฏิบัติเพื่อความอยู่ดีมีสุขภายในครอบครัว อย่างเช่นกรณีครอบครัวของนางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๓๐} ก่อนที่นางวิสาขามาได้มาเป็นลูกสะใภ้ ลูกชายเศรษฐีแสดงเงื่อนไขไว้หลายอย่างสำหรับหญิงที่จะมาเป็นภรรยาตน เช่น ต้องเป็นหญิงที่ถึงพร้อมด้วยเบญจกัลยาณีนีฐานะเท่าเทียมกัน เป็นต้น จากคุณลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาสตรีที่งามพร้อมดังกล่าวจะต้องเป็นสตรีที่ได้บำเพ็ญทาน ศีล ภาวนามาระดับหนึ่งจึงจะเป็นหญิงที่เหมาะสมที่จะมาเป็นภรรยาตน ทั้งนี้เพราะสามี

^{๒๗} ทวี บุญยเกตุ, การครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร: เพ็ญอักษร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘๘.

^{๒๘} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๐.

^{๒๙} ทวี บุญยเกตุ, การครองเรือน, หน้า ๑๘๖.

^{๓๐} ชู.ธ.อ. (บาลี) ๓/๔๕-๗๗, ชู.ธ.อ. (ไทย) ๓/๗๑-๑๑๕.

ของนางวิสาขานั้นเป็นลูกชายเศรษฐีเมื่อใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันจึงจำเป็นต้องช่วยรักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้หรือทรัพย์มรดกที่ตนเองมีอยู่ซึ่งเป็นการชี้ชัดว่าการใช้ชีวิตครอบครัวในสมัยพุทธกาลนั้นยังให้ความสำคัญต่อเรื่องการจัดวางรากฐานทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าเป็นวิธีแก้ปัญหาอย่างหนึ่งในสมัยนั้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอันเกิดจากทรัพย์สินทั้งสองฝ่าย

๕) ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง แม่บ้านที่มีความขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวงจัดได้ว่าเป็นเสาหลักอย่างหนึ่งของแม่บ้านที่สามารถทำให้สามีรู้สึกประทับใจ ภาคภูมิใจเพราะหลักประพฤติปฏิบัติข้อนี้เป็นฐานรองรับหลักประพฤติปฏิบัติของภรรยาที่มีต่อสามีคือ การจัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ไม่ประพฤติผิดใจ และรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ซึ่งหลักดังกล่าวทั้งหมดนี้ทำให้มองได้ว่า ที่กล่าวว่าเป็นฐานรองรับเพราะแม่บ้านที่ปฏิบัติได้นั้นจะต้องประกอบด้วยองค์คุณธรรมคือคุณเครื่องความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะมีความยินดีพึงพอใจในความเป็นแม่บ้านแม่เรือน ยินดีปฏิบัติคนข้างเคียงของสามีด้วยความเต็มใจและพึงพอใจแต่สามีของตนเองเท่านั้นด้วยการไม่ประพฤติผิดใจ ดังกล่าวมานี้ทำให้เห็นความสำคัญที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้มั่นคงเมื่อเกิดความพอใจและเห็นคุณค่าของครอบครัวเป็นเหตุนำมาซึ่งความขยันหมั่นเพียรทั้งกิจการน้อยใหญ่ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ตลอดถึงปฏิบัติด้วยความเต็มใจตั้งใจที่เรียกว่า จิตตะ ดังนั้นเมื่อครบองค์คุณแล้วประการสุดท้ายก่อให้เกิดสติปัญญาความละเอียดรอบคอบ ดังกล่าวมาทั้งหมดนี้เองจึงทำให้ครอบครัวสงบสุข ไม้ร้อนรนหรือมีความทุกข์เดือดร้อนดุจไฟเผา

จากการอธิบายมาข้างต้นทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ไฟทั้ง ๑๐ ประการ เป็นปริศนาธรรมคำสอนที่สะท้อนข้อวัตรปฏิบัติที่ต้องพึงระวังในการครองเรือน เพราะถ้าเผลอประมาทก็ไม่ต่างไปจากการจัดก้อนถ่านไฟ ซึ่งจะไหม้มีอ เสมือนหนึ่งการครองเรือน ย่อมร้อนรุ่มเดือดร้อน เพราะการไม่ใส่ใจระมัดระวังตามข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติตามหลักโอวาททั้ง ๑๐ นั้นเอง ดังนั้น การครองเรือนต้องอาศัยจิตสำนึกที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง จัดเป็นวิธีการแก้ที่เริ่มจากสังคมส่วนย่อย ๆ ของสังคม คือสมาชิกของครอบครัวแต่ละครอบครัวนั้นมีความจำเป็นและสำคัญมาก เพราะปัญหาครอบครัวมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคม ดังนั้น หากสมาชิกทุกคนผู้มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและบทบาทหน้าที่ย่อมมีผลต่อสังคมโดยรวมอย่างเด่นชัดทีเดียว เพราะสังคมนั้นเกิดขึ้นจากการสร้างของมนุษย์มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีมาจากครอบครัวที่ดีนั่นเอง

๓.๑๐ สรุปศึกษาแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การครองเรือนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสันติสุขนั้น มิใช่ภาวะที่จะเกิดขึ้นโดยความบังเอิญ แต่เป็นเหตุที่มาจากแนวทางปฏิบัติตามหลักธรรม การครองเรือนตามคติโบราณในทางพระพุทธศาสนา คือ การยึดหลักไฟในอย่านำออกไฟนอกอย่านำเข้า ซึ่งเป็นปริศนาธรรมที่มาจากหลักโอวาท ๑๐ ประการของธรรมาจารย์ เป็นหลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของคนภายในครอบครัวต้องปฏิบัติเพื่อความสงบเย็น คือ ไม่ร้อนร้อนดุจไฟเผา อีกทั้งยังเป็นหลักธรรมที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความผูกพันทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ เป็นเครื่องมือสร้างการมีสัมพันธภาพทางกาย และมีความผูกพันทางจิต มีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกันและมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมหมวดหนึ่งที่จัดได้ว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ หลักโอวาท ๑๐ ประการของท่านธรรมาจารย์ เป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งต่อครอบครัว โดยย่อก็คือ ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ ฟังนึ่งให้เป็นสุข ฟังนอนให้เป็นสุข ฟังบริโภคให้เป็นสุข ฟังบ่าเรอไฟ ฟังนอบน้อมเทวดาภายใน การครองเรือนต้องอาศัยจิตสำนึกที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง จัดเป็นวิธีการแก้ที่เริ่มจากสังคมส่วนย่อย ๆ ของสังคม เพราะปัญหาครอบครัวมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคม ดังนั้นจากหลักการโดยย่อเหล่านี้สามารถเป็นข้อปฏิบัติที่จะช่วยสร้างครอบครัวให้มั่นคงเกิดสันติสุข ตลอดถึงเป็นข้อปฏิบัติที่เต็มเปี่ยมด้วยความไม่ประมาทในชีวิต ก่อให้เกิดสติปัญญาความละเอียดรอบคอบ จึงกล่าวได้ว่า หลักโอวาท ๑๐ ประการเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ครอบครัวสงบสุข ไม่ร้อนรนหรือมีความทุกข์เดือดร้อนดุจไฟเผา

บทที่ ๔

ประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

การมีความรู้ความเข้าใจในหลักการของการสร้างสันติสุขในครอบครัวถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ เพราะจะทำให้ค้นพบรูปแบบที่จะนำไปสู่วิธีแห่งการปฏิบัติในครอบครัวพระพุทธศาสนาได้มีแนวคิดหรือหลักการในการสร้างครอบครัวสันติสุข โดยอาศัยหลักการที่หลากหลายแนวทาง พร้อมทั้งการสังเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมเป็นแนวคิดหลักเพื่อนำไปสู่แนวทางและเป้าหมายของการสร้างครอบครัวสันติสุข ดังนั้นในบทที่ ๔ ผู้วิจัยจึงทำการประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการของธรรมาจารย์ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้โอวาท ๑๐ อาจจะไม่เหมาะสมในสมัยพุทธกาล แต่ในสมัยปัจจุบันจำเป็นต้องตีความหรืออาศัยองค์ประกอบอย่างอื่นเข้าร่วมด้วย ดังนั้นประเด็นการศึกษาผู้วิจัยจึงตั้งประเด็นประเด็นไว้ ๔ ประเด็นหลัก ๆ ภายใต้บริบทของโอวาท ๑๐ ประการ คือ การแนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ และแนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๔.๑ บริบทของหลักโอวาท ๑๐ ประการ

ประเด็นเนื้อหาของหลักโอวาท ๑๐ ประการนั้นเป็นหลักแนวคิดเพื่อสร้างครอบครัวสันติสุขในมุมมองของพระพุทธศาสนา แต่นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องป้องกันความขัดแย้งภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าสังเกตประเด็นนัยยะของคำว่า “ไฟ” ย่อมมีความหมายถึงภาวะความเดือดร้อน ไม่สงบหรือมีความวุ่นวาย นั่นก็คือ เกิดภาวะปัญหาทางครอบครัว โอวาทคำสอนของธรรมาจารย์จึงเป็นนัยยะของการสอนสั่งให้ระวังความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว หลักโอวาทนั้นมี ๑๐ ประการ โดยย่อคือ

๑. ไฟในอย่านำออก หมายถึง อย่านำความไม่ดีของพ่อแม่พี่และสามีออกไปพูดให้คนภายนอกฟัง

๒. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึง เมื่อคนภายนอกตำหนิพ่อแม่พี่และสามีอย่างไร อย่านำมาพูดให้คนในบ้านฟัง

๓. ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น หมายถึง ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วนำมาส่งคืน

๔. ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ หมายถึง ไม่ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วไม่นำมาส่งคืน

๕. ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ หมายถึง เมื่อมีญาติมิตรผู้ยากจนขอความช่วยเหลือพึงพาอาศัย เมื่อให้ไปแล้วจะให้คืนหรือไม่ให้คืน ก็ควรให้

๖. พึงนั่งให้เป็นสุข หมายถึง ไม่นั่งในที่กีดขวางของพ่อผัว แม่ผัวและสามี
 ๗. พึงนอนให้เป็นสุข หมายถึง ควรนอน หลังสามี และบิดา มารดา ของสามี
 ๘. พึงบริโภคให้เป็นสุข หมายถึง ควรจัดให้พ่อผัว แม่ผัวและสามีบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง

๙. พึงบำเรอไฟ หมายถึง ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผัว แม่ผัวและสามีเป็นเหมือนดวงไฟและพญานาคที่จะต้องบำรุงดูแล

๑๐. พึงนอบน้อมเทวดาภายใน หมายถึง ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผัว แม่ผัวและสามีเป็นเหมือนเทวดาที่จะต้องให้ความนอบน้อม ให้รักสามีด้วยกายและใจ มีความเคารพและรักสามีเหมือนเทวดา จากแนวคิดหรือหลักการดังกล่าว

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จัดหมวดหมู่หรือแยกประเด็นได้ ๔ ประเด็นใหญ่ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ กล่าวคือ

๑. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม ได้แก่

โอวาทข้อที่ ๑ ไฟในอย่านำออก

โอวาทข้อที่ ๒ ไฟนอกอย่านำเข้า

๒. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง ได้แก่

โอวาทข้อที่ ๓ ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น

โอวาทข้อที่ ๔ ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้

โอวาทข้อที่ ๕ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้

๓. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ ได้แก่

โอวาทข้อที่ ๖ พึงนั่งให้เป็นสุข

โอวาทข้อที่ ๗ พึงนอนให้เป็นสุข

โอวาทข้อที่ ๘ พึงบริโภคให้เป็นสุข

๔. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่

โอวาทข้อที่ ๙ พึงบำเรอไฟ

โอวาทข้อที่ ๑๐ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน

๔.๒ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม

หลักโอวาทว่าด้วย ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า นั้น หมายถึง อย่านำความไม่ดีของพ่อผัวแม่ผัวและสามีออกไปพูดให้คนภายนอกฟัง และเมื่อคนภายนอกตำหนิพ่อผัวแม่ผัวและสามีอย่างไร ก็อย่านำมาพูดให้คนในบ้านฟัง นัยยะเบื้องต้น คือการป้องกันความไม่พอใจหรือความขัดแย้งอันเกิดจากโทสะหรือกิเลส เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ๑. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความสำเร็จแห่งตน ๒. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการนิมนับถือในตนเอง ๓. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสังคม ๔. มนุษย์

ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัย ๕. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางร่างกาย^๑ นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนยังมีกิเลสตัณหา ซึ่งจะเป็นสาเหตุหรือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขัดแย้งกันได้ง่าย กิเลสได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังนั้น **โอวาทข้อที่ ๑ ไฟในอย่านำออก และ โอวาทข้อที่ ๒ ไฟนอกอย่านำเข้า** จึงเป็นการไม่นำเรื่องไม่ดี เรื่องเลวเรื่องชั่วภายในหรือภายนอกครอบครัวยุโรประจាន ซึ่งเป็นการระงับยับยั้งสิ่งไม่ดีหรือความชั่วไม่ให้ขยายตัว โอวาทดังกล่าวเป็นการย้ำให้เห็นโทษของการทำชั่วหรือผิดศีลผิดธรรม เพราะจะทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม การป้องกันความชั่ว ก็คือ การรักษาศีล ศีลเป็นเครื่องมือป้องกันความชั่ว และการสร้างสันติสุขภายในครอบครัวที่ยั่งยืนถาวร ศีลจึงเป็นกรอบหรือเป็นเกราะป้องกันที่ถาวร ถ้ามีศีลเป็นเครื่องรักษาก็จะทำให้ครอบครัวมั่นคง และไม่มีใครกล้าให้ร้ายหรือสร้างความเสื่อมเสียได้

แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม	
โอวาทข้อที่ ๑ ไฟในอย่านำออก	เบญจศีล เบญจธรรม
โอวาทข้อที่ ๒ ไฟนอกอย่านำเข้า	

ตารางภาพที่ ๔.๑ ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านสังคมด้วยหลักศีล ๕

๔.๒.๑ หลักแนวคิดว่าด้วยครอบครัวสันติสุขตามหลักศีล ๕

ในการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือในครอบครัวนั้น จำเป็นต้องมีศีล ๕ เป็นกรอบแนวทางปฏิบัติ เพราะความชั่วที่ประจักษ์กันนั้นก็เกิดจากการไม่มีศีลนั่นเอง ถ้าครอบครัวมีศีลก็จะทำให้ความชั่วไม่ปรากฏ อีกทั้งยังป้องกันความขัดแย้งภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี วิธีแก้ปัญหาคือ การควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้อยู่ในภาวะที่เป็นปกติ และการฝึกฝนอบรมภาวะจิตใจให้ยอมรับกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นต่อชีวิตเพื่อจะได้มีสติปัญญารู้เท่าทันกับปัญหา ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกันในแต่ละครอบครัวย่อมจะต้องมีปัญหาเกิดขึ้นบ้าง น้อยบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับการรักษาศีลเป็นรากฐานสำคัญ ที่จะต้องมีการฝึกฝนอบรมกาย วาจา และพัฒนาจิตใจของตนเองให้รู้เท่าทัน รู้กัน รู้แก้และให้รู้จักการให้อภัยด้วยการเจริญเมตตาธรรม

^๑Abraham Maslow 1908-1970, อ้างใน ฌรรงค์ เสียงประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๘ - ๑๑๙.

๔.๒.๒ แนวทางปฏิบัติครอบครัวยุติสุขตามหลักศีล ๕

การรักษาศีล ๕ หรือการปฏิบัติตามแนวศีล ๕ หมายถึง เจตนางดเว้นจากการบาป ๕ ประการ ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว อีกทั้งเพื่อป้องกันความชั่วที่จะเกิดจากทางกายและวาจาจัด ศีล ๕ เป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นต้นทางด้านจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ช่วยให้ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ไม่ความแตกแยก จัดเป็นความประพฤติที่แสดงถึงการให้ความปลอดภัยต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะเป็นความประพฤติที่แสดงด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมและกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม^๒ หลักศีล ๕ นี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าวางไว้ในด้านการสร้างจิตสำนึกหรือความรู้แบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา ถือว่าเป็นจิตสำนึกที่ตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม^๓ เป็นความประพฤติที่ให้ความปลอดภัยแก่ทุกชีวิตในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกได้ถึงความปลอดภัย ใจกว้างใจ เชื่อใจ และยังจัดเป็นการฝึกฝนตนเองถึงการให้เกียรติและเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน และยังจัดเป็นกฎระเบียบหรือฐานที่หนักแน่นมั่นคงให้แก่ครอบครัว เพราะสิ่งดังกล่าวทั้งหลายทั้งปวงมีศีลเป็นฐาน โดยรายละเอียดของศีล มีดังนี้

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามฆ่า ห้ามทำร้ายร่างกาย และห้ามทรมานให้ลำบาก

๒) อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามโจรกรรมเลี้ยงชีพ ห้ามทำกิริยาเป็นโจร และห้ามลักขโมย

๓) กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ได้แก่ ลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามประพฤติผิดในทางประเวณี และห้ามประพฤติผิดธรรมดาหรือล่วงเกินในของที่เขารัก

๔) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ได้แก่ ลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามกล่าวคำไม่จริง ห้ามกล่าวคำอนุโลมมุสา (ในทำนองที่ไม่จริง) และห้ามรับคำแล้วไม่ปฏิบัติตาม

๕) สุราเมรัยมัชฌมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ได้แก่ ลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัย และห้ามเสพยาเสพติดให้โทษต่าง ๆ^๔

^๒ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนานโยบาย แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๗-๔๓๘.

^๓ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร., พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, (อัสสัมชัญ).

^๔ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓, จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

เมื่อกล่าวถึงการมีศีล ๕ ก็ย่อมกล่าวถึงการมีเบญจธรรม เพราะเป็นธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกัน ศีล ๕ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจศีล คู่กับเบญจธรรม เป็นธรรมะที่เกี่ยวเนื่องแก่การรักษาเบญจศีลได้แก่

(๑) เมตตากรุณา คือ ความรัก ความรักใคร่ พรารถนาให้มีความสุข ความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

(๒) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การแสวงหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

(๓) กามสังวร หมายถึง การสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รสและสัมผัส คู่กับข้อที่ ๓

(๔) สัจจะ หมายถึง ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

(๕) สติสัมปชัญญะ หมายถึง ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕^๕

สรุปได้ว่า โฉวาทว่าด้วยไฟในอนานำออกไฟนอกอนำเข้า คือการไม่นำความชั่วไปประจานให้ใครรู้ ซึ่งความดังกล่าว คือ ไฟ ดังนั้น ถ้าจะดับไฟคือความชั่วต้องดับด้วยความดี คือ ประพฤติปฏิบัติให้อยู่ภายใต้กรอบของศีล ๕ นั้นเอง ศีล ๕ คือ ไฟเย็นที่สามารถนำออกสู่ภายนอกหรือจะนำเข้ามาภายในก็ได้ เพราะจะมีแต่ความร่มเย็นนั่นเอง

๔.๓ แนวคิดครอบครัวยุคใหม่ในด้านการเศรษฐกิจและความมั่นคง

หลักโฉวาทว่าด้วย ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ และควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ หมายถึง ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วนำมาส่งคืน ไม่ควรให้แก่คนที่ยืมของไปใช้แล้วไม่นำมาส่งคืน และเมื่อมีญาติมิตรผู้ยากจนขอความช่วยเหลือพึงพาอาศัย เมื่อให้ไปแล้วจะให้คืนหรือไม่ให้คืน ก็ควรให้ หลักแนวคิดนี้เป็นการสะท้อนถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทองภายในครอบครัว

๔.๓.๑ แนวคิดด้านเศรษฐกิจของพระพุทธศาสนา

สำหรับเงินทองและวัตถุสิ่งของถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิต เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสู่ความผาสุกของครอบครัว ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ ภรรยาจะต้องระมัดระวังในการให้หรือการใช้จ่าย เพราะเมื่อบริหารจัดการทรัพย์สินไม่เป็น ไม่รู้ว่าอะไรควรจ่ายไม่ควรจ่ายย่อมประสบปัญหาทุกข์ร้อนดุจไฟเผา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศพรยศ ความขัดสนก็แพร่หลายอทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศัตราภิเษกก็แพร่หลาย

^๕ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

เมื่อศัตราแพร่หลายปาณาติบาตก็แพร่หลาย”^๖ ปัญหาด้านเศรษฐกิจจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ดังนั้นในการกำจัดปัญหานี้ครอบครัวจะต้องมีหลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ กล่าวคือ ทัฎฐธัมมิกัตสังวัตตนิกัธธรรม ๔ กุลจิริฎฐิติธัธธรรม ๔ โภควิภาค ๔ (โภคาทิยะ) และพลีกรรม ๕ เป็นต้น

แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง	
โอวาทข้อที่ ๓ ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น	ทัฎฐธัมมิกัตสังวัตตนิกัธธรรม ๔
โอวาทข้อที่ ๔ ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้	กุลจิริฎฐิติธัธธรรม ๔
โอวาทข้อที่ ๕ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้	โภควิภาค ๔ พลีกรรม ๕

ตารางภาพที่ ๔.๒ ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจด้วยหลักธรรม

๔.๓.๒ แนวทางปฏิบัติครอบครัวสันติสุขตามหลักธรรมด้านเศรษฐกิจ

ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ จะต้องบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทองภายในครอบครัว กล่าวคือ สังคมคฤหัสถ์ผู้ยังต้องครองเรือน^๗ เป็นสังคมแห่งการแสวงหาวัตถุผลผลิตเพื่อการดำรงชีพ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนต้องมี กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมในด้านเศรษฐกิจที่ทรงสอนให้อุบาสกอุบาสิกาชั้นชั้นแข็งทำมาหากิน กล่าวคือ ชาวพุทธจะต้องไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ ๕ อย่าง คือ การค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้าขายสัตว์ ค้าขายของมีนเมา และยาพิษ^๘ ชาวพุทธจะต้องเอาจริงเอาจริงจริงในการจัดการเศรษฐกิจของตน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ การแสวงหาและรักษาทรัพย์

๑. ทัฎฐธัมมิกัตสังวัตตนิกัธธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้ร่ำรวย

๑. อุฏฐานสัมปทา ต้องขยันหมั่นเพียร
๒. อารักขสัมปทา ต้องรู้จักเก็บรักษาคุ่มครองโภคทรัพย์
๓. กัลยาณมิตตตา ต้องรู้จักเสวนาคบหาคนดีเป็นมิตร
๔. สมชีวิตา ต้องรู้จักใช้จ่ายให้เหมาะสม^๙

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๔/๗๐.

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๖๘.

^๘ อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗ /๒๙๕.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :เอส.อาร์.พี.ริ้นตัง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๖.

๒. กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้วงศ์ตระกูลมั่นคง

๑. อนุรักษ์เวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริमितปานโภชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน^{๑๐}

ขั้นที่ ๒ การบริหารจัดการทรัพย์

โภควิภาค ๔ (โภคาทียะ) ต้องจัดสรรแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. เอเกน โภเค ภูณเชยย แบ่ง ๑ ส่วนเพื่อสงเคราะห์ทิศทั้ง ๖
๒. ทวีหิ กมมัม ปโยชเยยย แบ่ง ๒ ส่วนเพื่อลงทุนประกอบกิจการงาน
๓. จตุตถณจ นิธาเปยย แบ่ง ๑ ส่วน เก็บออมไว้ใช้ในคราวจำเป็น^{๑๑}

ขั้นที่ ๓ การใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

๑. สงเคราะห์เลี้ยงดูสังคมตามหลักทิศ ๖ ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา, ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องหลัง คือ สามีและ ภรรยา, ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย, ทิศเบื้องบนคือ สมณะ, ทิศเบื้องล่าง คือ ลูกจ้าง^{๑๒}

๒. สงเคราะห์เลี้ยงดูสังคมตามหลักปฏิกรรม ๕ คือ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ, อติถิพลี ต้อนรับแขก, ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย, ราชพลี เสียภาษีอากร, เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา^{๑๓}

สรุปได้ว่า โอวาทว่าด้วยควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น **ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ และควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้** คือบริหารบทของการบริหารจัดการทรัพย์เงินทองนั่นเอง กล่าวคือ การรู้จักใช้จ่าย การเก็บรักษา การแสวงหาทรัพย์ด้วยสติปัญญาของตนเอง คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรง

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๓.

^{๑๑} ภาษีไทยโบราณจัดสรรทรัพย์ไว้ ๕ ส่วน คือ ใช้หนี้เก่า (บิดามารดา), ใส่ปากงูเห่า(สามีภรรยา), ฝังดินไว้(ทำบุญ), ทิ้งลงเหว(ใช้จ่ายประจำวัน), ให้เขาฮีม(ลูกหลานญาติมิตร), พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^{๑๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

คุณ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มีให้เผด็จหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้^{๑๔}

๔.๔ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ

หลักโอวาทว่าด้วย พึ่งนึ่งให้เป็นสุข พึ่งนอนให้เป็นสุข และพึ่งบริโภคให้เป็นสุข หมายถึง ไม่นั่งในที่กีดขวางของพ่อผัว แม่ผัวและสามี ครอบนอนหลังสามี และบิดา มารดา ของสามี ควรจัดให้พ่อผัว แม่ผัวและสามีบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง หลักแนวคิดดังกล่าวได้สะท้อนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบภายในครอบครัวระหว่าง บิดามารดา บุตร ภรรยา และสามี ที่จะต้องปฏิบัติกัน ปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวมักเกิดจากการไม่เข้าใจบทบาท และหน้าที่ของตนเอง ทำให้เกิดภาวะอึดอัดหรือความไม่เรียบร้อยในครอบครัว โอวาทดังกล่าวได้สะท้อนหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ในทางพระพุทธศาสนา

๔.๔.๑ แนวคิดด้านหน้าที่และความรับผิดชอบตามหลักทศ ๖

ในการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขนั้น คนภายในครอบครัวทุกคนจะต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นชาวพุทธ โดยรวมแล้วคนเรามีหลายสถานะ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะใด ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับเป็นแนวปฏิบัติสำหรับทุกคนหรือทุกสถานะ ซึ่งจัดว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบต่อกัน เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หลักธรรมดังกล่าวนี้คือ หลักทศ ๖^{๑๕} ได้แก่ ทศเบื้องหน้า คือ บิดา มารดา ทศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ ทศเบื้องหลัง คือ สามีและ ภรรยา ทศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย ทศเบื้องบน คือ สมณะ ทศเบื้องล่าง คือ ลูกจ้าง^{๑๖} แต่ในที่นี้จะพูดถึงเฉพาะเพียง ๒ ทศ หรือ คนที่เกี่ยวข้องในครอบครัวเท่านั้น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) **ปรีตถิมทศ** คือ ทศเบื้องหน้า หมายถึง บิดามารดา

๒) **ปัจฉิมทศ** คือ ทศเบื้องหลัง หมายถึง บุตรธิดา และสามีภรรยา^{๑๖}

ทศทั้ง ๒ ดังกล่าวนั้นจะเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยตรงเพราะได้กำหนดหน้าที่ต่างๆ ที่สำคัญของบิดามารดา กับบุตรธิดา และสามีกับภรรยาที่เกี่ยวข้องกันในครอบครัวโดยตรง กล่าวคือ จะเป็นทศเบื้องหน้าและทศเบื้องหลัง ดังต่อไปนี้

^{๑๔} องค์กรอุทก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๖/๑๙๙-๒๐๑/๒๔๖-๒๔๘.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๖/๑๙๙-๒๐๑/๒๔๖-๒๔๘.

๑) ปรีตถิมทิส ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า ได้มีข้อปฏิบัติดังนี้

๑.๑ **หน้าที่ของบุตรธิดา** ที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาของตน ๕ ประการ (โดยยึดหลักทิสหก) ดังนี้

๑.๑.๑ บิดามารดาท่านเลี้ยงเราแต่แรกเกิด ดังนั้น จึงต้องตอบแทนคุณ ด้วยการเลี้ยง ดูบิดามารดาท่านเป็นการตอบแทน

๑.๑.๒ ช่วยแบ่งเบาภารกิจของท่าน

๑.๑.๓ ดำรงวงศ์สกุล ให้มีความเจริญรุ่งเรืองมีหน้ามีตาอยู่ในสังคม ประคับประคอง มีให้วงศ์ตระกูลตกต่ำ

๑.๑.๔ ประพฤติตนให้เป็นบุคคลอันควรได้รับทรัพย์มรดก

๑.๑.๕ เมื่อพ่อแม่สิ้นชีวิตไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน^{๑๗}

การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นลูกสะใภ้ นั่น ว่าด้วยอีกมิติหนึ่งก็คือเป็นลูกสาวหรือเป็นบุตรของพ่อผัวแม่ผัว ทั้งนี้เพราะลูกสะใภ้มาอาศัยอยู่ในครอบครัวของสามีซึ่งมีสภาพหรือสถานะที่ต้องน้อมรับคำสั่งสอนหรือคำแนะนำ หรือเป็นภาวะที่ต้องฝากชีวิตและความมั่นคงไว้กับพ่อผัวและแม่ผัว ดังนั้น ลูกสะใภ้จึงมีฐานะไม่ต่างไปจากลูกหรือบุตรของพ่อแม่ ดังนั้น หน้าที่ของลูกสะใภ้จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่ของความเป็นบุตรไปโดยปริยาย ในภาวะสังคมปัจจุบันหน้าที่ของบุตรในฐานะที่เป็นลูกสะใภ้ ควรปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะยุคสมัย กล่าวคือ ลักษณะของการพียงนึ่งให้เป็นสุข พียงนอนให้เป็นสุข และพียงบริโภคน้ำให้เป็นสุข ได้แก่ การต้องตอบแทนคุณ ด้วยการเลี้ยงดูบิดามารดาโดยให้ท่านได้อิ่มหนำสำราญก่อนเป็นคนแรก ส่วนลูกในฐานะลูกสะใภ้คอยกิน หรือนอนที่หลัง ทั้งยังต้องช่วยงาน หรือแบ่งเบาภารกิจของพ่อแม่ รักษาชื่อเสียงหรือภาพลักษณ์ของวงศ์สกุล ให้มีความเจริญรุ่งเรืองมีหน้ามีตาอยู่ในสังคม ประคับประคอง มีให้วงศ์ตระกูลตกต่ำ เป็นต้น ทั้งนี้ การให้ความสำคัญต่อพ่อผัวและแม่ผัวในฐานะที่เป็นบิดามารดา จะต้องไม่นึ่งหรือยืนสูงกว่าท่าน เพราะเป็นการให้ความเคารพในท่านนั่นเอง อีกทั้ง เพราะความรักหรือสำนึกในความกตัญญูในท่านจึงควรให้ท่านได้กินหรือรับประทานให้อิ่มหนำสำราญเสียก่อน ดังนั้น ในบริบทปัจจุบัน การนอนการนึ่งให้เป็นสุข จึงหมายถึง การนอน การนึ่งของลูกสะใภ้จะต้องไม่สูงไปกว่าพ่อผัวแม่ผัว ไม่นึ่งหรือยืนสูงกว่าท่าน และการบริโภคน้ำให้เป็นสุข นั้นหมายถึง การปรนนิบัติรับใช้หรือเลี้ยงดูท่านในเรื่องอาหารการกินไม่ให้บกพร่อง

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๑

๑.๒ **หน้าที่ของบิดามารดา** ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน ๕ ประการ (โดยยึดหลักทศก) ดังนี้

๑.๒.๑ อบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาให้อยู่ในศีลธรรม ไม่ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในทางเสื่อม และความเลวร้าย

๑.๒.๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี

๑.๒.๓ ส่งเสริมให้บุตรธิดาได้เรียนหนังสือ

๑.๒.๔ ช่วยหาคู่ครองที่เหมาะสมให้กับบุตรธิดา

๑.๒.๕ ให้ทรัพย์สมบัติแก่บุตรธิดาตามความเหมาะสมและตามสมควร
แก่เวลา^{๑๘}

ในฐานะลูกสะใภ้ ถ้ามีบุตรก็จัดได้ว่าเป็นมารดาหรือแม่ของลูกได้ ดังนั้น ในบริบทสังคมปัจจุบัน คนที่เป็นลูกสะใภ้ที่มีบุตรจะต้องทำหน้าที่ของแม่ในอีกบทบาทหนึ่ง กล่าวคือ จะต้องสั่งสอนอบรมคุณธรรมจริยธรรมหรือให้ความรู้แก่ลูก ตลอดถึงการให้ทรัพย์เงินทองใช้จ่ายให้เหมาะสมกับวัยและหน้าที่ของบุตร

๒) ปัจฉิมทศ ได้แก่ ทศเบื้องหลัง ได้มีข้อปฏิบัติดังนี้

๒.๑ **หน้าที่ของสามี** ที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยาของตน ๕ ประการ (โดยยึดหลักทศก) ดังนี้

๒.๑.๑ ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา เช่น จดทะเบียนสมรส แนะนำให้เป็นที่ยอมรับแก่เพื่อนฝูงและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น^{๑๙}

๒.๑.๒ ไม่ดูหมิ่นภรรยา เช่น ไม่ทุบตี ใช้คำพูดที่สุภาพ เมื่อทำผิดก็ตักเตือนอย่างละมุนละม่อม ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามภรรยาและญาติมิตรของเขา ไม่เปรียบเทียบกับผู้หญิงอื่นให้เสียใจ เป็นต้น^{๒๐}

๒.๑.๓ ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา เช่น ไม่นอกใจไปนิยมหญิงอื่น^{๒๑}

๒.๑.๔ มอบความเป็นใหญ่ให้ เช่น มอบให้ภรรยาเป็นแม่บ้าน
ควบคุมดูแลทรัพย์สมบัติและกิจการในบ้าน

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๙๒.

^{๑๙} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑-๔๓.

^{๒๐} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชชุนทด), "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๖๔-๗๓.

๒.๑.๕ ให้เครื่องแต่งตัวและอุปกรณ์เลี้ยงดู แสดงความเอาใจใส่ทุกโอกาส และให้ของขวัญตามโอกาส เป็นต้น^{๒๒}

๒.๒ หน้าที่ของภรรยา ที่จะต้องปฏิบัติต่อสามีของตน ๕ ประการ (โดยยึดหลักทศก) ดังนี้

๒.๒.๑ จัดการงานดี เช่น เอาใจใส่ระเบียบบ้าน เลี้ยงดูญาติมิตรตามโอกาส เอาใจใส่การกินอยู่ของสามี เป็นต้น

๒.๒.๒ สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี เช่น ให้ความเคารพนับถือและสงเคราะห์ ญาติมิตรของสามี

๒.๒.๓ ไม่ประพฤติสองใจ เช่น ไม่นอกใจไปนิยมยินดีในชายอื่น ไม่สรรเสริญชายอื่นให้แสดงใจสามี เมื่อทำผิดก็สารภาพและขอโทษ

๒.๒.๔ รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ เช่น ไม่เล่นการพนัน รู้จักมัธยัสถ์ ไม่ ยักยอกปิดบังสามีเรื่องเงิน

๒.๒.๕ มีความขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง เช่น หมั่นตรวจตราดูแลบ้าน และของใช้ หมั่นหาความรู้ใส่ตัวเพื่อให้เข้ากับคนข้างเคียงของสามีได้^{๒๓}

ในบริบทสังคมปัจจุบัน ลูกสะใภ้ต้องทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือ การเป็นภรรยาของสามี สิ่งที่ภรรยากระทำได้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน ได้แก่ การดูแลงานบ้าน เรื่องความสะอาด เรื่องอาหาร การทำครัว เป็นต้น การเคารพให้เกียรติสามี และญาติของสามี การมีความรักซื่อสัตย์ต่อสามี และ การรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ภายในครอบครัว แม้ว่าสังคมปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลง แต่แนวทางปฏิบัติดังกล่าวเป็นแนวทางที่ปฏิบัติได้ไม่ใช่สิ่งที่ยากหรือขัดกับวิถีชีวิตของหญิงไทยแต่อย่างใด

แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ		
โอวาทข้อที่ ๖	พึงนั่งให้เป็นสุข	ปुरुถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง
โอวาทข้อที่ ๗	พึงนอนให้เป็นสุข	
โอวาทข้อที่ ๘	พึงบริโภคน้ำให้เป็นสุข	

ตารางภาพที่ ๔.๓ ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านความรับผิดชอบตามหลักทศ ๖

^{๒๒}ที. ปา. (บาลี)๑๑/๒๖๙/๑๖๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑-๔๓,พระมหาสุชาติ นาถโกโร (บวกขุนทด), "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔.

^{๒๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๓.

๔.๔.๒ แนวทางปฏิบัติครอบครัวสันติสุขตามหลักทศ ๖

ถ้าต้องการให้สังคมประเทศชาติเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวให้ดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่สร้างโลก คือ สังคมมนุษย์ โลกของมนุษย์ก็คือ สังคมมนุษย์นั่นเอง โลกคือ สังคมมนุษย์นั้นก็เกิดจากการสร้างของมนุษย์ มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีมาจากครอบครัวที่ดี^{๒๔} ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “การเลี้ยงลูกดีเท่ากับทำหน้าที่ต่อสังคมทั้งหมด”^{๒๕} ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัว ก็คือ การมีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนภายใต้บริบทของทศ ๖ ดังตัวอย่างบางทศที่ยกมาอธิบายต่อไปนี้

๑. ความรับผิดชอบของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา

คำว่า “บุตร” ชื่อว่า เป็นที่รักของมารดาบิดาหรือเป็นจุดศูนย์กลางความรักของมารดาบิดาหรือเป็นสมาชิกที่สำคัญที่ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่สำคัญมิใช่น้อยที่เป็นชนวนสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในครอบครัว โดยบุตรในทัศนะพระพุทธศาสนามีอยู่ด้วยกัน ๓ ประเภทคือ

(๑) อติชาติบุตร คือ บุตรที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมยิ่งกว่าบิดามารดาสำหรับคุณลักษณะความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมยิ่งกว่าบิดามารดาในที่นี้ หมายถึง บุตรที่มีการประพฤติปฏิบัติในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญาสูงกว่าบิดามารดา หรือที่เรียกว่า อภิชาติบุตร คือบุตรที่ดีมีคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นสูง สร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล^{๒๖}

(๒) อนุชาติบุตร คือ บุตรที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมเสมอกับบิดามารดา คำว่า “คุณลักษณะความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมเสมอกับบิดามารดา” ในที่นี้หมายถึง ความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมเสมอกับบิดามารดา เป็นบุตรชั้นกลาง ไม่สร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล แต่ก็ไม่ทำให้เสื่อมลง หรือที่เรียกว่า อนุชาติบุตร

(๓) อวชาติบุตร คือ บุตรที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรที่มีคุณธรรมต่ำกว่าบิดามารดาสำหรับบุตรที่มีคุณธรรมต่ำกว่าบิดามารดาจัดเป็นคุณลักษณะของบุตรอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นบุตรที่ไม่ดี ที่เรียกว่า อวชาติบุตร คือ บุตรที่เลว มีคุณธรรมต่ำกว่าบิดามารดาเป็นบุตรชั้นต่ำนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล^{๒๗} พระพุทธองค์ทรงให้บุตรพึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา ดังนี้ (๑) ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ (๒) ช่วยทำการงานของท่าน (๓) ดำรง

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสวายจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔.

^{๒๖} มงคล. (ไทย) ๒/๓๑๑.

^{๒๗} มงคล. (ไทย) ๒/๓๑๒.

วงศ์สกุล (๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเพียรพยายาม (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๒๘}

๒. ความรับผิดชอบต่อภรรยา

การประพฤติปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดีต่อภรรยาจึงเป็นบทบาทหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ^{๒๙} กล่าวคือ

(๑) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา สำหรับหัวข้อนี้นับได้ว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างมากเพราะเป็นประเด็นที่พระพุทธองค์นำมาเป็นข้อแรกของการทำหน้าที่หรือบทบาทของสามีที่พึงปฏิบัติต่อภรรยาของตนเอง ในการใช้ชีวิตคู่ด้วยกันนั้นจะเห็นได้ว่าสามีแสดงตนเพื่อให้คนอื่นรู้ว่าสตรีผู้นี้คือ ภรรยาของตนนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับครอบครัวเพราะนั่นหมายถึง การแสดงถึงการยอมรับและการให้เกียรติ เพราะหากไม่ให้เกียรติยกย่องยอมรับว่าเป็นภรณาก็จะเป็นต้นเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้งในครอบครัว

(๒) ไม่ดูหมิ่น การไม่ดูหมิ่นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้เช่นเดียวกัน เพราะการไม่ดูหมิ่นนั้นหมายถึง “การไม่แสดงกิริยาเกรี้ยวกราดดูหมิ่นภรรยาของตนแม้ว่าภรรยามีการศึกษาต่ำก็ตามทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพราะการพูดให้ร้ายภรรยาของตนต่อหน้าเพื่อน ๆ การพูดจาถากถางหรือเยาะเย้ยภรรยาต่อหน้าแขกหรือเป็นบ่อเกิดแห่งการทะเลาะแตกแยกกัน”^{๓๐}

(๓) ไม่นอกใจ การไม่นอกใจภรรยาของตนถือได้ว่าเป็นสามีที่ดีมากทีเดียวเพราะแสดงถึงความสัตย์ซื่อต่อคู่ครองของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “การไม่นอกใจ ถือว่าเป็นคุณสมบัติสามีที่ดีเพราะแสดงถึงความเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ ไม่ละทิ้งภรรยาไปหาความสุขกับหญิงอื่นไม่นอกใจภรรยาแม้แต่ความคิด”^{๓๑}

(๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ การมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ถือเป็นอีกวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเพราะแสดงถึงการให้สิทธิแก่ภรรยาในการจัดงานบ้านเรือนซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของภรรยาและยังเป็นเหตุนำมาซึ่งความภาคภูมิใจที่จะทุ่มเทกำลังใจในกิจการงานบ้านให้กับสามีบุตรและครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นยังนำมาซึ่งความรักความนับถือในสามีอย่างมีรูคลายอีกด้วย ดังนั้น หากครอบครัวใดสามีมิได้มอบความเป็นใหญ่ในครอบครัวให้แก่ภรรยาของตนจึงเป็นเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้งในครอบครัวได้

^{๒๘}ที่.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔-๑๖๕, ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๒๙}ที่.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๕, ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

^{๓๐}พระมหาสุชาติ นาถกโร (บวกขุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

^{๓๑}พระมหาสุชาติ นาถกโร (บวกขุนทด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๔๔.

(๕) หาเครื่องแต่งตัวมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาส การที่สามีหาเครื่องแต่งตัวมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาสแก่ภรรยาตนนี้ จัดได้ว่าเป็นตัวเชื่อมประสานบทบาทของสามีที่พึงปฏิบัติต่อ ภรรยาตนคือ ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา การไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านงานเรือนในครอบครัว ให้มีความรักความผูกพันมากยิ่งขึ้นทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสดชื่น ชุ่มฉ่ำใจ ฉะนั้น เมื่อได้ทำงานเหน็ดเหนื่อยและมีคนมาพูดจากปดลอบโยน เอาอกเอาใจแล้วก็จะทำให้มีกำลังใจดีขึ้น^{๓๒}

๓. ความรับผิดชอบต่อสามี

ในปัญหาความข้อแย้งในครอบครัวนั้น ภรรยาเองก็เป็นแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา ความได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามีตนเพื่อประโยชน์สุขในครอบครัวซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ คือ

๑) **จัดการงานดี** ในการจัดการงานภายในครอบครัวถือเป็นบทบาทหลักอันดับแรกของการสร้างความสงบสุขในครอบครัวของภรรยา เพราะการที่บุรุษเลือกสตรีสักคนหนึ่งมาเป็นคู่ชีวิตมิได้หมายความว่าเลือกเพียงเพื่อทำหน้าที่ของภรรยาหรือแม่ของลูกอย่างเดียวเท่านั้น แต่ที่เลือกมาเป็นชีวิตคู่หนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนมีการดูแลบ้านเรือนและสุขภาพอนามัยให้กับสมาชิกภายในครอบครัวทุกคน เป็นต้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าคุณสมบัติของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีนั้นต้องถือกิจเรือนสาม น้ำสี่ไว้เป็นประจำชีวิตแล้วปฏิบัติตามเรือนสามน้ำสี่นั้นๆ ดังนี้

เรือนสาม ได้แก่

(๑) เรือนร่างกาย คือต้องพิจารณาสุขภาพร่างกายทำตัวให้เป็นปกติ เคยแต่งตัว เช่นไรก็แต่งไปเช่นนั้นและมั่นรักษาสุขภาพร่างกายให้ดีอยู่เสมอ

(๒) เรือนที่อยู่อาศัย คือต้องดูแลบ้านช่องให้เรียบร้อย เก็บไว้ถูกที่ถูกทาง หยิบง่ายใช้คล่อง ดูงามตา หมั่นเช็ดหมั่นถูอยู่เสมอ

(๓) เรือนครอบครัว คืออยู่ร่วมบ้านร่วมเรือนจัดแบ่งกันตามที่เห็นสมควรมิให้เดือดร้อน

น้ำสี่ ได้แก่

(๑) น้ำใจ คือ มีไว้ใช้ดื่มเป็นประจำไม่ขาดแคลน

(๒) น้ำคำ คือต้องฉ่ำหวานเป็นไปด้วยคำไพเราะอ่อนหวาน ฟังแล้วรื่นหู แยกไปใครมาต้อนรับด้วยอารมณ์ชื่นบาน เป็นการสมานมิตรไมตรี

(๓) น้ำแรง คือร่วมกันทำกิจให้สำเร็จไม่คิดเหน็ดเหนื่อยท้อแท้ ทำงานให้มีผลของงานปรากฏออกมา

^{๓๒} ทวี บุญยเกตุ, การครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร: เพ็ญอักษร, ๒๕๑๖), หน้า ๘๘.

(๔) น้ำใจ คือเต็มใจกระทำทุกประการ มีแต่ความเมตตาจริงใจแล้วแสดงออกมาทางกายกรรมและวจีกรรม ใครเห็นก็นำรักนำชื่นใจ ^{๓๓}

๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี คำว่า “สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี” ในที่นี้หมายถึง การสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือญาติของสามีเป็นอย่างดีเปรียบเสมือนญาติของตนเองเช่น มารดาบิดา พี่หรือน้องของสามี เป็นต้น การสงเคราะห์ให้การดูแลเอาใจใส่ต่อญาติของสามีเป็นเรื่องสำคัญและพิเศษสุดต่อชีวิตการครองเรือนเป็นอย่างมากเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การให้อุปการะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติพี่น้องของสามีนี้ ถือว่าเป็นของสำคัญมาก ทั้งจะเป็นทางประกันความแตกร้างและการนอกใจของสามีได้เป็นอย่างดีอีกด้วย คือ ถ้าเราทำตัวให้เป็นที่รักใคร่แก่ญาติพี่น้องของเขาแล้ว ญาติพี่น้องของเขาเองนั้นแหละจะเป็นหูเป็นตา เป็นปากเป็นเสียงให้เรา เขาจะพยายามพูดจาตัดทานออก รับแทนตัวเรา ในเมื่อสามีคิดนอกใจ หรือในเมื่อเกิดการระหองระแหงขึ้น ซึ่งเท่ากับทำให้ญาติของสามีมาเป็นญาติของเรา แล้วเราก็จะเป็นสุขใจ ^{๓๔}

๓) ไม่ประพฤตินอกใจ ในการใช้ชีวิตครองเรือนนั้นการประพฤตินอกใจของภรรยา ถือได้ว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่งภายในครอบครัวที่นำมาซึ่งความขัดแย้ง ความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของสตรีคือทุกข์เพราะสามีนอกใจฉันใด ความเสียหายของบุรุษที่ให้อภัยกันได้ยากคือความเสียหายเพราะภรณยานอกใจฉันนั้น ^{๓๕} จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่า “ความเสียหายของบุรุษที่ให้อภัยกันได้ยากคือความเสียหายเพราะภรณยานอกใจ” ข้อความได้ชี้ชัดถึงความรู้สึกเล็ก ๆ ของสามีอย่างให้อภัยกันได้ยาก

๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ การรักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้ก็เป็นวิธีแก้ปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ เพราะการรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ในที่นี้หมายถึง การจัดวางรากฐานทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวให้เพียงพอหรือเหลือกินเหลือใช้ต่อการใช้จ่ายภายในครอบครัวซึ่งเป็นหลักประพฤติกปฏิบัติของแม่บ้านพึงปฏิบัติเพื่อความอยู่ดีมีสุขภายในครอบครัว

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งปวง แม่บ้านที่มีความขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งปวงจัดได้ว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของแม่บ้านที่สามารถทำให้สามีรู้สึกประทับใจ ภาคภูมิใจ

^{๓๓} กอบบุญ บุญเข้ม, จริยศาสตร์เพื่อการครองคู่ที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, มปป.), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๓๔} ทวี บุญยเกตุ, การครองเรือน, หน้า ๑๙๙.

^{๓๕} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชขุนทด), “การศึกษาวเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๕๐.

สรุปได้ว่า หลักโอวาทว่าด้วย **พืงนั่งให้เป็นสุข พืงนอนให้เป็นสุข และพืงบริโภคน้ำให้เป็นสุข** ในยุคปัจจุบันมีแนวทางปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ทั้ง นี้เราไม่สามารถที่จะตีความตามตัวอักษรได้ เพราะคำว่านั่ง นอน และบริโภคน้ำให้เป็นสุขนั้น มิใช่ความประมาทหรือความสนุกสนาน แต่เป็นหลักปฏิบัติตามแนวทางแห่งทศ ๖ ซึ่งลูกสะใภ้จะต้องเกี่ยวข้อในฐานที่เป็นบุตรของพ่อผู้แม่ผู้ เป็นลูกสะใภ้ เป็นภรรยาของสามี และเป็นมารดาของลูก เป็นต้น หลักแนวคิดการนอน การนั่ง การบริโภคน้ำให้เป็นสุขนี้ ได้ที่สะท้อนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบภายในครอบครัวระหว่าง บิดามารดา บุตร ภรรยา และสามี ที่จะต้องปฏิบัติกัน เพราะหลักประเพณีปฏิบัติข้อนี้เป็นฐานรองรับหลักประเพณีปฏิบัติของภรรยาที่มีต่อสามีหรือคนภายในครอบครัว เป็นฐานรองรับความเป็นแม่บ้านที่มีคุณธรรมคือคุณเครื่องความสำเร็จ เช่น ฉันทะ มีความยินดีพึงพอใจในความเป็นแม่บ้านแม่เรือน ยินดีปฏิบัติคนข้างเคียงของสามีด้วยความเต็มใจและพึงพอใจแต่สามีของตนเองและคนอื่นภายในบ้าน มีความขยันหมั่นเพียรทั้งกิจการน้อยใหญ่ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ตลอดถึงปฏิบัติด้วยความตั้งใจที่เรียกว่า จิตตะ ดังนั้นเมื่อครอบครัวของคุณแล้วประการสุดท้ายก่อให้เกิดสติปัญญาความละเอียดรอบคอบดังกล่าวมาทั้งหมดนี้เองจึงทำให้ครอบครัวสงบสุขปราศจากความขัดแย้งภายในครอบครัว

๔.๕ แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

หลักโอวาทที่ว่าด้วย **พืงบ้ำเรอไฟ พืงนอบน้อมเทวดาภายใน** หมายถึง ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผู้ แม่ผู้เป็นผู้มีพระคุณ ต้องให้ความเคารพบูชาบำรุงเลี้ยงดู และส่วนสามีเป็นเหมือนดวงไฟและพญานาคที่จะต้องยำเกรงหรือให้เกียรติ ในมุมมองนี้เป็นการศึกษาตามตัวอักษร แต่ในภาคปฏิบัติในยุคสมัยปัจจุบัน คือ ภาวะที่ลูกสะใภ้มีความเคารพรักในสามีและพ่อผู้แม่ผู้ ในขณะเดียวกันก็เป็นภาวะที่สามีและพ่อผู้แม่ผู้จะต้องให้ความรักความเอ็นดูต่อภรรยาและลูกสะใภ้ด้วยเช่นเดียวกัน

โดยรวม ได้แก่ ภาวะความสำนึกที่ต้องกระทำต่อกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ สามี พ่อผู้แม่ผู้เป็นเหมือนเทวดาที่จะต้องให้ความนอบน้อม ลูกสะใภ้จะต้องให้ความรักสามีด้วยกายและใจ มีความเคารพและรักสามี พ่อผู้แม่ผู้เหมือนเทวดา แต่ในยุคสมัยปัจจุบัน กระแสแนวคิดความเสมอภาคเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ ดังนั้น สถานะของภรรยา หรือลูกสะใภ้ ก็ต้องมีสถานะเป็นเหมือนเทวดาที่สามี พ่อผู้แม่ผู้จะต้องให้ความใส่ใจเอ็นดู ชื่นชม อีกทั้ง สามี พ่อผู้แม่ผู้จะต้องให้ความรักทั้งทางกายและทางใจ คือ กระทำต่อกันด้วยความเคารพและรักซึ่งกันและกันดุจเหมือนเทวดา หลักการบ้ำเรอไฟ การนอบน้อมเทวดาภายในเหล่านี้เป็นแนวคิดที่การสะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวภรรยา สามี ต่อตา แม่ยาย กล่าวคือ ครอบครัวสันติสุขจะต้องมีตนที่ประพฤติอยู่ในธรรม กล่าวคือ ทั้งภรรยา สามี พ่อผู้แม่ผู้จะต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นต้น

แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม	
โอวาทข้อที่ ๙ พึ่งบำเรอไฟ	หลักพรหมวิหาร ๔
โอวาทข้อที่ ๑๐ พึ่งนอนน้อมเทวดาภายใน	หลักฆราวาสธรรม ๔
	หลักสังคหวัตถุ ๔

ตารางภาพที่ ๔.๔ ภาพแสดงครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

๔.๕.๑ แนวคิดด้านคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมเป็นคุณลักษณะของคนดี เป็นลักษณะของการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเป็นความสำคัญที่เกิดร่วมกันในครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและลูก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “มารดาบิดาท่านกล่าวว่าเป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรอนุเคราะห์ประชาคือบุตร^{๓๖}” ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมนี้ ภรรยาต้องตั้งเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาเมโนกรรม เป็นต้น ต่อสมาชิกในครอบครัวทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจการภายในครอบครัวด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือ ใช้เหตุผลในการเจรจากันโดยใช้ปัญญา ไม่แสดงอาการโกรธกริ้ว ไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ทะเลาะโจมตีต่อกัน พูดด้วยหวังดีต่อกัน และมุ่งประโยชน์ของครอบครัวเป็นสำคัญ และตั้งจิตปรารถนาคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน แสดงความรักและไมตรีอย่างจริงใจโดยไม่มีอุปายซ่อนเร้น โดยมีจุดร่วมพื้นฐานที่ทำให้รักกันและอยู่ร่วมกันได้ มีจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล ถือว่าสมาชิกในครอบครัวมีความเท่าเทียมกันในฐานะเป็นมนุษย์ ลักษณะการกระทำทั้งหมดกระทำเสมอต้นเสมอปลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ให้ความสำคัญแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควรแก่ฐานะ ไม่ควรให้ความแตกต่างเรื่องเพศ อายุ ฐานะ มาเป็นเครื่องกำหนดให้บุคคลหนึ่งเหนือกว่าบุคคลหนึ่งไม่ว่าจะด้วยสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น เมื่อว่าด้วยคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องปฏิบัติพ่อผู้ แม่ผู้ และสามีนั้นมากมายหลายข้อ ในที่นี้ผู้วิจัยขอเลือกตัวอย่างหลักธรรมที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับภรรยาอธิบาย คือ ครอบครัวสันติสุขจะต้องมีตนที่ประพฤติอยู่ในธรรม กล่าวคือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น

^{๓๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๑๖-๓๑๗, วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑๒๔.

๔.๕.๒ แนวทางปฏิบัติครอบครัวสันติสุขตามคุณธรรมและจริยธรรมหลักพรหม

วิหาร ๔

คำว่า “พรหมวิหาร” หมายถึง “ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้ที่มีจิตใจหนักแน่นมั่นคงในอารมณ์ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครอง ในการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ครอบครัวและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสันติสุข”^{๓๗} อบอุ่น ปลอดภัย มั่นคง เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) เมตตา คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคืออโหสะในหมู่มสัตว์”^{๓๘} การเจริญเมตตาพรหมวิหารจึงเป็นวิธีการสร้างสันติสุขในครอบครัวทางด้านจิตใจเพราะเมื่อสามิภรรยา หรือมารดาบิดามีเมตตา กัน ย่อมนำมาซึ่งความรัก อีกอย่างหนึ่งบุคคลเมื่อสามารถปฏิบัติหลักธรรมเมตตาพรหมวิหารได้จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความประพลิตที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลลดเปลื้องความอาฆาตและมีความสงบแห่งความพยายาบาทเป็นสมบัติมีอันได้เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของสัตว์ทั้งหลายเป็นบรรทัดฐาน^{๓๙} อานิสส์ของคุณธรรมความมีเมตตา นี้เองสามารถยุติหรือแก้ปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นภายในครอบครัวมิให้เกิดขึ้นและรุกรามบานปลายต่อไปได้ นอกจากนี้การเจริญเมตตาพรหมวิหารยังทำให้บุคคลนั้น ๆ ถึงพร้อมด้วยความอดทน อดกลั้น

(๒) กรุณา ความสงสาร กิริยาที่สงสารภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย ความสะท้อนใจ ระลึกไปในสัตว์ทั้งหลายผู้ประสบทุกข์ ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์อื่นให้หมดไป”^{๔๐} เมื่อเกิดความสงสารเป็นเหตุนำมาซึ่งเป็นการเสียสละหรือที่เรียกว่า จาคะซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ครองเรือน คือ การจาคะความตระหนี่ถี่เหนียวแล้วให้การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือ เมื่อปฏิบัติได้ดังนั้นก็สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่จะเกิดขึ้นภายในครอบครัวได้ เพราะมีสภาพจิตที่ไม่สามารถอดกลั้นนิ่งดูตายต่อทุกข์และความเดือดร้อนของผู้อื่นผลที่จะปรากฏก็คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

(๓) มุทิตา ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตาเจโตวิมุตติ นี้ชื่อว่ามุทิตา^{๔๑} ไม่อิจฉาริษยา ดังนั้นหลักธรรมข้อนี้จึงมีสำคัญเป็นอย่างมากทีเดียวที่ช่วยให้เกิดสันติสุขในครอบครัว เพราะเป็นการแสดงความยินดีเมื่อรู้ว่าผู้อื่นกำลังจะได้ดี หรือประสบกับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

^{๓๗} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวชนทต), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

^{๓๘} ชุ.ม. (บาลี) ๒๙/๒๐๒/๔๑๕, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

^{๓๙} ชุ.อิต.อ. ๔๕/๑๔๖.

^{๔๐} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๕๖๗.

^{๔๑} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๖๖๓-๖๖๙/๓๓๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๖๓,๖๖๙/๔๓๐,๔๓๑.

๔) อุเบกขา ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย เมื่อพ้นภาวะวิสัยที่จะแก้ไขอะไรได้ คือ ปลดปล่อยให้เป็นไปตามธรรมหรือธรรมะได้ทำหน้าที่

หลักฆราวาสธรรม ๔^{๕๒}

หลักฆราวาสธรรม ก็คือ การประพฤติตนอยู่ในธรรมของผู้ครองเรือนหรือเรียกอีกอย่างว่า “หลักการครองเรือน” สำหรับหลักการครองเรือนนี้ตามหลักพุทธศาสนาถือได้ว่า “เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก เพราะหากคนสองคนที่มาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีหลักยึดอันเป็นแนวปฏิบัติเพื่อชีวิตสมรสที่สมบูรณ์แล้ว ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การวางหลักนี้ไว้จึงเป็นเครื่องสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาที่จะจัดระบบชีวิตครอบครัวให้ยั่งยืน”^{๕๓} ดังนั้นวิธีการสร้างครอบครัวสันติสุขในครอบครัวด้วยการประพฤติธรรมของผู้ครองเรือนจึงเรื่องที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นการใช้ชีวิตที่จะต้องใช้ศิลปะในการครองรักครองเรือนร่วมกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) **สัจจะ** คำว่า “สัจจะ” คือ ความสัตย์ซื่อจริงใจต่อกันของสมาชิกภายในครอบครัวโดยเฉพาะสามีภรรยาแล้วนับว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการครองรักครองเรือนอย่างมีชั้นเชิงศิลปะในการใช้ชีวิตเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ หรือไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพราะช่วยทำให้เกิดความรักความอบอุ่นความปลอดภัยเมื่ออยู่ใกล้ชิดกัน หรือเมื่ออยู่ห่างไกลกันก็จะบังเกิดให้ระลึกถึงกันโดยปราศจากความละวางสงสัยว่า ความสัตย์ซื่อจริงใจต่อกันและกันนั้นพื้นฐานสำคัญก็คือ จิตใจที่วางไว้ในหนทางอันชอบด้วยหลักการและเหตุผลด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมคือความมีเมตตาเป็นหลักจึงจะเป็นเหตุทำให้การแสดงออกทางกายและวาจาเป็นที่น่าเชื่อถือ นำมาซึ่งความสัตย์ซื่อต่อตนเองและครอบครัวต่อไป ดังนั้น ความมีสัจจะจึงเป็นประเด็นแรกที่สำคัญมากที่สุดในการครองรักครองเรือน

(๒) **ทมะ** ทุกคนในครอบครัวต่างก็ยึดมั่นในคุณธรรม คือความมีสัจจะ สัตย์ซื่อจริงใจต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยมีพื้นฐานทางด้านจิตใจคือความมีเมตตาซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมคือความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปกรรมซึ่งเป็นธรรมที่เป็นเหตุใกล้ของศีล ๕ ประเด็นต่อไปที่จะต้องกล่าวถึงก็คือ “ทมะ” แปลว่า การรู้จักข่มใจ ข่มอารมณ์ให้นิ่งด้วยการไม่แสดงอาการวู่วามเมื่อต้องประสบกับอารมณ์อันเป็นอนิฏฐารมณ์ และการรู้จักการปรับตัวเข้าหากัน อีกทั้งสมาชิกในครอบครัวจะเป็นพ่อผู้ แม่ผู้ หรือญาติพี่น้องของสามีหรือภรรยาที่ตามที่อยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับเรานั้น ต่างก็มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ไม่เหมือนกัน คติ ค่านิยมความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมก็แตกต่างกัน

(๓) **ขันติ** “ความอดทน” การใช้ชีวิตครองเรือนไม่ใช่ว่าจะต้องหล่อเลี้ยงกันด้วยความจริงใจและความอดกลั้นซึ่งมีให้ต่อกันและกันเท่านั้น แต่ยังคงต้องหล่อเลี้ยง

^{๕๒} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๐/๕๔๕.

^{๕๓} ภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคูในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๗-๕๘.

ประคับประคองครอบครัวในเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่ดี กินดี สุขภาพดีของสมาชิกทุกคนภายในครอบครัวอีกด้วย เพราะฉะนั้น การประกอบอาชีพหรือการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการครองเรือนและเมื่อเป็นเช่นนี้ คุณธรรมเรื่องความอดทนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

(๔) **จาคะ** คำว่า “จาคะ” ในทัศนะพระพุทธศาสนา หมายถึง การเป็นผู้ที่มีน้ำใจอันแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อ การรู้จักเสียสละถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะผู้ที่มีน้ำใจเสียสละมีน้ำใจยอมเป็นที่รักที่ชอบใจของบุคคลทั่วไปทั้งใกล้ตัวและไกลตัว^{๔๔} ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะคือ (๑) การเสียสละวัตถุสิ่งของ (๒) การเสียสละทางด้านอารมณ์ (จิตใจ) ซึ่งการเสียสละดังกล่าวมานี้จัดว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อศิลปะการครองเรือนครองรักให้สงบราบรื่นและมีความสุข ปราศจากความรุนแรงใด ๆ เกิดขึ้น หลักธรรมเรื่อง “จาคะ” จึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยทำให้องค์ธรรมข้อต้น ๆ มีสัจจะทมะ ชันติ มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นอันแสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นของการใช้ชีวิตคู่คือ “การครองเรือน” มากยิ่งขึ้น

สังคหัตถุ ๔

สำหรับหลักธรรมเรื่อง “สังคหัตถุ”^{๔๕} เป็นหลักธรรมที่สำคัญในแง่ของการเชื่อมความรักความผูกพัน หรือการผูกมิตรไมตรีต่อกันอย่างมีรู้คล้ายระหว่างกันในครอบครัว กล่าวคือ ระหว่างสามีกับภรรยา มารดาบิดากับบุตรธิดา เพราะหลักธรรมข้อนี้จะเป็นหลักปรกการที่ช่วยสร้างสันติสุขในครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้

(๑) **ทาน** แปลตามศัพท์ว่า “การให้” หมายความว่า ความเอื้อเฟื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

(๒) **ปิยวาจา** วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี คำพูดที่จะเป็นสัจจะมีความสัตย์ซื่อจริงใจในคำพูดได้นั้นจะต้องประกอบด้วยปิยวาจา คือ ต้องเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน พูดแล้วก่อประโยชน์ พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี พูดด้วยจิตเมตตา และที่สำคัญพูดต้องถูกกาลเทศะคือถูกเวลาและสถานที่^{๔๖}

(๓) **อถจกริยา** การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม จัดได้ว่าเป็นการแสดงถึง

^{๔๔} ภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๖๒.

^{๔๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๑๑/๑๓๒-๑๓๓, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๑๑/๑๗๑.

^{๔๖} กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีการครองเรือนเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ๑๘๐.

ความเป็นผู้ไม่ทิ้งดูตายต่อครอบครัว ด้วยการเอาตัวรอดหรือแสวงหาความสุขสบายแต่เพียงผู้เดียวโดยการนึกคิดคำนึงถึงความทุกข์ยากลำบากของครอบครัว คือการสละเรี่ยวแรงและสติปัญญาเพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัว การชวนชวายเป็นกิจที่ชอบด้วยการเสียสละกำลังและสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือ ก็คือ “ความกรุณา” นั้นเอง เพราะเป็นการแสดงถึงความห่วงใยในความทุกข์สุขของครอบครัว ด้วยจิตปรารถนาให้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันนั้นพ้นจากความทุกข์ยากลำบาก

(๔) **สมานัตตตา** ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี เป็นการประพฤติประโยชน์ที่ต้องแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำให้สอดคล้องไปด้วยกัน ดังกล่าวมานี้จะต้องกำกับกาย วาจาและใจด้วยหลักความเป็นผู้มีตนเสมออย่างสม่ำเสมอ วัตถุประสงค์การบำเพ็ญนั้นก็คือ การผูกมิตร และเป็นการช่วยเหลือเพื่อให้ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งขึ้น

สรุปได้ว่า หลักโอวาทที่ว่าด้วย **พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน** หมายถึง หลักโอวาทสะท้อนการเคารพและการเลื่อมใสศรัทธาพ่อแม่ผู้ปกครอง และให้เกียรติหรือยำเกรงสามีดุจเทวดา ซึ่งเป็นคุณลักษณะสะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวภรรยา กล่าวคือ ครอบครัวสันติสุขจะต้องมีตนที่ประพฤติอยู่ในธรรม การวางหรือปรับความคิดความเชื่อให้ตรงธรรม มีการปฏิบัติต่อกันในครอบครัวเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความปรองดอง สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องมีความเชื่อมั่นยึดมั่นในหลักการ อุดมการณ์ และอุดมคติที่สร้างร่วมกันโดยมีความเห็นที่เสมอกันมีการยอมรับในหลักการเดียวกัน โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักธรรมาสารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔

๔.๖ อิทธิพลของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ประการเพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

๑. ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวมีหลายสาเหตุไม่ว่าจะเป็นการนิทาว่าร้าย การด่าว่า หรือทำร้ายกัน โดยรวมก็คือ การทำความชั่วนั่นเอง ตลอดถึงการไม่ทำหน้าที่ของตนในครอบครัว จากสภาพความขัดแย้งจำเป็นจะต้องมีหลักยึดหรือมีแนวทางปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อไม่ให้ชีวิตตกหล่นไปสู่ความชั่ว กล่าวคือ ต้องมีการปรับท่าทีที่ถูกต้องต่อการประพฤติปฏิบัติต่อกันภายในครอบครัว โดยการเริ่มต้นจากการแก้ปัญหาจากพฤติกรรม คือ การประพฤติตามหลักศีลธรรม และเบญจธรรม การรู้จักรักษาหรือบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทอง และการทำหน้าที่ของตนในครอบครัว เป็นต้น โดยรวมหลักการดังกล่าว คือ หลักโอวาท ๑๐ ประการของธรรมาสารธรรม ซึ่งถือเป็นหนึ่งในธรรมที่มีมาแต่ก่อนเก่า เพราะมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรม คือ ศีล ๕ มีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งที่ไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย เว้นจากการประพฤตินอกใจในยาม เว้นจากการกล่าวคำเท็จ และเว้นจากการดื่มสุรา

และเมรัย การมีศีลมีธรรมจึงเป็นเครื่องป้องกันไฟคือความทะเลาะเบาะแว้งกันหรือขัดแย้งกันในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

๒. ช่วยสร้างความรักที่ยั่งยืน

นอกจากนี้หลักเบญจศีลแล้ว ยังมีหลักเบญจธรรมเพิ่มเติมอีก ซึ่งได้สะท้อนความเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยนโอบอ้อมอารีไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นบรรทัดฐานของชีวิตแล้วก็จะทำให้บุคคลเป็นผู้ปราศจากเวรและภัยนานานัปการ จิตก็จะตั้งอยู่ในความเมตตาซึ่งจัดเป็นความรักอีกชนิดที่เรียกว่า “ความรักแบบสากล” แต่มีข้อแม้ว่าเมื่อมีจิตใจตั้งอยู่บนฐานของความเมตตาเป็นที่ตั้งจำเป็นที่จะต้องมืองค์ธรรมอื่น เช่น กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ผู้เจริญเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา นี้จัดเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงตน นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ เช่น ฆราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น หลักโอวาท ๑๐ ซึ่งมีนัยยะแห่งธรรมซ่อนอยู่นี้เป็นหลักธรรมที่ดีสำหรับครอบครัว โดยเฉพาะสามี ภรรยา และบุตรหรือสมาชิกทุกคนในครอบครัวถือได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะช่วยทำให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น ความปรองดอง ความมั่นคงในครอบครัว ทั้งยังเป็นหลักประกันว่าจะไม่ทำให้เกิดการขัดแย้งกันในครอบครัว

๓. เป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล

หลักโอวาท ๑๐ ประการ คือ เป็นการเน้นป้องกันความขัดแย้งและสร้างความรัก ความสามัคคีด้วยการกระทำ การกระทำ ก็คือ กรรม เชื่อในผลการกระทำ กฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำของบุคคลในครอบครัว ซึ่งให้ผล ยุติธรรมไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวคือ ทำเหตุดีผลก็คือความดี ทำเหตุชั่วผลก็คือความชั่ว ซึ่งเป็นเครื่องที่แสดงให้เห็นถึงวิบากกรรมอย่างลงตัว ดังข้อความที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำดีย่อมได้ผลดี ทำชั่วย่อมได้ผลชั่ว”^{๔๗} การกระทำของคนในครอบครัวเป็นตัวชี้วัดกรรมและผลของกรรม ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงหลักปฏิบัติของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว หน้าที่และบทบาทของตนเองตามสถานภาพที่เป็นอยู่ให้เหมาะสม เช่น ครอบครัวต้องมีความรับผิดชอบอย่างไร บทบาทและหน้าที่ของบิดามารดา บทบาทและหน้าที่ของบุตรอย่างไร ดังพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงความเสมอภาคของมนุษย์โดยสรุปว่าอยู่ที่ความดีความชั่วของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดหรือทรัพย์สินสมบัติแต่ขึ้นอยู่กับกรกระทำ บุคคลผู้มีความรู้ดีและมีความประพฤติดีเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์

จากแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ประการ ที่เป็นปริศนาธรรมนั้น เมื่อวิเคราะห์ขยายความแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นแนวทางป้องกันความขัดแย้งในครอบครัว และยังเป็นเครื่องรักษา

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๓๓๓.

ครอบครัวให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ เกิดความรัก ความสามัคคีซึ่งกันและกัน ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงและสร้างสันติสุขต่อสังคมภายนอกได้อีกด้วย

๔.๗. สรุปการวิเคราะห์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

หลักโอวาท ๑๐ ประการนั้นกล่าวถึงไฟ ซึ่งแสดงถึงภาวะความเดือดร้อน ไม่สงบหรือความวุ่นวาย เกิดภาวะปัญหาทางครอบครัว โอวาทคำสอนของธรรมาจารย์จึงเป็นนัยยะของการสอนสั่งให้ระวังความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว หลักโอวาทนั้นมี ๑๐ ประการ ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ พึงนั่งให้เป็นสุข พึงนอนให้เป็นสุข พึงบริโภคให้เป็นสุข พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน ผู้วิจัยพบว่าโอวาททั้ง ๑๐ ประการนี้ เมื่อจัดหมวดหมู่หรือแยกประเด็นแล้วได้พบธรรมะที่ซ่อนอยู่ ซึ่งเป็นชุดปฏิบัติ กล่าวคือ **แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม** ที่ว่าด้วยไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม, **แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง** ที่ว่าด้วย ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ ได้แก่ ทิฐิธัมมิกัตสังวัตตนิกัธรรม ๔ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ โภควิภาค ๔ และพลีกรรม ๕, **แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ** ที่ว่าด้วย พึงนั่งให้เป็นสุข พึงนอนให้เป็นสุข และพึงบริโภคให้เป็นสุข ได้แก่ หลักทศ ๖ ในทางพระพุทธศาสนา, **แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม** ที่ว่าด้วย พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ และหลักสังคหัตถ์ ๔

หลักโอวาททั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นปริศนาแห่งหลักธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับภรรยาหรือคนภายในครอบครัว หลักโอวาทสะท้อนการเคารพและการเลี้ยงดูบูชาพ่อแม่ผู้และให้เกียรติหรือยำเกรงสามี ซึ่งเป็นคุณลักษณะสะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวภรรยา เป็นต้น ดังนั้น หลักโอวาท ๑๐ ประการที่ครอบครัวประพฤติปฏิบัติก็จะทำให้ครอบครัวเกิดความรัก ความสามัคคี ความปรองดอง หรือเกิดสันติสุขภายในครอบครัวได้อย่างแท้จริง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” ผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาแนวคิดการสร้างครอบครัวสันติสุข โดยอาศัยกรอบแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ประการของธรรมาจารย์มาเป็นทิศทางหรือกรอบในการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงวางวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ ๓ ประเด็น คือ

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโอวาท ๑๐ ของ ธรรมาจารย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน ทะเลาะกัน แยกแยกกัน ถือว่าเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความเจริญรุ่งเรืองและสันติภาพของมวลมนุษยชาติ หากมนุษย์ทุกครอบครัวทุกสังคมในโลกปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนและครอบครัว มนุษย์ควรที่จะแสวงหาแนวทางหรือช่องทางเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง พร้อมทั้งช่วยกันเสนอแนวคิดหรือทางออกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ต้องรู้จักสามัคคีกันภายในครอบครัว แล้วแผ่ขยายออกไปสู่สังคมโดยมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันจึงจะสามารถเข้าถึงความเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยสันติสุขได้อย่างแท้จริง

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง ความไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน เป็นภาวะความไม่ลงรอยกัน ไม่เข้าใจกัน มีความผูกโกรธ ไม่พอใจกัน มีความต้านทานไม่ทำตาม มีลักษณะของการฝ่าฝืน มีแนวคิดการกระทำที่ตรงข้ามกัน ไม่พร้อมเพรียงกัน ไม่สามัคคีกัน เป็นความขัดแย้งอันนำไปสู่ความเสื่อมมิใช่ นำไปสู่ความเจริญ เมื่อหันมามองในบริบทของครอบครัวเราจะพบว่ามีความขัดแย้งปรากฏไม่ต่างไปจากความขัดแย้งในสังคมนอกข้าง ดังจะเห็นได้ว่านักวิชาการได้สรุปมูลเหตุของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่ทำให้ชีวิตคู่สมรสไม่ราบรื่นนั้นมีอยู่ ๖ ประการ คือ ๑) การไม่มีบุตร ๒) การใช้ชีวิตในสังคมและการพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันน้อยเกินไป ๓) สามีหรือภรรยาขี้บ่นและจู้จี้ ๔) ญาติผู้ใหญ่หรือพี่น้องเป็นต้นเหตุ ๕) การหึงหวงกันอย่างไร้เหตุผล ๖) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้กำลัง

มูลเหตุของความขัดแย้ง

ในทางพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นมูลเหตุปลีกย่อยทั่วไปมาจากการหมกหมุ่นอยู่ในอบายมุข คือ การเสพสุรา ยาเสพติด การเที่ยวกลางคืน การติดสิ่งบันเทิงเรีงรมย์ ชอบเที่ยวดูการละเล่น การเล่นเกมพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร การเกียจคร้านในการทำงาน ส่วนมูลเหตุที่หนักขึ้นมาหน่อยนั้นมีมูลเหตุ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ๒) มีความลบลู่ มีความตีเสมอ ๓) มีความริษยา มีความตระหนี่ ๔) เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา ๕) เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด ๖) เป็นผู้ยึดมั่นในความเห็นของตน

ในทางวิชาการทั่วไปมองว่าสภาพปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวเกิดจากการไม่ลงรอยกันระหว่างสามีภรรยาหรือชีวิตครอบครัว ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้นแบ่งไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) การขัดแย้งกันโดยส่วนตัว ๒) การขัดแย้งกันในด้านสังคม โดยรวมแล้วความขัดแย้งโดยพื้นฐานแล้วมาจากแรงผลักดัน แรงผลักดันหรือแรงจูงใจ ได้แก่ สภาวะหรือกระบวนการที่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ถูกกระตุ้น ทำให้มีแรงขับเคลื่อนความต้องการโดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สะสมมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ทั้งที่เป็นกุศล กลาง ๆ และอกุศล ในมุมมองของพระพุทธศาสนา แรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์ยอมที่จะขัดแย้งกับคนในครอบครัว มีสาเหตุของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกิดจากปัจจัยภายในคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นแรงกระตุ้น กล่าวคือ

๑) **โลภะ** คือ ความอยากได้ ความอยากมี ความอยากเป็น ต้องการครอบครองสิ่งต่างๆ มีความต้องการเป็นเจ้าของ ความต้องการอยากเสพสิ่งเหล่านั้น นำไปสู่การแสวงหาด้วยกลวิธีการต่างๆ แม้เป็นวิธีที่ไม่ถูกต้องตามครรลองธรรมหรือกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการนั้น

๒) **โทสะ** คือ อารมณ์ที่ขุ่นมัว ความขุ่นเคืองใจ ความโกรธเคืองและพยาบาทที่ขาดความเหมาะสม การทนรับสภาพในบางสิ่งบางอย่างไม่ได้ การแสวงหาหนทางผิดกฎหมาย การล้างแค้น การมุ่งร้ายที่จะทำสิ่งต่างๆแก่บุคคลที่ตนไม่ชอบ

๓) **โมหะ** คือ ความหลง ไม่รู้จริง ความคิดเห็นที่ผิดจากการไม่ใช้ปัญญาพิจารณา ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควร อะไรไม่ควร

สภาพปัญหาของความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดมาจากความขัดแย้งในลักษณะของความก้าวร้าว อันเป็นความไม่ตรงกันในเรื่องของความเห็น ความคิด ความเข้าใจในระดับที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้จนเกิดการประทุษร้ายขัดแย้งในระดับน้อยด้วยการตบตี ทะเลาะวิวาทกัน ไปจนถึงระดับมากขึ้นจนถึงขั้นบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต อีกทั้งความขัดแย้งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งแปลกแยกในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

วิธีแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัว

วิธีแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวทางด้านร่างกายและจิตใจในที่นี้ หมายถึง วิธีแก้ปัญหาคืออันเกิดขึ้น ทางกาย ทางวาจา และทางด้านจิตใจ ในบริบทของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีความรัก ความอบอุ่น ปลอดภัย ไว้วางใจกันได้โดยปราศจากการระแวงสงสัยในความประพฤติซึ่งกันและกัน จัดเป็นการแก้ปัญหาทางด้านควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้อยู่ในภาวะที่เป็นปกติ และการฝึกฝนอบรมภาวะจิตใจให้ยอมรับกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นต่อชีวิตเพื่อจะได้มีสติปัญญารู้เท่าทันกับปัญหา ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกันในแต่ละครอบครัวย่อมจะต้องมีปัญหาเกิดขึ้นมาบ้าง น้อยบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาศีลเป็นรากฐานสำคัญ ที่จะต้องมีการฝึกฝนอบรมกาย วาจา และพัฒนาจิตใจของตนเองให้รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก้และให้รู้จักการให้อภัยด้วยการเจริญเมตตาธรรม และการฝึกฝนพัฒนาจิตตนเองด้วยวิธีคิดแบบพุทธธรรมนับได้ว่ามีความสำคัญต่อการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวโดยรวมก็คือ การมีความรักอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม การรื้อถอนและสลایความยึดมั่นถือมั่น การประพฤติตนอยู่ในศีล การศึกษาศีล ๕ หรือการปฏิบัติตามแนวศีล ๕ หมายถึง เจตนางดเว้นจากการบาป ๕ ประการ ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัว เพื่อควบคุมความขัดแย้งทางกายและวาจาจัดเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นต้นทางด้านจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในครอบครัวอยู่อย่างปกติสุขไม่ความแตกแยกจัดเป็นความประพฤติที่แสดงถึงการให้ความปลอดภัยต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะเป็นความประพฤติที่แสดงด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมและกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น การศึกษาศีล ๕ นี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นจากสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นเบื้องต้น นอกจากนี้ยังต้องดำรงตนอยู่ในธรรม กล่าวคือ พรหมวิหาร ๓ หรือศีลธรรม สังคหวัตถุ ๓ เป็นต้น

การศึกษาปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว พบเป็นความขัดแย้งทางกาย ทางวาจา และทางใจที่มีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างใกล้ชิด โดยเริ่มจากน้อยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางใจ ไปกระตุ้นให้เกิดการประทุษร้ายทางวาจาและทางกายตามมา เป็นภาวะของการขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ขาดความเข้าใจเรื่องของการรักษาความเป็นปกติหรือที่เรียกว่า “ศีล” และ “ธรรม” ในการครองชีวิตร่วมกัน เป็นการปล่อยชีวิตครอบครัวตามยถากรรมไม่ได้มีหลักการใด ๆ เป็นเครื่องนำทาง ดังนั้น ทางแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัว จึงต้องหันกลับมาหาศีล หรือธรรมะในทางพระพุทธศาสนา และนี่จะเป็นทางออกของปัญหาและเป็นช่องทางการสร้างครอบครัวสันติสุขที่ยั่งยืนและถาวร

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยพบว่า

แนวคิดหลักสำหรับการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามหลักโอวาท ๑๐ ของธรรมาจารย์ที่กล่าวไว้เป็นปริศนาธรรมแก่นางวิสาขาเพื่อนำไปเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการครองเรือนก่อนที่นางวิสาขาจะไปสู่ตระกูลของสามี ธรรมาจารย์ได้อบรมมารยาทสมบัติของตระกูลสตรีผู้ไปสู่ตระกูลของสามี โดยให้โอวาท ๑๐ ประการ เป็นแนวทางปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นภาระหรือหน้าที่ที่ต้องทำด้วยความใส่ใจ เพื่อความสงบสุขภายในบ้าน ทั้งยังจัดว่าเป็นเครื่องมือเพื่อการป้องกันความขัดแย้งได้ด้วย ซึ่งมีข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้ ๑. ไฟในอย่านำออก ๒. ไฟนอกอย่านำเข้า ๓. ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ๔. ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ ๕. ควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ ๖. ฟังนั้ให้เป็นผู้สุข ๗. ฟังนอนให้เป็นผู้สุข ๘. ฟังบริโภคให้เป็นผู้สุข ๙. ฟังบำเรอไฟ ๑๐. ฟังนอนน้อมเทวดาภายใน

คุณค่าและความสำคัญของหลักโอวาท ๑๐ ประการ

คุณค่าและความสำคัญของหลักโอวาท ๑๐ ประการนี้ จะเห็นได้จากมิตินี้ที่เรามองว่าหลักการทั้ง ๑๐ มีคุณและโทษดุจไฟ กล่าวคือ คุณลักษณะของไฟ ถ้าเราบริหารจัดการดี ย่อมนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น เป็นแสงสว่าง เป็นต้น แต่ถ้าบริหารจัดการไม่ดี ย่อมนำมาซึ่งโทษมหรรณ เช่น เกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น คุณค่าในเชิงความหมาย ตัวอย่างเช่น

๑. ป้องกันภัยภายในขยายความเสียหาย
๒. ป้องกันการติดเชื้อจากภัยภายนอก
๓. เป็นหลักประกันความมั่งคั่งของครอบครัว
๔. การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม
๕. เป็นเครื่องหมายแสดงหน้าที่ความรับผิดชอบ กล่าวคือ ภาระงาน การเลี้ยงดูญาติฝ่ายสามี การซื่อสัตย์ต่อกัน การรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง

การครองเรือนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสันติสุขนั้น คือ การครองเรือนตามคติโบราณในทางพระพุทธศาสนา คือ การยึดหลักไฟในอย่านำออกไฟนอกอย่านำเข้า ซึ่งเป็นปริศนาธรรมที่มาจากหลักโอวาท ๑๐ ประการของธรรมาจารย์ เป็นหลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของคนภายในครอบครัวต้องปฏิบัติเพื่อความสงบเย็น คือ ไม่ร้อนรุ่มดุจไฟเผา อีกทั้งยังเป็นหลักธรรมที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความผูกพันทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ เป็นเครื่องมือสร้างการมีสัมพันธ์ทางกาย และมีความผูกพันทางจิต การครองเรือนต้องอาศัยจิตสำนึกที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

ประเด็นที่ ๓ ประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ ประการ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การมีความรู้ความเข้าใจในหลักการของการสร้างสันติสุขในครอบครัวถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ พระพุทธศาสนาได้มีแนวคิดหรือหลักการในการสร้างครอบครัวสันติสุข โดยอาศัยหลักการที่หลากหลายแนวทาง ดังเช่น แนวคิดหลักเพื่อนำไปสู่แนวทางและเป้าหมายของการสร้างครอบครัวสันติสุขตามหลักโอวาท ๑๐ ประการของธัญชัย เศรษฐี ประเด็นเนื้อหาของหลักโอวาท ๑๐ ประการนั้นเป็นหลักแนวคิดเพื่อป้องกันความขัดแย้งภายในครอบครัว เพราะนัยยะของคำว่า “ไฟ” ย่อมมีความหมายถึงภาวะความเดือดร้อน ไม่สงบหรือมีความวุ่นวาย นั่นก็คือ เกิดภาวะปัญหาทางครอบครัว โอวาทคำสอนของธัญชัยเศรษฐีจึงเป็นนัยยะของการสอนสั่งให้ระวังความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว หลักโอวาทนั้น ๑๐ ประการ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และค้นพบว่า เมื่อแยกประเด็นแล้วปรากฏเป็น ๔ ประเด็นใหญ่ ๆ กล่าวคือ ๑. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านสังคม ๒. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง ๓. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ ๔. แนวคิดครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

๑. ครอบครัวสันติสุขในด้านสังคมด้วยหลักศีล ๕

หลักโอวาทว่าด้วย ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า นั้นมีนัยยะเพื่อการป้องกันความไม่พอใจหรือความขัดแย้งอันเกิดจากโทสะหรือกิเลส เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ๑. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความสำเร็จแห่งตน ๒. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการนิยมนับถือในตนเอง ๓. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสังคม ๔. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัย ๕. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางร่างกาย นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนยังมีกิเลสตัณหา ซึ่งจะเป็นสาเหตุหรือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขัดแย้งกันได้ง่าย กิเลสได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังนั้น โอวาทข้อที่ ๑ ไฟในอย่านำออก และโอวาทข้อที่ ๒ ไฟนอกอย่านำเข้า จึงเป็นการไม่นำเรื่องไม่ดี เรื่องเลวเรื่องชั่วภายในหรือภายนอกครอบครัวไปประจาน ซึ่งเป็นการระงับยับยั้งสิ่งไม่ดีหรือความชั่วไม่ให้ขยายตัว โอวาทดังกล่าวเป็นการย้ำให้เห็นโทษของการทำชั่วหรือผิดศีลผิดธรรม เพราะจะทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม การป้องกันความชั่ว ก็คือ การรักษาศีล ศีลเป็นเครื่องมือป้องกันความชั่วและการสร้างสันติสุขภายในครอบครัวที่ยั่งยืนถาวร ศีลจึงเป็นกรอบหรือเป็นเกาะป้องกันที่ถาวร ถ้ามีศีลเป็นเครื่องรักษาก็จะทำให้ครอบครัวมั่นคง และไม่มีใครกล่าวให้ร้ายหรือสร้างความเสื่อมเสียได้

๒. ครอบครัวสันติสุขในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงด้วยหลักธรรมะ

หลักโอวาทว่าด้วย ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ และควรให้ทั้งแก่คนคนที่ให้และไม่ให้ เป็นการสะท้อนถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทองภายในครอบครัว สำหรับเงินทองและวัตถุสิ่งของถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิต

เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสู่ความผาสุกของครอบครัว ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ ภรรยาจะต้องระมัดระวังในการให้หรือการใช้จ่าย ปัญหาด้านเศรษฐกิจจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ดังนั้นในการกำจัดปัญหานี้ ครอบครัวจะต้องมีหลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ กล่าวคือ ทิณฐธัมมิกัตสังวัตตนิกรธรรม ๔ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ โภควิภาค ๔ (โภคาทียะ) และพลีกรรม ๕ เป็นต้น

๓. ครอบครัวสันติสุขในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ

หลักโอวาทว่าด้วย พึงนั่งให้เป็นสุข พึงนอนให้เป็นสุข และพึงบริโภคให้เป็นสุข หลักแนวคิดดังกล่าวได้สะท้อนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบภายในครอบครัวระหว่าง บิดามารดา บุตร ภรรยา และสามี ที่จะต้องปฏิบัติกัน ปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวมักเกิดจากการไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ทำให้เกิดภาวะอึดอัดหรือความไม่เรียบร้อยในครอบครัว โอวาทดังกล่าวได้สะท้อนหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ในทางพระพุทธศาสนา

๔. ครอบครัวสันติสุขในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

หลักโอวาทที่ว่าด้วย พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน หลักโอวาทเหล่านี้เป็นแนวคิดเป็นการสะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวภรรยา กล่าวคือ ครอบครัวสันติสุขจะต้องมีคนที่ประพฤติอยู่ในธรรม กล่าวถึงคือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักขรवासธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น

อิทธิพลของแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข

จากการวิเคราะห์พบว่า หลักโอวาททั้ง ๑๐ ประการได้สะท้อนคุณค่าและประโยชน์หรือช่วยตอบใจทศสำหรับครอบครัว คือ ช่วยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ช่วยช่วยสร้างความรักที่ยั่งยืน ช่วยเป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล เป็นการเน้นป้องกันความขัดแย้งและสร้างความรักความสามัคคีด้วยการกระทำ การกระทำ ก็คือ กรรม เชื่อในผล การกระทำ กฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำของบุคคลในครอบครัว หน้าที่และบทบาทของตนเองตามสถานภาพที่เป็นอยู่ให้เหมาะสม เช่น ครอบครัวต้องมีความรับผิดชอบอย่างไร บทบาทและหน้าที่ของบิดามารดา บทบาทและหน้าที่ของบุตรอย่างไร โดยสรุปว่าครอบครัวสันติสุขอยู่ที่ความดีความชั่วของมนุษย์ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดหรือทรัพย์สมบัติ

จากแนวคิดหลักโอวาท ๑๐ ประการ ที่เป็นปริศนาธรรมนั้น เมื่อวิเคราะห์ขยายความแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นแนวทางป้องกันความขัดแย้งในครอบครัว และยังเป็นเครื่องรักษาครอบครัวให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ เกิดความรัก ความสามัคคีซึ่งกันและกัน ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงและสร้างสันติสุขต่อสังคมภายนอกได้อีกด้วย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย “การประยุกต์หลักโอวาท ๑๐ เพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดหลักโอวาททั้ง ๑๐ อย่าง เป็นแนวทางมีความโดดเด่นในแนวทางปฏิบัติ กล่าวคือ หลักโอวาท ๑๐ ประการ เป็นปรีชาธรรม ที่เป็นแนวทางป้องกันความขัดแย้งในครอบครัว และยังเป็นเครื่องรักษาครอบครัวให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ เกิดความรัก ความสามัคคี ซึ่งกันและกัน ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงและสร้างสันติสุขต่อสังคมภายนอก จึงเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ศึกษาวิเคราะห์สถานะของสตรีกับการถูกครอบงำภายใต้บริบทของครอบครัว
๒. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำสตรีภายใต้การครอบงำทางวัฒนธรรม
๓. ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและทางออกของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ
๔. ศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวและความมั่นคงของผู้หญิงในฐานะลูกสะใภ้ภายใต้วัฒนธรรมชาวพุทธ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์. ๒๕๓๘.
กวีวงศ์. **สรณิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. ๒๕๕๐.
กอบบุญ บุญเข้ม. **จริยศาสตร์เพื่อการครองคู่ที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว. มปป..
คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **ปัญหาครอบครัว**. อัดสำเนา. ๒๕๕๑.
จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **ศาสนา ชีวิต และสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขใจ. ๒๕๔๗.
จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟ พรินท์ จำกัด. ๒๕๔๙.
ทวี บุญยเกตุ. **การครองเรือน**. กรุงเทพมหานคร: เฟื่องอักษร. ๒๕๑๖.
แผนกตำรา. **อันตรายธรรมบทแปล ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๕.
พระเทพดิลก ระเบียบ จิตญาโณ. **พรหมวิหารธรรมเรื่อนใจของผู้เฝ่สุข**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. ม.ป.ป..
พระเทพโมฬี. **สพรหมสูตรคคาถา แสดงคุณของแม่ เรียบเรียงตามนัยเทศนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์**. พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก. ๒๕๐๔.
พระเทพวิสุทธิกวี พิจิตร จิตวณโณ. **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

- พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. **หลักการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๒.
- พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน. ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต. **ชีวิตคู่มีคุณค่า ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวยจำกัด. ๒๕๕๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต. **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด. ๒๕๕๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสวยจำกัด. ๒๕๕๐.
- พระพุทโธสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ อจา อาสนมหาเถร. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด. ๒๕๔๘.
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. ๒๕๔๖.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร.ดร. **พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**. เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชาสัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม. อัดสำเนา.
- มัลลิกา คณานุกรักษ์. **จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๗.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปัทฏฐกถา แปล ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- _____ . **มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ . **วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๓ ตอนจบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด. ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ขรรยาวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุธีศล่องการยงอนุสรณ์. ๒๕๓๓.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลและเบญจธรรม**.

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.

สมภาร พรหมทา . **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : ศยาม . ๒๕๔๘.

สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา

พระมหากษัตริย์. **ธรรมะเยียวายใจ**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ส.. ๒๕๔๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **รู้จักชีวิตรู้จักตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
๒๕๕๒.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๑๘.

สุรีย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ. **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด.
๒๕๔๔.

เสถียรธรรมสถาน. **มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์เสียงธรรม. ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กษิรา เทียนส่องใจ. “การศึกษาวิเคราะห์ทอภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย
ปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

เปรมจิตร ศิริสานต์. “การศึกษาองค์ประกอบของแรงจูงใจในการศึกษาต่อของนักศึกษา
บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๒.

พระครูนิภาสธรรมาธิมุต อัมพร ปริมุตโต. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตาม
หลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี สิงห์โงน. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขา มหา
อุบาสิกา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย แก้ววงศ์น้อย. “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

พระมหาสุชาติ นาถโกโร บวกขุนทด. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

พระราชปัญญาภรณ์. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความดีของชุมชนภายใต้ แนวคิดธนาการความดี”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

พูนสุข มาศรีสรสรรค์. “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ภิรมย์ บุญยิ้ม. “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

วีรพล ไหญ่อรุณ. “ปัจจัยที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจ ชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๒.

(๓) หนังสือพิมพ์:

ศ.นพ. อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม. หนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันจันทร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.elib-online.com>. [๙ ธันวาคม ๒๕๕๗].

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>, [๑๕ มกราคม ๒๕๕๘].

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๗].

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task [๙ ธันวาคม ๒๕๕๗].

อนาคิสต์, “พุทธทาส กับทฤษฎีไร้ระเบียบ” โดย ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/prachachart/prachachart_detail.php? [๙ ธันวาคม ๒๕๕๗].

อรรถกถา อังคุดตฺตนิทาย เอกนิบาต เอตทัคคบาฬี วรรคที่ ๗ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=20&i=152&p=2> [๙ ธันวาคม ๒๕๕๗].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ นามสกุล : นางสาว นัทธมน แก้วแดง
- วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ.๒๕๑๒
- ประวัติการศึกษา : จบการศึกษาปริญญาตรี สาขาศิลปศาสตร ภาษาอังกฤษธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร
- อาชีพปัจจุบัน : นักวิเคราะห์อัญมณี ธุรกิจครอบครัว
- Member Manager Toastmaster Thai AirWay International
  - Manager Financial Planner, AIA Head office Surawong
  - Customer Head Bank of Ayudhdhaya Future Park Rangsit Branch
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๒/๑๐ หมู่ ๑๑ ต.คลองห้า อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี
- เบอร์ติดต่อ : โทร. ๐๘๖-๕๖๗-๙๒๓๐
- Email: ladypeaceful2015@gmail.com